— *Каго любіш?*

— *Люблю Беларусь!*

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

6 СНЕЖНЯ 1996 г. № 49 (3873) Кошт 2 500 руб.

ЧЫТАЧ — ПРА "ЛіМ"

"А ПРОСТА БЕЛАРУСКІМ..."

Рэдакцыйная пошта... Небагатая яна цяперашняю парою. Збяднеў люд наш, асабліва інтэлігенцкіх прафесій, — збяднела і рэдакцыйная пошта. Многія колішнія прыхільнікі "ЛіМа" сёння проста не ў стане падпісацца на тыднёвік. Часам праблемай робяцца і выдаткі на канверт з маркаю.

Тым не менш, наш чытач застаецца з намі і, няхай сабе радзей, чым у "стары добры час", піша ў газету лісты. Што ў тых лістах? Вершы, апавяданні, артыкулы, самая розная культурніцкая інфармацыя, роздум аб часе і жыцці. Досыць часта чытачы гавораць і пра сам штотыднёвік — робяць заўвагі адносна асобных публікацый, даюць ацэнку пазіцыі "ЛіМа", выказваюць меркаванні па самых розных жыццёвых праблемах, а таксама пажаданні калектыву рэдакцыі. Дзеля пацвярджэння — колькі сціслых вытрымак з такіх лістоў.

"Прывітанне адважнаму калектыву "ЛіМа", які працягвае бараніць беларушчыну ў цяжкі для Бацькаўшчыны час. Наша галоўнае свята — 25 сакавіка — будзе, упэўнены, і ў календары, і ў сэрцах беларусаў, і залунае яшчэ наш Сцяг і ўздымецца наша святая Пагоня", — піша адзін наш чытач, які зараз на дыпламатычнай рабоце за мяжой.

"Вашым "ЛіМам", можна сказаць, жыву, радуюся ім, ганаруся, калі і маё сціплае слова знаходзіць у ім прытулак", — *гэта ўжо радкі з пісьма другога нашага чытача і аўтара.*

"Трымайцеся, хлопцы! Папраўляйцеся на хаду, пазбаўляйцеся ад недахопаў, не плачце аб мінулым, — мы старажытнейшы народ, мы маем сваю гісторыю, мову і культуру, а, значыць, і будучыню. "ЛіМ" мне даспадобы!" — падтрымлівае нас трэці лімаўскі добразычлівец.

Вядома ж, трапляюцца лісты і зусім іншага зместу і тону. Аўтары іх бэсцяць нас "зацятымі нацыяналістамі", абвінавачваюць у смяротных грахах, дагаворваюцца да таго, што "ЛіМ", маўляў, "вносит ненависть в отношения между братскими славянскими народами" (лісты такія, дарэчы, пераважна на рускай мове)... Друкаваць апошнія, спрачацца з іх аўтарамі чамусьці не хочацца. Хіба ж аўтарам такіх аблыжных абвінавачванняў што-небудзь дакажаш? Ворагам беларушчыны даваў адлуп яшчэ Вялікі Купала, але ж яны *нічому так і не навучыліся...*

А што да лістоў сяброўскіх, у якіх добрыя словы ў наш адрас, дык — мы ўстрымліваліся ад іх публікацый па іншай прычыне. Друкаваць іх выдавала неяк няёмка: гэта ж нібыта хваліць саміх сябе, хоць і чужымі вуснамі.

Аднак жа лісты такія прыходзілі і прыходзяць. Лісты, у якіх чытачы пішуць не пра што іншае, а менавіта пра газету. Пра наш штотыднёвік. Пра наш "ЛіМ". Пішуць з разлікам — і нярэдка! — на тое, што іхнія думкі:, развагі і ацэнкі прачытаюць не толькі супрацоўнікі рэдакцыі, але і іншыя чытачы. Маюць яны на гэта права? Безумоўна ж, маюць. І мы ўсё больш і больш схіляліся да таго, што ёсць рэзон мяняць статус гэтых лістоў: хопіць збіраць іх у рэдакцыйныя папкі "для ўнутранага карыстання", трэба, варта даваць ім выйсце "ў свет", благаслаўляць "у друк". *У выніку і выходзіць сёння на старонкі штотыднёвіка наша* новая (даўно забытая старая!) рубрыка "Чытач — пра "ЛіМ". Сёння — яе прэм'ера.

●

Для мяне "ЛіМ" — гэта... "ЛіМ". І, бадай, цяжка неяк інакш вызначыць тое, што хаваецца (і адкрываецца пры знаёмстве з кожным новым нумарам газеты) за гэтымі трыма літарамі — Л і М. Літаратура і мастацтва? Думаю, такім значэннем даўно ўжо, прынамсі, з канца 80-х, абрэвіятура "ЛіМ" не вычэрпваецца. Сённяшні "ЛіМ" — гэта "ЛіМ" і... Інакш кажучы, гэта выспа, ці, хутчэй, невялікі мацярык беларушчыны, у цэнтры якога і знаходзяцца ўласна літаратура і мастацтва Беларусі; мацярык, які ў сённяшніх варунках аказваецца пад небяспечным націскам антыбеларускага акіяна. Таму, пакуль не аціхлі яшчэ, а нават усё больш узмацняюцца яго злавесныя хвалі, невымоўнае і балючае шматкроп'е непазбежна суправаджае ўласна "ЛіМ", газету нібыта толькі аб літаратуры і мастацтве. І менавіта такім "ЛіМам", не выключна элітарным, не савецка-пакорлівым, не жоўтым і не чырвона-зялёным, а проста... беларускім, якім ён ёсць зараз, мне заўсёды і хацелася б бачыць маю любімую газету.

Людміла ШЧЭРБА,
аспірантка Інстытута літаратуры АНБ

(Працяг на стар. 4)

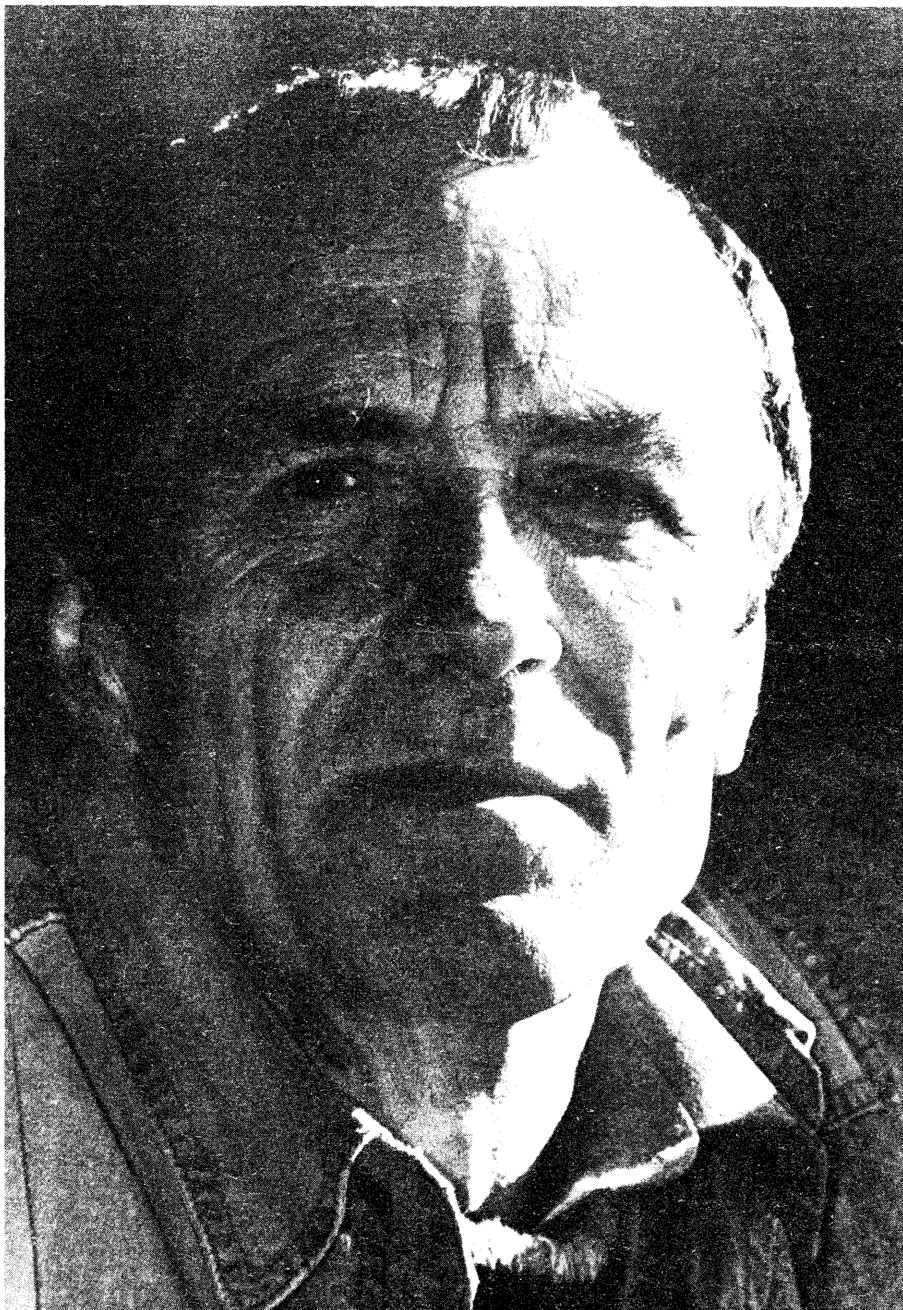

"Я ЖЫВУ ТЭАТРАМ І ТОЛЬКІ..."

Алесь Лабанок, акцёр Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа, ганараваны званнем заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь, гэтай самай рэспубліцы нагадаў пра сябе нядаўна яшчэ раз — самым акцёрскім чынам: удзелам у фестывалі монаспектакляў "Я" і асталяваннем на адным з прызавых месцаў. Спектакль "Нічога, нічога — маўчанне" паводле М. Гогаля ў рэжысуры Антона Грышкевіча афіцыйна заняў другое месца і атрымаў процьму самых адметных неафіцыйных водгукаў. Зрэшты, сам акцёр мяркуе, што яго поспех нароўні дзеліць спадар Гогаль, і прызнаецца:

Гутарку з Алесем Лабанком чытайце на стар. 15.

ЛіМ КОЛА ДЗЁН

Разам з рэферэндумам на Беларусі адбыліся і перавыбары прэзідэнта. Ён, нібыта, зноў пачынае з нуля, перад ім падноўлены адрэзак часу ў тыя ж пяць гадоў. І зноў, як і два з паловай гады назад, у яго ёсць 100 дзён, падчас якіх ніхто, ніякая апазіцыя не мае "маральнага права" яго крытыкаваць. Вядома, гэта чыста ўмоўна, фармальна, аднак... Пасля рэферэндуму на Беларусі ўсталявалася такая ціша, такі спакой, што міжволі прыгадваюцца тыя самыя 100 дзён. Апазіцыя, яшчэ нядаўна шумная і напорыстая, цішком забрала свае рэчы з закрытага на тэрміновы рамонт свайго "крыла" будынка на плошчы Незалежнасці ды раз'ехалася па партыях. І цішыня. На 100 дзён?.. Толькі Беларускі народны фронт, актыўны пры любых "рэжымах", падобна, не скарыўся лёсу і цяпер не збіраецца класціся на "зімовую спячку" — плануе ў бліжэйшыя выхадныя правесці чарговы мітынг на плошчы Незалежнасці. Супраць дыктатуры...

САМІТ ТЫДНЯ

Беларуская дэлегацыя на чале з прэзідэнтам прыняла ўдзел у сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў 52 краін Еўропы — членаў арганізацыі па бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе (АБСЕ). Сустрэлі і правялі "нашых" у Лісабоне, як і чакалася, не дужа ласкава. (ПРЫЁМ ТЫДНЯ) Кіраўнікі многіх дзяржаў частку сваіх выступленняў прысвяцілі асуджэнню недэмакратычнага і нелегітымнага лістападаўскага рэферэндуму на Беларусі. А падчас выступлення прадстаўніка Міжнароднага Хельсінкскага камітэта беларуская дэлегацыя "ў знак пратэсту" вымушана была пакінуць залу пасяджэнняў. Прэзідэнт Польшчы Аляксандр Квасьнеўскі адмовіўся ад сустрэчы з беларускім прэзідэнтам (ПРЫНЦЫПОВАСЦЬ ТЫДНЯ), каб гэтым выказаць сваю непадтрымку антыдэмакратычных дзеянняў А. Лукашэнкі. Абараніла на саміце беларускую дэлегацыю толькі расійская дэлегацыя (ЗАСТУПНІКІ ТЫДНЯ), якую ўзначальваў найвялікшы прымірэнец В. Чарнамырдзін. Дарэчы, вярнуўшыся ў Расію, ён, як кажуць, патрапіў з карабля на баль: шахцёры бастуюць, Дума пагаворвае пра неабходнасць (і немінучасць) адстаўкі прэм'ер-міністра... Яшчэ адну асаблівасць сустрэчы ў сталіцы Партугаліі варта адзначыць. Раскрытыкаваная Беларусь там называлася ў дужа цікавай абойме краінаў, у якіх ідзе вайна: Сербія, Харватыя, Боснія і Герцагавіна, Арменія, Азербайджан... (КАЛЕКТЫЎЧЫК ТЫДНЯ). Прыгадваюцца словы канферансье вядомага ляленчага "Незвычайнага канцэрта": "Ай-я-яй, кампанья, а па-нашаму — калектыў!.."

АДСТАЎКА ТЫДНЯ

Сваё апошняе пасяджэнне правёў на мінулым тыдні Канстытуцыйны суд Беларусі на чале з Валерыем Ціхінем. Чатыры суддзі, у тым ліку старшыня КС і яго намеснік, падалі ў адстаўку, прычынай якой назвалі нелегітымнасць лістападаўскага рэферэндуму. Чакаюцца адстаўкі і сярод астатніх сямі членаў КС. Гэта, пэўна, было апошняе водгулле нядаўняга рэферэндуму.

ЦЫТАТА-ПРАГНОЗ ТЫДНЯ

"Пра рэферэндум 24 лістапада забудуць гэтаксама хутка, як забылі пра папярэдні. На першы план выйдуць "бытавыя" праблемы. Раскачаць народ пайсці на трэці рэферэндум будзе складана. На чацвёрты — яшчэ больш складана. У рэшце рэшт, фінансавая групоўка, якая знаходзіцца зараз ля ўлады, вырашыць змяніць прэзідэнта. Яго пост займе іншы чалавек, які будзе гуляць па іншых правілах гульні. Але гэта будзе цалкам пэўны чалавек, паколькі перыяд безуладдзя 1993—1996 гг. на Беларусі прайшоў".

(З артыкула "Ціха, спектакль" У. Лебедзева, "Свободные новости-плюс", N48).

ПРАБЛЕМКА ТЫДНЯ

За "рэферэндумнымі клопатамі" мы зусім забылі пра яшчэ адну дзею, што адбывалася ў тыя ж дні: давыбары ў Вярхоўны Савет. А яны, між тым, у большасці акруг адбыліся. У першым туры было абрана 4 дэпутаты, у астатніх акругах вызначылася па 2 прэтэндэнты, але... як стала вядома (і было зразумела), паўторныя давыбары не адбудуцца... Пра гэта афіцыйна паведаміў сакратар Цэнтрвыбаркама І. Ліхач. Праўда, вось незадача, адмяніць іх сёння практычна няма каму. Тэарэтычна, паводле новай Канстытуцыі, зрабіць гэта сваім указам можа прэзідэнт, альбо "палата прадстаўнікоў", альбо — рэшткі Цэнтрвыбаркама... Давыбары павінны былі б адбывацца прыблізна ў гэтыя выхадныя. Падрыхтоўкі да іх не было, але і ніхто да сёння іх не адмяняў...

"РАДАСЦЬ" ТЫДНЯ

Газеты паведамілі пра пастанову ўрада Беларусі "Аб павышэнні памеру мінімальнай заробатнай платы і павелічэнні аплаты працы работнікаў бюджэтнай сферы". Згодна з ёй з 1 студзеня мінімальны заробак будзе складаць 130 тысяч рублёў, а тарыфная стаўка першага разраду — 145 тысяч рублёў. Такім чынам, у параўнанні з папярэднімі, стаўкі вырастуць менш чым на 30 працэнтаў. Долар жа (асноўная наша "мерка" на сёння) "вырас" за гэты час удвая, а цэны на асноўныя прадукты — у 3-4 разы. Бюджэтнікаў гэта падвышэнне зарплаты не асабліва радуе, бо ведаюць яны са свайго вопыту адну заканамернасць: "павышанай" зарплаты дачакаюцца яны толькі ў канцы студзеня пачатку лютага, а цэны, скарыстаўшы момант, пайшлі ў рост ужо сёння, а кошт усіх паслуг павялічыцца з 1 студзеня...

ПРАПОРЦЫЯ ТЫДНЯ

Яшчэ пра цэны. Газета "Народная воля" (N 111) надрукавала такія лічбы: у 1990 г. замест адной пляшкі гарэлкі можна было набыць 50 боханаў хлеба ці чатыры кілаграмы каўбасы, а цяпер — толькі 8 боханаў хлеба ці каля 700 грамаў каўбасы... Вывіхоі гэты клопат дзяржавы пра іх даўно прыкмецілі і карыстаюцца напоўніцу: адвечная праблема — закусь ці гарэлка — знята адназначна. Вось толькі сем'ям ад гэтага лягчэй жыць не стала...

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

Самай адметнай, на наш погляд, публікацыяй мінулага тыдня быў артыкул супрацоўніка маскоўскай "Литературной газеты" Алега Мароза "Ельцын-93 — Лукашэнка-96": трагедыя і фарс", N 48. Паколькі сёння нават не ўсе літаратары і творчыя работнікі маюць магчымасць выпісваць і чытаць "Литературку", "ЛіМ" вырашыў перадрукаваць гэты артыкул — чытайце 4-ю старонку гэтага нумара і ў вас будзе магчымасць пагадзіцца альбо не пагадзіцца з аўтарам.

З нагоды

ХТО ВЕДАЕ, "КАК НАДА"?

У маёй краіне лёгка быць Касандрай. Як казаў Багдан Раскош, герой кнігі Караткевіча "Хрыстос прызямліўся ў Гародні": "Як брыду нейкую наклікаць — гэта лёгка. А як добрага чаго — гэта не". Не паспела краіна ачуняць ад леташняга "рэферэндуму" — і вось новы! З такім жа сцэнарыем, з такім жа вынікам. Чарговая ганьба для Беларусі. А наперадзе — ганьба новая: "рэферэндум" аб "канфедэрацыі" з Расіяй.

Вынікам "перамогі народа на рэферэндуме" стала страта Беларуссю легітымнай улады. Спыніў сваю дзейнасць вышэйшы заканадаўчы орган — Вярхоўны Савет. Замест яго пры Адміністрацыі прэзідэнта створана Палата прадстаўнікоў, штосьці накшталт "рады даверу".

Я разумею, што параза парламента — гэта параза дэмакратыі ўвогуле, але не магу пазбавіцца думкі, што ў дадзеным выпадку ахвяра (Вярхоўны Савет) вартая свайго лёсу. Ведаючы аб уласцівай прэзідэнту празе ўлады, няцяжка было спрагназаваць, што Вярхоўны Савет ужо адным фактам свайго існавання будзе сп. Лукашэнку раздражняць. Палітычныя колеры парламента (а быў ён, як сённяшні сцяг, чырвона-зялёны, камуністычна-аграрны) не мелі прынцыповага значэння. Прынцыповым было тое, што парламент рана ці позна мусіў прызначыць дату чарговых прэзідэнцкіх выбараў. А ўжо па высілках, якія прыклаў А. Лукашэнка, каб сарваць выбары ў Вярхоўны Савет, было бачна, што жорсткі канфлікт паміж выканаўчай і заканадаўчай уладай непазбежны. Кампраміс немагчымы. Гэта ведалі, здаецца, усе, акрамя... саміх народных дэпутатаў. Яны з бестурботнасцю, а лепей сказаць — з нядбаласцю здавалі на карысць прэзідэнта адну пазіцыю за другой: "сілавыя" міністэрствы, Нацыянальны банк, тэлебачанне і радыё... Спахапіліся, калі справа дайшла да "Народнай газеты" і Цэнтравыбаркама, ды позна ўжо было.

Парламент не захацеў узначаліць ці хаця б падтрымаць і абараніць дэмакратычны і патрыятычны грамадскі рух. І гэтым вырак сябе на ізаляцыю. Шматтысячная грамада на плошчы Незалежнасці была б вельмі дарэчы Вярхоўнаму Савету ў лістападаўскія дні. Але вясною, калі на мінскія вуліцы выйшлі людзі, у большасці моладзь, пад бел-чырвона-белымі сцягамі і дэмакратычнымі лозунгамі; калі жорсткасць АМОНа абурыла нават самых памяркоўных і законапаслухмяных грамадзян — парламент захаваў прапрэзідэнцкі нейтралітэт. Дэпутат Ігар Катляроў тады ад імя сваіх калег заявіў: "Мы не позволим политическим смутьянам поссорить нас с исполнительной властью!" Але чым бліжэй да "рэферэндуму", тым выразней акрэслівалася непазбежнасць сваркі паміж галінамі ўлады. Пачаліся кансультацыі паміж партыямі, паміж іхнімі фракцыямі ў Вярхоўным Савеце, прэзідэнту нават прыгразілі імпічментам, калі ён не вернецца ў прававое поле.

Калі ж стала зразумела, што гэтыя захады А. Лукашэнку не спыняць, паехалі па дапамогу ў Маскву, дзе напярэдадні ўжо пабываў прэзідэнт (сарваўшы, дарэчы, апладысменты дэпутатаў Думы маштабнасцю сваіх "інтэграцыйных" планаў). Беларускія парламентарыі, каб схіліць на свой бок расійскіх калег, распавядалі, што яны "інтэгратары" не горшыя за А. Лукашэнку. Зусім як у часы татарскага прыгнёту, калі князі ездзілі на паклон да вялікага хана, каб той выбраў самага прататарскага і даў яму ярлык на права кіраваць Руссю. А потым была расійская "міратворчая" місія, якую Масква абвясціла "вялікай перамогай расійскай дыпламатыі". Пасля начных перамоў і падпісання нібыта кампраміснага пагаднення прэзідэнцкія журналісты паспяшаліся паставіць кропкі над "і", каб, не дай божа, электарат не падумаў, што А. Лукашэнка, непахісны барацьбіт, прайграў і ўступіў. Адкрытым тэкстам было сказана: канстытуцыйная камісія патрэбна толькі для таго, каб юрыдычна зацвердзіць варыянт канстытуцыі, за які прагаласуе народ, народ жа прагаласуе за прэзідэнцкую канстытуцыю. Інакш кажучы, трыумф не адмяняецца, а толькі адкладваецца. На тры месяцы.

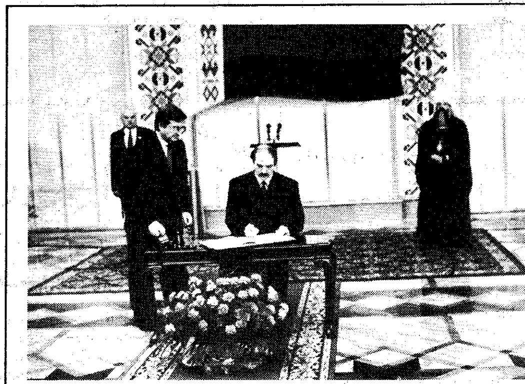

Народ прыняў — прэзідэнт падпісаў...

Фота А. ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

Чаго ж тады спалохаўся А. Лукашэнка, чаму аддаў загад сваёй фракцыі сарваць ратыфікацыю пагаднення Вярхоўным Саветам? Праз тры месяцы, можна меркаваць, было б тое ж самае, але без гвалту і вэрхалу. Цывілізавана, так бы мовіць. Справа не толькі ў псіхалогіі прэзідэнта; ён не любіць доўгай аблогі, яго ная стыхія — кавалерыйская атака. Мабыць, усё ж баяўся, што цывілізавана не атрымаецца. Тры месяцы пойдуць не на абмеркаванне новай канстытуцыі, а на высвятленне шматлікіх парушэнняў законнасці ў часе рэферэндуму. Потым Вярхоўны Савет зможа заявіць, што "рэферэндум" уяўляў сабою суцэльны гвалт над законам і мараллю, і вынікі ягоныя зацвярджаць нельга. Была і другая, магчыма, больш важкая, прычына. На "рэферэндум" працавала ўся эканоміка краіны. Велізарных высілкаў каштавала адносна рэгулярна выплачваць зарплату і пенсіі; стрымліваць цэны на прадукты першай неабходнасці і гарэлку, кошт праезду ў грамадскім транспарце; трымаць долар на ўзроўні 20 тысяч "зайчыкаў". Меркавалася, што пасля "рэферэндуму" можна будзе расслабіцца... А тут яшчэ тры месяцы напругі! Эканоміка не вытрымае, і могуць не вытрымаць людзі. Тут ужо будзе не да канстытуцыі. А гэта шанц для апазіцыі. Тым рабіць падарунак ёй, А. Лукашэнка вырашыў зрабіць падарунак сабе. Цяпер у яго свой аўтамабіль, свой самалёт, свой верталёт, свой герб, свой сцяг, свой парламент і свая канстытуцыя. Што б яму яшчэ прыдумаць?

Роля Расіі ў беларускім канфлікце вельмі неадназначная. З аднаго боку, дзякуючы расійскім сродкам масавай інфармацыі, найперш — тэлебачанню, беларусы мелі аб'ектыўную інфармацыю пра тое, што робіцца ў Беларусі. Дзейнасць расійскіх тэлежурналістаў выклікала раздражненне ў А. Лукашэнкі. З другога боку, менавіта расійскі палітычны "дэсант" выратаваў А. Лукашэнку ад імпічменту, паспрыяў вырашэнню канфлікту на карысць прэзідэнта. Расія — адзіная краіна ў свеце, якая афіцыйна прызнала "рэферэндум" за волевыяўленне беларускага народа, у той час, як увесь свет лічыць яго здзекам над законам і абразай дэмакратыі.

На тон карэспандэнцый з Мінска безумоўна ўплывала пазіцыя кіраўніцтва Расіі. Пакуль Ельцын з Чарнамырдзіным вагаліся — было адно, калі прынялі рашэнне — другое. Падводзячы рысу пад беларускай тэмай, маскоўскі тэлежурналіст паведаміў гледачам, што канстытуцыйны крызіс пераадолены і "палітычная эліта перайшла на бок пераможцы" (гэта пра дэпутатаў ВС, якія сталі Палатай прадстаўнікоў).

Мяркую, што ўсё наадварот: крызіс працягваецца, а палітычная эліта засталася ў апазіцыі да прэзідэнта. У Палату прадстаўнікоў пайшлі толькі тыя, хто не мае аўтарытэту і адпаведна кар'ернай перспектывы. Людзі амбітныя і таленавітыя туды не пайшлі. Заўважце, у Палаце прадстаўнікоў — ніводнага імя, якое б было на слыху.

Прагназаваць далейшае развіццё падзей даволі цяжка. Напярэдадні "рэферэндуму" А. Лукашэнка давodзіў, што ўлада яму патрэбна для вырашэння эканамічных праблем. Рэцэпты ж ягоныя добра вядомыя. Зараз кепска, а будзе яшчэ горш. Жабрацтва — вельмі небяспечны для грамадства стан. У жабрака нічога няма, яго (у адрозненне ад уласніка) нічога не стрымлівае. Жабрак непрадказальны. Ён ненавідзіць увесь свет, і гэта нянавісць можа быць скіравана на каго заўгодна. Жабрацтва само па сабе не нараджае ідэй, тым больш ідэй пазітыўных (таму я не згодны, што чым горш — тым лепей), але гэта цудоўная глеба для пустазелля — экстрэмізму і дэмагогіі.

Пакуль што А. Лукашэнка ўмела кіраваў сваім электаратам. Але пакуль што і апазіцыя ў барацьбе з А. Лукашэнкам не апускалася да ягоных метадаў. Цяпер жа, калі краіна пазбаўлена прыстойнай Канстытуцыі, калі апазіцыя фактычна загнана ў кут, наўрад ці апаненты прэзідэнта будуць па-ранейшаму такімі ж пераборлівымі ў сродках. Пакуль што люмпен быў вотчынай А. Лукашэнкі, цяпер распачнецца барацьба за люмпена.

Калі ў 1994 годзе А. Лукашэнка перамог на прэзідэнцкіх выбарах, уся ягоная праграма складалася толькі з аднаго пункта, а пункт — з чатырох слоў: "Я знаю, как нада!" Мо сёння нехта ведае, "как нада"?

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Імпрэзы

ВІЦЕБШЧЫНА... ФЕСТЫВАЛІЦЬ!

Заключныя акорды восені музычнай прыпалі на апошні вечар восені каляндарнай. Але не думайце, што жыццё фестывальнае з пачаткам зімы пааціхла. З 1 па 6 снежня Віцебск праводзіць свой традыцыйны Міжнародны музычны фестываль імя І. Салярцінскага. Сёлета поруч з беларускімі выканаўцамі ўдзельнічаюць суседзі з Санкт-Пецярбурга.

Сёння ж на Віцебшчыне пачалося свята, якое ўжо два гады запар ладзіў Наваполацкі гарвыканкам, а гэтым разам далучылася да яго Міністэрства культуры. І такім чынам свята — Дзіцячы музычны фестываль "Халі-хало" — зрабілася рэспубліканскім. Удзельнічаюць у ім дзеці ад 6 да 17 гадоў з усіх абласцей Беларусі. Фестываль некамерцыйны і мусіць садзейнічаць развіццю эстраднага песеннага жанру, стаўшы першай прыступкай у сістэме агульнарэспубліканскіх песенных конкурсаў і фестываляў.

І яшчэ адна імпрэза пачалася гэтымі днямі: IX Міжнародны фестываль сучаснай харэаграфіі, які "прашуміць" у Віцебску з 5 па 8 снежня.

Н. К.

Адгалоскі

ІХ ЗБРОЯ — РУЧКА І ПЯРО

У Доме літаратара адбыўся сход грамадскасці ў абарону дэмакратыі. Паведамленні аб стане эканомікі зрабілі В. Шлындзікаў (прамысловасць) і І. Нікітчанка (сельская гаспадарка). Прагучалі лічбы, якіх не дае афіцыйная статыстыка і якія сведчаць пра паглыбленне эканамічнага крызісу ў Беларусі. Напрыклад, такія: у нас сабралася на 10 трыльёнаў рублёў нерэалізаванай прадукцыі, скрытае беспрацоўе дасягае 30 працэнтаў. Цяжкія справы ў галіне жывёлагадоўлі, там недахоп кармоў. Краіна жыве "ў доўг", праядаючы асноўныя і абаротныя фонды. Народ бяднее, а напаўжывы бізнес мусіць ратавацца хабарам.

Пра парушэнне законаў падчас рэферэндуму гаварылі В. Ганчар і старшыня грамадскай камісіі па кантролі за яго ходам Анцулевіч. Цікава было даведацца, што пры "бясплатным" рэферэндуме друкаванне аднаго толькі праекта прэзідэнцкай Канстытуцыі каштавала 7 мільярдаў рублёў. Парушэнняў яшчэ да самога дня галасавання было столькі, што ні пра якую легітымнасць вынікаў не можа быць і размовы.

Пра рэакцыю еўрапейскай супольнасці на падзеі ў Беларусі расказаў М. Грыб (ён удзельнічаў у Міжпарламенцкай асамблеі ў Парыжы), а пра становішча, якое склалася ў Канстытуцыйным судзе, — М. Пастухоў. Сам ён і яшчэ некаторыя суддзі падалі ў адстаўку.

Выступіла і некалькі незапланаваных удзельнікаў сходу. Зала сцялася і "тэмпература" ў ёй прыкметна ўзрасла, калі з трыбуны пачулася прозвішча "Майсеня": слова брала сястра нябожчыка. З яе вуснаў прагучала папярэджанне аб другой небяспецы — небяспецы дзяржаўнасці нашай краіны. Тое, што нехта заве інтэграцыяй або аб'яднаннем, можа з цягам часу стаць аншлюсам.

Невядома, як спадабаліся такія словы госцю — дэпутату Дзярждумы К. Баравому. Яго ж уласнае выступленне ўразіла праматой і прастатой. Ён падкрэсліў, што Расія — не толькі дзяржпрам і нафтавыя кампаніі, а свабода — гэта тое, за што трэба змагацца.

Хтосьці з прысутных кінуў папрок дэпутацкаму корпусу: "А дзе вы былі, калі збілі і выкінулі з залы паседжанняў 19 дэпутатаў ВС", чым выклікаў жывую падтрымку сходу. Ю. Хадыка са сталёвымі ноткамі ў голасе суцішыў сваю занадта радыкальную паству, а на прэс-канферэнцыі з пагардай асудзіў бальшавізм і ахлакратыю. Хаця, здаецца, унесці дапаўненні ў падрыхтаваную Заяву — гэта не ахлакратыя, а элемент той самай дэмакратыі, дзеля перамогі якой сход і сабраўся.

У выніку Заява да сусветнай супольнасці была прынята і падпісана ўсімі жадаючымі.

Прэс-канферэнцыя больш нагадвала гутарку з журналістамі. У адказах С. Шарэцкага і іншых выявілася ўся наша "дэмакратычная" бездапаможнасць. Бо не ад добрага жыцця апальныя палітыкі пачынаюць разважаць пра неабходнасць асветы народа...

НАШ КАР.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Бесперапынна чуецца гэты рэфрэн пра шлях, абраны законна. А я скажу: нішто той рэферэндум, калі мы і так выбіраем штодзённа: не па якой прычыне ісці за расейцамі, а ў якім магазіне што таннейшае.

●

"З Расіі драўляне і крывічы", — абвясцілі на Валагодчыне. Карціць камусьці нас дапячы крывіцкім непершародствам. Пустыя фантазіі не знаюць граніц, пнуцца расейцы давесці, што з поўначы ёсць-пайшлі ўсе індаеўрапейцы. Правінцыйная фанабэрыя? А што як цень імперыі? "Абмыем боты ў Ціхім акіяне!" — марыць нейкі паганец. Падобна, баіцца нехта і ў нас прапусціць тое купанне.

●

Непераможная наша зброя, артылерыя і танкі... Паўвека драмала войска пад звыклую калыханку. Назад адсоўваюцца даты, цьмянеюць бляшанкі, не ўсё ўжо могуць гарматы, гараць, як свечачкі, танкі. Варыянтаў яшчэ нямала, ёсць спадзеўка на нешта новае, а пакуль расплачваюцца генералы шараговымі, шараговымі, шараговымі.

●

Як мы ставімся да чужога? Хай скажуць блізказначныя словы: іншародзец — прыблуда, іншадумец — бунтар, іншаземец — немец, іншаверац — ерэтык, іншапланецянін — з таго свету істота, іншамаркі — "Пежо", "Вольвы", "Таёты", глядзі "прэстыж". Нармальна ставімся да чужога, упоравень ставім, не звыш.

Выставы

ПАЛЕССЕ — ЯГО ТЭМА

У Рэспубліканскай мастацкай галерэі Саюза мастакоў Беларусі адбылося днямі адкрыццё выставы Уладзіміра Гардзеенкі, прысвечанае 60-годдзю з дня нараджэння мастака.

Імя Уладзіміра Гардзеенкі прагучала ў апошнія гады ў сувязі з работамі, звязанымі з чарнобыльскай тэматыкай. "Час журбы" — так назваў ён новую серыю жывапісных палотнаў, якія прысвечаны канкрэтным вёскам, што засталіся непасрэдна ў радыяцыйнай зоне пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Галоўная тэма, над якой працуе мастак, — роднае Палессе, яго трагічны і складаны лёс, які аказаўся неаддзельны ад асабістага і творчага лёсу У. Гардзеенкі, што нарадзіўся і выгадаваўся на гэтай зямлі. Партрэты перасяленцаў, нацюрморты, пейзажы знаёмых мастаку мясцінаў, амаль заўсёды напісаныя з натуры, але з непаўторным адценнем трагічнай, няўлоўна настальгічнай прыгажосці, дэкаратыўна-абстрактныя кампазіцыі — далёка не поўны пералік жанраў, у якіх працуе мастак. Але галоўнае, чым прасякнута яго творчасць, — пошук такога мастацкага падыходу, манеры раскрыцця тэмы, якая б адштурхоўвалася ад грубай натуралістычнасці, фатаграфічнасці жахлівага запусцення і разбурэння вёсак. Мастацтва, лічыць Уладзімір Гардзеенка, павінна пакідаць надзею, у любым выпадку ісці праз эстэтызм і прыгажосць, вабіць, а не адштурхоўваць, выконваючы гэтым сваё самае высокае прызначэнне. Магчыма, менавіта таму яго чарнобыльская серыя заварожвае насычанымі колерамі, таямніча-сумнымі вобразамі і дзівоснай выпеставанасцю раскрыцця кожнай тэмы.

На выставе ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі поруч з работамі з серыі "Час журбы" экспануюцца станковыя работы на іншую тэматыку: партрэты і аўтапартрэты, пейзажы. Усё гэта толькі падкрэслівае шматграннасць, разнапланавасць творчасці мастака.

Н. Ш.

На здымках: "Салют над Мінскам" (аўтапартрэт). "Загубленая прыгажосць" з серыі "Час журбы".

Угодкі

КАБ ЗРАЗУМЕЛІ БЕЛАРУСЫ...

Вывучаючы гісторыю партыйна-савецкага друку ва універсітэце, многія з цяперашніх журналістаў доўгі час і не ўяўлялі сабе, якую вялікую ролю ў гісторыі Беларусі сыграў грамадска-палітычны, літаратурна-мастацкі і навукова-папулярны штотыднёвік "Наша ніва". Што ўжо казаць пра радавога чытача, якому да нядаўняга часу ўбівалася ў галаву, што гэтае выданне было "ўтворана кіруючай групай дробнабуржуазнай леванародніцкай нацыянальнай партыі Беларуская сацыялістычная Грамада", а таму, маўляў, і не заслугоўвае асаблівай увагі.

Менавіта ж "Наша ніва" прадоўжыла добрую справу, пачатую першай беларускай легальнай газетай "Наша доля". А заснавальнікам штотыднёвіка сталі такія выдатныя дзеячы нацыянальнага Адраджэння, як браты Іван і Антон Луцкевічы, Цётка, Вацлаў Іваноўскі і іншыя. Рэдактарамі-выдаўцамі яе ў розны час былі С. Вольскі, А. Уласаў, Янка Купала. А якога кірунку прытрымлівалася газета, добра відаць з першага нумара, што пабачыў свет 90 гадоў назад — ён выйшаў 10(23) лістапада 1906 года. Рэдакцыя ўпэўнівала: *"Мы будзем служыць усяму беларускаму скрыўджанаму народу* (тут і далей выдзелена курсівам у самой газеце — **А. Ан-евіч**), пастараемся быць люстрам жыцця, каб ад нас, як ад люстра, свет падаў у цёмнасць... Мы будзем браць усё ад усіх і, злажыўшы ў парадак, зноў аддаваць. Ведайце добра, што "Наша ніва" газета не рэдакцыі, але ўсіх беларусаў і ўсіх тых, хто ім спагаджае. Кожны мае права быць выслуханым на страніцах нашай газеты і кіраваць ёю, толькі каб было разумна. Мы з свае стараны будзем старацца, *каб усе беларусы,* якія не ведаюць, хто яны ёсць, — *зразумелі, што яны беларусы і людзі,* каб пазналі свае права і памаглі нам у нашай рабоце".

"Наша ніва" працавала дзеля беларускасці, у імя беларускасці і беларускасці служыла. Упершыню з'явілася выданне, якое так шырока, праўдзіва і аб'ектыўна адлюстроўвала жыццё простага люду, далучала чытача — і ў першую чаргу чытача вясковага — да культуры, літаратуры. На яе старонках заўсёды знаходзілася месца самым розным публікацыям, але нязменна прысутнічалі вершы, апавяданні, урыўкі з твораў вялікіх жанраў. І, канечне ж, — карэспандэнцыя з розных куткоў Беларусі.

Наколькі "Наша ніва" стала газетай па-сапраўднаму народнай, яскрава сведчаць такія лічбы. Толькі за першыя тры гады у ёй было змешчана 906 карэспандэнцый з амаль 500 населеных пунктаў, пабачылі свет 246 вершаў, 91 апавяданне. Дзякуючы "Нашай ніве" доўгае жыццё набылі паэмы "Курган" і "Бандароўна" Я. Купалы, урыўкі з паэмы "Новая зямля" Я. Коласа, творы З. Бядулі, М. Гарэцкага, А. Гаруна, Ц. Гартнага і многіх іншых пісьменнікаў.

Штотыднёвік клапаціўся і пра кнігавыданне. З 1907 па 1913 год выйшлі зборнікі "Песні-жальбы" і "Апавяданні" Я. Коласа, "Чыжык беларускі" Г. Леўчыка, "Бярозка" Ядвігіна Ш., альманахі "Калядная пісанка, 1913 год", "Зборнік "Нашай нівы" і іншыя.

"Наша ніва" паспрыяла развіццю краязнаўства. Адбылося гэта дзякуючы І. Луцкевічу, які меў унікальную калекцыю, што зберагалася ў рэдакцыі. Пазней яна ўвайшла ў экспазіцыю Беларускага гісторыка-этнаграфічнага музея імя І. Луцкевіча, што працаваў у Вільні з 1921 па 1945 год.

Штотыднёвік выдаваўся ў Вільні кірыліцай (а да канца кастрычніка 1912 года і лацінкай) да 7 (20) жніўня 1915 года. Калі сабраць разам яго нумары, атрымаецца свайго роду дапаможнік па нацыянальнай гісторыі пачатку XX стагоддзя.

А паколькі ўсіх экземпляраў "Н.Н." няма ні ў адным буйным кнігасховішчы, выдавецтва "Навука і тэхніка" паставіла перад сабой удзячную задачу — факсімільна перавыдаць "Нашу ніву". У 1992 годзе з'явіўся першы выпуск, які адразу стаў бібліяграфічнай рэдкасцю. На гэтым, на жаль, справа і спынілася: не было сродкаў, канула ў Лету "Навука і тэхніка". Магчыма, выдавецтва "Беларуская навука" ўспомніць пра гэта і давядзе пачатую справу да канца?

А пакуль што "Наша ніва" ўсё ж прыходзіць да чытача — праўда, іншая, хоць і выдае сябе прадаўжальніцай той, колішняй. Цяперашнюю "Нашу ніву" выдаюць, як вядома, маладыя адраджэнцы на чале з С. Дубаўцом.

А. АН-ЕВІЧ

Варункі

АСАЦЫЯЦЫІ

(Працяг. Пачатак у № 48)

8 верасня 1342 года жыхары Фларэнцыі сабраліся на плошчы. "Калі дайшлі да артыкула, па якім вярхоўная ўлада аддавалася герцагу на адзін год, народ ўзяўся гарлаць: "Пажыццёва!"... Так што па жаданні народа герцаг быў абраны ўладаром Фларэнцыі не на год, а пажыццёва. Тут натоўп падхапіў яго, ўзняў і з гонарам панёс па плошчы, выгукаючы ягонае імя... Спалоханыя і зганьбаваныя сіньёры разышліся па сваіх дамах. Палац быў разрабаваны герцагскімі слугамі, сцяг народа разадраны, а на фасадзе палаца прымацаваны герб герцага".

"Маючы вярхоўную ўладу, герцаг, каб пазбавіць усялякай улады людзей, якія заўсёды з'яўляліся абаронцамі свабоды, забараніў членам Сіньёрыі збірацца ў палацы і вылучыў ім адзін прыватны дом; ён... адмяніў Уставы справядлівасці, накіраваныя супраць грандаў, вызваліў зняволеных... павялічыў былыя падаткі і ўсталяваў новыя; пазбавіў Сіньёрыю ўсялякай улады".

"Ён загадаў утварыць з нізоў і беднага люду ўзброеныя атрады, якім надаў гучныя назвы, раздаў штандары і грошы. З іх адны святочна хадзілі па горадзе, а іншыя прымалі іх з вялікай раскошаю. Паўсюль разышлася пагалоска пра ўзвышэнне герцага, і да яго сталі прыбівацца французы, а ён раздаваў ім пасады як людзям, якім мог цалкам даверыцца. Так што неўзабаве Фларэнцыя не толькі падпала пад уладу французаў, але стала нават пераймаць іхнія звычкі і ўборы".

"Так і жылі грамадзяне Фларэнцыі, абурана гледзячы на тое, як руйнуецца веліч іхняй дзяржавы, як ганьбяцца ўсе нормы, як знішчаецца законнасць, псуюцца норавы, зневажаецца ўсялякая прыстойнасць... І для таго, каб яшчэ ясней усведамляць сваю ганьбу, яны былі вымушаны аказваць пашану таму, каго смяротна ненавідзелі... Абурэнне і страх гараджан былі добра вядомы герцагу, і сам ён таксама баяўся, але тым не менш рабіў выгляд, быццам бы лічыць, што ўсе любяць яго".

"І вось мноства грамадзян усіх станаў задумалі ці аддаць сваё жыццё, ці зноў стаць вольнымі... У іх з'явілася думка накінуцца на яго падчас шпацыру па горадзе, але гэта было вельмі няпроста, бо герцаг выязджаў заўсёды добра ўзброены і суправаджаны моцнай аховай, да таго ж заўсёды накіроўваўся ў розныя месцы, так што было невядома, дзе яго падпільноўваць".

Грамадзяне Фларэнцыі вырашылі пачаць паўстанне. "Да іх не прысталі толькі тыя сем'і, якія садзейнічалі прыходу герцага да ўлады: яны аб'ядналіся з мяснікамі ды іншымі з бедняты, збегліся са зброяй на плошчу і сталі на ягоную абарону... Герцаг хістаўся, ці змагацца яму з ворагамі на плошчы, ці абараняцца ў палацы. Але сем'і, якія больш за ўсё пацярпелі ад герцага, са свайго боку баяліся, што калі ён з'явіцца на плошчы, шмат хто з тых, хто зараз паўстаў, зноў ператворацца ў ягоных прыхільнікаў... Пры іхнім з'яўленні людзі з сем'яў, якія сталі на бок герцага, бачачы, што на іх нападаюць без усялякага сораму, а шчасце адвярнулася ад герцага, таксама змянілі свае пачуцці і прыядналіся да суграмадзян".

Паўстанцы "разграмілі дамы ўпраўляючых і перабілі ўсіх прыслужнікаў герцага, якія трапляліся ім пад руку". Герцаг "усвядоміў, урэшце, што, імкнучыся да занадта вялікага, страціў усё".

Алесь БЯЛЯЦКІ

З ЛЕПШЫХ НАБЫТКАЎ

У выдавецтве "Юнацтва" ў серыі "Школьная бібліятэка" пад адной вокладкай пабачылі свет два творы, што сведчаць аб тым, наколькі плённа пісьменнікі асэнсоўваюць жыццё народа ў лёсавызначальныя перыяды — раман Г. Далідовіча "Гаспадар-камень" і аповесць А. Карпюка "Пушчанская адысея".

Па завядзёнцы, на апошнюю старонку вокладкі вынесены выказванні знакамітых творцаў пра апублікаваныя творы. В. Адамчык так *піша* пра Г. *Далідовіча:* "У творчасці Г. Далідовіча падкупляе праўдзівая прастата сюжэта, лагічнасць фабулы, што найбольш характэрна для сапраўднае і філасафічнае прозы. У прозе Г. Далідовіча рэалістычна-праўдзівай, як сёння прывыклі вызначаць, — чорнаўскай, ёсць шчырасць да чалавека, надзеленага талентам працы, справядлівасці і дабрыні". У. Калеснік пра аповесць А. Карпюка сказаў так, "Пушчанская адысея" ...увайшла ў тую рэалістычную плынь беларускай прозы аб вайне, пачатак якой паклалі ваенныя апавяданні і раманы К. Чорнага, а напаўнялі яе рэчышча, акрамя твораў В. Быкава, аўтабіяграфічныя раманы і аповесці А. Адамовіча, трагедыйныя апавяданні Я. Брыля..."

ДАБРАЧЫННАСЦЬ

У Мінск чартарным рэйсам з Лондана прыбыла група брытанскіх дзяцей і асоб, якія іх суправаджаюць, для правядзення акцыі ўручэння калядных падарункаў выхаванцам Асіповіцкага дома-інтэрната і іншым беларускім дзецям, якія пацярпелі ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

Гэтым рэйсам дастаўлена 10 тон грузу гуманітарнай дапамогі. Акцыя арганізавана брытанскім бокам сумесна з Мінскім гарвыканкамам і фондам "Медыцына і Чарнобыль".

На здымках: ідзе разгрузка гуманітарнай дапамогі, што прыбыла з Лондана; у час вечара, прысвечанага раздачы беларускім дзецям калядных падарункаў.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

ДАПАМОЖА "БЕЛАРУСЬФІЛЬМ"

ЕЛЬЦЫН-93 — ЛУКАШЭНКА-96: ТРАГЕДЫЯ І ФАРС

ПОГЛЯД З МАСКВЫ НА ПАДЗЕІ Ў БЕЛАРУСІ

Ужо неаднойчы заўважана: тое, што адбываецца цяпер на Беларусі, нагадвае падзеі 1993 года ў Расіі. Ідзе ўпартае супрацьстаянне прэзідэнта і парламента. Многія элементы гэтага супрацьстаяння — амаль дакладная копія таго, што было ў нас тры гады назад. Прамы зварот кіраўніка дзяржавы да народа праз галаву Вярхоўнага Савета, пагрозы яго роспуску, кола ачаплення вакол будынка ВС, пераманьванне хісткіх дэпутатаў, спробы нейтралізацыі Канстытуцыйнага суда...

Да нейкага моманту здавалася, што гэта толькі выпадковыя супадзенні. Аднак цяпер ужо ясна: дарадцы Лукашэнкі старанна вывучылі дзеянні Ельцына трохгадовай даўнасці, што прывялі яго да перамогі, і ў патрэбную хвіліну даюць свайму шэфу адпаведныя рэкамендацыі (вядома, робячы сякія-такія папраўкі на абставіны).

Але Лукашэнка капіруе Ельцына не толькі дзеля дасягнення поспеху. Ён нібы просіць ратунку ў расійскага "старэйшага брата": "Ну ж вы глядзіце, Барыс Мікалаевіч, я ж апынуўся ў абсалютна такім жа становішчы, як вы ў 93-м. На мяне тутэйшая шпана гэтак жа наязджае, як на вас тады маскоўская. Няўжо ж вы мяне кінеце ў такой сітуацыі?"

На самай справе падабенства беларускай сітуацыі з тым, што адбывалася ў Расіі, — чыста знешняе. У канфлікце з тагачасным Вярхоўным Саветам Ельцын адстойваў для Расіі права прадаўжаць з такой цяжкасцю пачаты шлях да дэмакратыі і рэформаў. Тое, што гэты канфлікт у рэшце рэшт вырашыўся крывёй, — трагедыя расійскага прэзідэнта. І разам з тым — трагедыя ўсёй краіны.

Лукашэнка нічога такога не адстойвае. Слова "дэмакратыя", "рэформы" для яго — гук пусты. Ён змагаецца за ўладу, неабмежаваную адзінаасобную ўладу.

Што ён з ёй будзе рабіць? Наўрад ці ён сам гэта ведае. Відаць, будзе далей імправізаваць, як імправізаваў дагэтуль, толькі з яшчэ большай свабодай. Магчыма, яго панясе назад, у бок сацыялізму, магчыма — у другі бок...

Па сутнасці, гэта тып Мікіты Хрушчова, чалавека неглыбокага, з захапленнямі, упэўненага, што ён вось-вось учэпіцца за хвост абсалютнай ісціны, як наладзіць для ўсіх вечнае шчасце і дабрабыт, а самому каб сесці дзе-небудзь у цяньку на пагорку ў ролі наймудрага ўсенароднага "бацькі" і літасціва прымаць словы ўдзячнасці ад сваіх ашчасліўленых чадаў.

Прынамсі, прасторы для імправізацыі ў Лукашэнкі няшмат. Што рабіць з беларускай эканомікай, якая развальваецца, былы дырэктар саўгаса зусім не ўяўляе. *Мешанка з сацыялістычных, рынкавых, папулісцкіх, дзяржаўных, панславянскіх, антызаходніх ідэй, якія раяцца ў ягонай галаве, — кепскі тут дарадчык.* А таму ўсе яго погляды скіраваны на суседку Расію: а раптам не дасць згінуць, уратуе. Менавіта ў гэтым напрамку ён мабілізуе галоўны свой талент — талент дэмагога, абрыньваючы на "рускіх братоў" плыні славес аб тэрміновай і неадкладнай неабходнасці інтэграцыі, аб тым, што Беларусь для Расіі — адзіная абарона ад каварнага Захаду *і г. д., і да т. п.*

Лукашэнка цвёрда перакананы: Беларусь занадта смачны кавалак для маскоўскіх кіраўнікоў, каб яны адштурхнулі чалавека, які прапаноўвае ім яго. Гэта ўпэўненасць прасціраецца настолькі далёка, што ён нават дазваляе сабе час ад часу гладзіць сваіх расійскіх партнёраў супраць поўсці. Напрыклад, рэгулярна, не радзей як раз у месяц, ушчэнт публічна разносіць Белавежскія пагадненні, нібы забываючы, што адным з ініцыятараў гэтых пагадненняў быў Ельцын. Нічога, маўляў, праглыне.

Ну, а што ж Масква? Нацыянал-камуністычная думская большасць, мы бачылі, аказала Лукашэнку захопленую безагаворачную падтрымку. У сваім родзе гэта факт прыкметны. Цяпер ужо абсалютна ўсім павінна быць ясна, наколькі лжывыя пастаянныя запэўніванні гэтых дзеячаў, што, маўляў, галоўная іх антыпатыя — дыктатура. Улада аднаго чалавека. Пра тое, што на самай справе падобны ўладны рэжым іх нікольки не бянтэжыць, якраз і сведчаць іх палымяная любоў да цяперашняга беларускага начальніка, усямернае яго маральнае заахвочванне, падмога ва ўсталяванні аднаасобнага аўтарытарнага кіраўніцтва. Значыць, справа не ў дыктатуры, а ў духоўнай блізкасці (ці няблізкасці) таго альбо іншага кандыдата ў дыктатары.

Калі ж улічыць, што цяперашняя селязнёўская Дума — прамая ідэйная спадчынніца хасбулатаўскага Вярхоўнага Савета, самі па сабе адпадаюць размовы, быццам усе гэтыя апошнія гады расійскія заканадаўцы толькі і робяць, што змагаюцца за дэмакратычныя формы кіравання ў краіне. Зусім за іншае яны змагаюцца.

Між іншым, сам Селязнёў (разам са Строевым) на мінулым тыдні спрабаваў згладзіць гнятлівае ўражанне ад ганебнага дзейства ў Ахотным радзе. (*Да слова сказаць, не менш* ганебна выглядала і тэлеперадача "Сам-насам" з яе вядучым Любімавым, які выдыгаўся перад беларускім правадыром і "апанентамі" правадыра, што стаялі літаральна выцягнуўшыся).

Што тычыцца Ельцына і Чарнамырдзіна, то яны нібыта ўвесь час угаворвалі Лукашэнку не надта буяніць. Але ўгаворвалі неяк вяла і нерашуча. Канфідэнцыяльна і паўканфідэнцыяльна. Між тым перад намі якраз той выпадак, калі важны не столькі словы, колькі інтанацыі, з якімі яны бываюць прамоўлены. *Калі б* Лукашэнка адчуў жалеза ў голасе сваіх крамлёўскіх шэфаў, гэта, несумненна, хутка ахаладзіла б яго. Ды жалеза не было.

Пазіцыя Крамля ў адносінах да Лукашэнкі дваістая: з аднаго боку, як быццам непрыстойна адкрыта падтрымліваць фігуру гэтага адыёзнага аўтарытарнага дзеяча, які бесцырымонна плюе на дэмакратыю, на свабоду прэсы, на іншыя нормы цывілізаванага быцця, з другога — вельмі ўжо заманлівая на самай справе ідэя *далучэння Беларусі да Расіі, ідэя, якую* Лукашэнка пастаянна трымае ў якасці прынады перад носам сваіх маскоўскіх апекуноў. Жыва ўяўляеш, як у разнастайных уладных кабінетах першапрастольнай разважаюць цяпер пра унікальнае стратэгічнае значэнне нашай заходняй суседкі, асабліва на фоне НАТА, які пашыраецца і насоўваецца.

Тут, аднак, варта прыгадаць, колькі было падобных разважанняў-роздумаў у нядаўнім мінулым, у ранейшых крамлёўскіх правадыроў. І да чаго яны *прывялі, чым кончыліся. Зноў* стаць на гэтую дарожку — дык ёй канца не будзе. Далучым, скажам, цяпер Беларусь, а далей такую ж логіку можна прадоўжыць у напрамку Польшчы, Чэхіі, Славакіі... Той жа Прыбалтыкі. Таксама стратэгічна вельмі важныя для нас тэрыторыі. Таму яны ўсе і баяцца нас дагэтуль больш за смерць. Таму гэтак адчайна і імкнуцца пад натаўскае крыло.

Адносіны расійскіх улад да Лукашэнкі — той асялок, на якім без цяжкасці можна *праверыць, якія падыходы ім сёння* бліжэйшыя і даражэйшыя: цывілізавана-дэмакратычныя або традыцыйна-імперскія.

Хоць Лукашэнка пастаянна атаясамляе сябе з беларускім народам, зусім не факт, што гэты народ лёгка расстанецца са сваёй у такіх пакутах набытай незалежнасцю, няхай нават гэта расстанне будзе ахінута адзеннем канфедэрацыі з Расіяй (дзе, абсалютна зразумела, Беларусі сёння падрыхтавана другарадная, толькі падпарадкаваная роля). Мы толькі-*толькі пачынаем* выблытвацца з чачэнскай авантуры, але нам ужо не церпіцца залезці ў новую пертраску. Між тым беларускія лясы, як вядома, для партызанскай вайны падыходзяць нікольки не менш, чым чачэнскія ці югаслаўскія горы...

Але нават калі да крывавых сутычак не дойдзе справа... Беларусь ужо багата прысутнічае ў расійскім палітычным жыцці. Пастаянна ўкліньваючыся ў яго, Лукашэнка актывізуе антыдэмакратычныя, імперскія, рэваншысцкія сілы ўнутры Расіі.

Улазіць ён і ў расійскую эканоміку, прычым гэткім жа негатыўным чынам. У пачатку гэтага года мінскі прэзідэнт ужо ачмурыў маскоўскія ўлады, дамогшыся так званага "нулявога варыянта": яму даравалі даўгі за нафту і газ у кошт арэнднай платы за знаходжанне ў Беларусі расійскіх воінскіх часцей. Цяпер ён зноў дамагаецца такога ж *"варыянта"*. Магчыма, і даб'ецца: ну што такое для нашага чыноўніка мільярдныя даўгі расійскай казне — не ягоная ж кішэня церпіць. І пляваць яму, што людзям месяцамі не плацяць зарплату, пенсіі...

Вядома, саюз Расіі і Беларусі магчымы. Але не на хісткім падмурку валюнтарысцкіх лукашэнкаўскіх фантазій. Перш за ўсё — на падставе паступовага выроўнівання палітычных, эканамічных, заканадаўчых падыходаў. На падставе дэмакратыі і рынку.

Фігура Лукашэнкі — фарсавая, *камічная* фігура. Нельга без усмешкі назіраць за ўсімі ягонымі крыўляннямі, дэмагагічнымі хітрыкамі, пацалункамі з Барысам Мікалаевічам і Віктарам Сцяпанавічам, кіданнем апарожненага фужэра на падлогу пасля слоў, што ўвогуле-то ён, Лукашэнка, не п'е, але дзеля такога выпадку... Фарс уяўляюць сабой яго пастаянныя апеляцыі да народа, гэты рэферэндум, калі людзі галасавалі невядома за што, калі выбарчым камісіям не было выдаткавана ні капейкі... *Але ў цэлым тое, што перажывае сёння* Беларусь дзякуючы свайму прэзідэнту, — гэта, вядома, зусім не фарс, гэта таксама трагедыя, хоць і іншай уласцівасці, чым перажытая ў 1993-м Расіяй.

На дэманстрацыях у Мінску ў гэтыя дні мільгалі лозунгі: "Масква, вазьмі Лукашэнку сабе!". Але не Масква прывяла гэтага дзеяча да ўлады. Два гады назад беларусы — ва ўсякім разе тыя, што прыйшлі на выбары, — самі выбралі яго. Ніхто не прымушаў. Хоць *вынікі цяперашняга рэферэндуму* не больш праўдзівыя, чым вынікі галасавання за Заўгаева ў Чачні, усё ж, калі меркаваць па апытаннях, значная частка беларускіх выбаршчыкаў на самай справе па-ранейшаму падтрымлівае мілага ім "Сашу". Гэта яшчэ адна наглядная ілюстрацыя: да дыктатуры таксама можна прыйсці і дэмакратычным, выбарным шляхам. Нездарма беларускаму правадыру, паводле яго ўласнага прызнання, так падабаецца Гітлер. Той жа таксама, як вядома, узышоў на вяршыню *ўлады праз працэдуру галасавання.*

Што ж, памылкі ў выбары правадыроў ва ўсіх бываюць. А асабліва ў нестабільныя, пераходныя часы, калі зямля, здаецца, плыве пад нагамі. У такія часы асабліва хочацца займець уласнага "бацьку нацыі", які цвёрдай рукой навёў бы парадак і, калі магчыма, найкароткім шляхам прывёў бы краіну да нармальнага жыцця. Ні да якога такога жыцця Лукашэнка Беларусь, вядома, не прывядзе.

Кампраміс, якога быццам бы ўдалося дасягнуць у пятніцу ў Мінску, як вядома, не адбыўся. Па-за ўсялякімі сумненнямі, "бацька нацыі" будзе цяпер з патроенай сілай прадаўжаць свае дамагальніцтвы, якія датычаць абсалютнай, непадзельнай улады. Уласна кажучы, пасля "перамогі" на нядзельным рэферэндуме ён практычна атрымаў яе. Сваю долю адказнасці за ўсё гэта нясуць і маскоўскія стырнавыя, якія не захацелі знайсці часу выпрацаваць прынцыповую пазіцыю ў адносінах да таго, што адбываецца на Беларусі, палічыўшы, што адно толькі іх з'яўленне ў Мінску з аліўкавымі галінкамі ў зубах вырашыць усе праблемы.

Алег МАРОЗ

("Литературная газета", 27 лістапада 1996 г., N 48)

"А ПРОСТА БЕЛАРУСКІМ..."

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

●

Чытаю і люблю "ЛіМ". Лічу, што ўжо ў самой назве газеты закладзена тое, што павінен ведаць і любіць кожны творчы чалавек. Ну што, сапраўды, за мастак, за інтэлігент, калі ён не чытае сваю газету?! "ЛіМ" — адзінае ў нас выданне, у якім найбольш поўна і аб'ектыўна асвятляюцца праблемы нашай культуры ў шырокім сэнсе гэтага слова. Газета ў многім выхоўвае нас, адлюстроўваючы праўду жыцця, выяўляючы свой погляд на рэчы, які некаму можа і не падабацца.

І калі ўжо напісалася ў мяне гэтае слова "не падабацца", дык скажу, што мне не вельмі даспадобы "апратка" газеты. Як і сама наша культура сёння, апратка гэтая выглядае беднай. Я пажадаў бы калектыву "ЛіМа" падбаць аб больш выразным, больш якасным мастацкім і паліграфічным афармленні газеты, каб яна вылучалася сярод іншых выданняў не толькі зместам, але і формай. А найперш бы пажадаў лімаўцам не здраджваць сваёй пазіцыі, па-ранейшаму аддаваць свае талент і сілу на тое, каб газету любіла і чытала ўсё большае кола людзей, бо "ЛіМ" робіць добрую і карысную справу па аздараўленні душ беларусаў, па прасвятленні людской відушчасці.

Анатоль ЯРМОЛЕНКА,
народны артыст Беларусі

●

Яшчэ з таго часу, калі я толькі пачынала сваю акцёрскую працу ў тэатры імя Якуба Коласа, у "ЛіМе" бачу я суразмоўцу, з якім карысна і прыемна пагаварыць. Часам я пагаджаюся з ім, сяды-тады — не пагаджаюся, але заўсёды мяне падтрымлівае адчуванне таго, што мы гамонім з ім на адной мове, а не на розных, як гэта часта здараецца, калі бяру ў рукі іншыя газеты. "ЛіМ" выходзіць з пазнакай "газета творчай інтэлігенцыі Беларусі". Тым не менш, мне думаецца, што гэта газета ўсяго нашага беларускага народа, які ў душы сваёй высокаінтэлігентны і які праз "ЛіМ" дакранаецца, далучаецца да гісторыі, культуры, літаратуры, музыкі, мастацтва нашай айчыны. Жадаю, каб, нягледзячы ні на што, "ЛіМ" выстаяў, выжыў, не здаўся.

Галіна ДЗЯГІЛЕВА,
мастацкі кіраўнік тэатра "Зніч"

●

"ЛіМ" — гэта перш за ўсё традыцыя. Мне здаецца, што гэтае выданне можна назваць стылёвай квінтэсенцыяй сучаснай беларускай культуры (літаратуры і мастацтва ў першую чаргу). Я не ўяўляю сабе сучаснай беларускай літаратуры ў тым выглядзе, у якім яна ёсць, без "ЛіМа". І тая ж праблема, якая стаіць перад "ЛіМам", адлюстроўвае і праблему нашай літаратуры. Нам усім трэба ўсвядоміць, што калі мы не захаваем чытача, то яго запалоніць нешта іншае. А калі няма чытача, дык няма і нас. І вядома ж, "ЛіМу" трэба мяняць свой дызайн, сваё аблічча.

Алесь ТУРОВІЧ, ***паэт***

КОЛЬКІ НАС І ШТО НАС ЧАКАЕ?

НАТАТКІ ДЭМОГРАФА

У ТЫСЯЧАГАДОВАЙ гісторыі дэмаграфічнага развіцця Беларусі геапалітычны фактар займаў адно з вядучых месц. У асобныя перыяды, якія ахоплівалі часам многія дзесяцігоддзі, а то і стагоддзі, ён аказваўся вырашальным. Размешчаная на мяжы дзвюх глабальных цывілізацый, культур і канфесій, Беларусь пераменна ўваходзіла то ў адну, то ў другую, наследавала якасці абедзвюх, фармуючы спецыфічную псіхалогію і духоўнасць. Паддаючыся часам асіміляцыйным этнічным, канфесійным і культурным уздзеянням, беларусы, у канчатковым выніку, захавалі сваю сутнасць і самабытнасць, большую частку тэрыторыі, мову, культуру і характар.

У XX ст., у першай яго палове, вызначальнае развіццё на ўсю сукупнасць дэмаграфічных адносін на Беларусі аказалі, рэвалюцыя 1905—1907 гг. і Сталыпінская рэформа, якая за ёй паследавала і змяніла сутнасныя механізмы фармавання дэмаўзнаўлення сялянства: абвяшчэнне ў сакавіку 1918 г. незалежнай Беларускай дзяржавы — БНР, а потым утварэнне 1 студзеня 1919 г. БССР у складзе СССР і фармаванне яе тэрыторыі; расчлененае функцыянаванне Беларусі ў дзвюх розных сацыяльных сістэмах — 38% яе насельніцтва і 40% тэрыторыі ўваходзіла ў 1921—1939 гг. у склад Польшчы; НЭП (які абумовіў для дэмаграфічнага развіцця тыя ж наступствы, што і Сталыпінская рэформа); калектывізацыя, індустрыялізацыя і культурная рэвалюцыя ў СССР і ўдзел у гэтых працэсах Беларусі.

Акрамя прыведзеных вызначальных фактараў, у першай і другой паловах XX стагоддзя на дэмаграфічнае развіццё Беларусі паўплывалі такія сацыяльныя катастрофы і бедствы, як: I сусветная вайна, грамадзянская вайна і акупацыя, бежанства, эвакуацыя і рээвакуацыя насельніцтва; панэпідэмія грыпу 1918 г.; II сусветная вайна і акупацыя, эвакуацыя і бежанства насельніцтва, гвалтоўны вываз насельніцтва ў Германію, рээвакуацыя; чарнобыльская катастрофа, адсяленне насельніцтва і бежанства.

Гэтыя катаклізмы не змянялі механізмаў дэмаўзнаўлення, але моцна дэфармавалі структуры і працэсы. На іх пераадоленне патрабавалася і патрабуецца шмат часу, намаганняў і сродкаў.

Перад першай сусветнай вайной (1897—1913 гг.) у выніку масавага выезду насельніцтва Беларусі, які ратаваўся ад нястачы ў пошуках лепшай долі, адмоўнае сальда міграцыі склала 0,5 млн. чал.

За час першай сусветнай вайны і інтэрвенцыі насельніцтва Беларусі страціла звыш 1,5 млн. чалавек, з іх 107 тысяч загінула ў баявых дзеяннях, 445 тыс. страчана з-за празмернай смяротнасці ў гэты перыяд, 122 тыс. эмігрывала за мяжу, больш за 400 тыс. бежанцаў не вярнулася ў родныя мясціны, 450 тыс. чалавек склаў недарод (з-за памяншэння нараджальнасці).

За гады другой сусветнай вайны і акупацыі Беларусь страціла ў баявых дзеяннях (на фронце і ў партызанах) 600 тыс. чалавек. Каля 1,7 тыс. мірных жыхароў Беларусі было знішчана фашысцкімі акупантамі. Некаторая частка з іх загінула з-за павышанай смяротнасці, галоўным чынам, з-за эпідэмій, ініцыраваных гітлераўцамі спецыяльна пры сваім адступленні. 380 тыс. чалавек былі гвалтоўна вывезены на работы ў Германію. Прамыя страты ў нараджальнасці склалі толькі за гады вайны 468 тыс. чалавек.

Геапалітычны лёс Беларусі асудзіў яе тэрыторыю на тое, што яна стала адным з галоўных тэатраў ваенных дзеянняў у абедзвюх войнах, а яе дэмаграфічныя страты аказаліся ў разліку на 1000 жыхароў самымі значнымі сярод усіх еўрапейскіх краін.

Уплыў вайны, асабліва другой сусветнай, дэфармаваў на доўгія дзесяцігоддзі ўзростава-полавую структуру насельніцтва. І хоць пакаленні, якія непасрэдна ўдзельнічалі ў баях другой сусветнай вайны, пайшлі з жыцця або знаходзяцца цяпер у пенсійным узросце, рэха вайны, якое цыклічна паўтараецца і дае аб сабе знаць праз зніжэнне нараджальнасці, змяншэнне колькасці тых, хто ўступае ў працоўнае жыццё, няхай сабе і з усё меншай сілай, наносіць урон дэмаграфічнаму і сацыяльна-эканамічнаму патэнцыялу рэспублікі.

Нараджальнасць, смяротнасць і натуральны прырост насельніцтва Рэспублікі Беларусь у 1980—1993 гг. (чалавек)

Гады	Колькасць насельніцтва на канец года (тыс. чалавек)	Колькасць нарадзіўшыхся (чалавек)	Колькасць памерлых (чалавек)	Натуральны прырост (чалавек)
1980	9694,9	154432	95514	58918
1985	10028,4	105034	105690	59344
1990	10260,4	142167	109582	32585
1991	10280,4	132045	114650	17395
1992	10345,7	127971	116674	11297
1993	10367,3	173824	128544	-11160
1994	10345,1	110834	129735	-18901
1995	**10313,1**	**101445**	**133222**	**-317771**

Дынаміка колькасці і ўзроставая структура насельніцтва Беларусі ў XX стагоддзі

Гады	Колькасць насельніцтва тыс. чал.	Узроставая структура насельніцтва		
		Маладзей працаздольнага ўзросту (0—15 год)	Працаздольны ўзрост (16—59, 16—54)	Старэй працаздольнага ўзросту (60 год, 55 год і старэй)
1897	6380,0	43,1	49,4	7,5
1926	7776,3	40,4	51,2	8,4
1939	8908,6	38,5	52,3	9,2
1950	7709	33,8	55,5	10,7
1959	8046,7	31,3	55,2	13,5
1970	8999,8	30,9	52,9	16,2
1979	9560,5	24,9	58,2	16,9
1989	10151,9	24,5	56,0	19,5
1995	10297,2	23,5	55,6	20,9
2016	9207,1	16,0	60,8	23,2

БЕСПРЭЦЭДЭНТНЫЯ для мірнага часу дэмаграфічныя змены, якія ўзніклі, на мяжы 80—90-х гг. і працягваюцца ў соцыумах краін СНД, выклікаюць самую сур'ёзную трывогу. Гэта ў поўнай меры датычыць і Рэспублікі Беларусь, усе сферы жыццядзейнасці якой знаходзяцца ў найцяжэйшым крызісе, які набыў доўгачасовы характар і мае тэндэнцыю да самастойнай невырашальнасці. Па сутнасці, наш дэмаграфічны стан можна характарызаваць як крызіс, паколькі ён ахапіў усю сферу ўзнаўлення чалавечай папуляцыі Беларусі.

Найбольш непакоіць рэзкае змяншэнне нараджальнасці — у 1,4 раза ў параўнанні з 1990 г. і ў 1,6 раза ў параўнанні з 1985 г. Ужо ў 1992 годзе колькасць народжаных знізілася да колькасці народжаных у 1943 ваенным годзе, калі Беларусь знаходзілася ў акупацыі і пераважная большасць мужчын была на франтах, а агульная колькасць насельніцтва складала на 3,5 млн. чалавек менш, чым у цяперашні час. У 1993 годзе нарадзілася на 8 тысяч чалавек меней, чым у 1943 годзе, у 1994 г. — на 13 тысяч, у 1995 г. — на 24 тысячы меней. Гэта рэакцыя насельніцтва на катастрафічнае зніжэнне жыццёвага ўзроўню, на няўпэўненасць у заўтрашнім дні. У той жа час колькасць памерлых з 1990 па 1995 гг. павялічылася непрапарцыянальна росту насельніцтва. Прытым, павялічылася практычна ва ўсіх узроставых групах — у маладым узросце, сярод працаздольных, сярод старых. У выніку натуральны прырост у 1992 г. у параўнанні з 1985 годам зменшыўся больш чым у пяць разоў, а ў 1993—1995 гг. — стаў адмоўным, бо смяротнасць перавысіла нараджальнасць, г.зн. фактычна рэальнае насельніцтва Беларусі ўступіла ў стан дэпапуляцыі, і калі б не прыток мігрантаў з блізкага замежжа, ужо ў 1993 г. пачалося б скарачэнне яе колькасці. На самай справе, як паказваюць больш тонкія дэмаграфічныя індыкатары, дэмаграфічны патэнцыял тэрытарыяльнага насельніцтва Беларусі не здольны да самаўзнаўлення ўжо з 1986—1987 гадоў.

Нета-каэфіцыент узнаўлення насельніцтва ў нас зараз меншы за той, што існаваў на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў у гарадской мясцовасці, але папаўняўся дэмаграфічным патэнцыялам сяла, стаў меншы і ў сельскай мясцовасці. Сяло сёння ўжо не ў стане аказваць міграцыйнае ўзнаўляльнае падсілкоўванне горада.

З гэтай прычыны мо і не варта кідацца ў паніку: у развітых краінах Захаду (напрыклад, у Італіі, Германіі, Іспаніі) гэтыя каэфіцыенты таксама значна меншыя за тыя, што забяспечваюць фізічнае ўзнаўленне. Але заходнія краіны падышлі да такіх каэфіцыентаў паступова, стварыўшы магутныя ўстойлівыя механізмы — сацыяльныя, эканамічныя, дэмаграфічныя, якія забяспечваюць стабільнасць узнаўлення на пэўным узроўні. У Беларусі ж такой абароны няма, і заўтра гэты каэфіцыент можа ўпасці яшчэ, што будзе азначаць нацыянальную дэмаграфічную катастрофу, якая можа быць каталізатарам незваротнай сацыяльнай дэградацыі і эканамічнага ўпадку.

НАДЗВЫЧАЙ падарваны ў 90-я гады і жыццёвы патэнцыял насельніцтва Беларусі. Працягласць жыцця мужчын, і жанчын хоць і засталася ў 90-я гады крыху больш высокай, чым амаль ва ўсіх краінах СНД, тым не менш значна адстала ад сусветных стандартаў (на мяжы 60—70-х гадоў яна ім адпавядала). У цяперашні час працягласць жыцця мужчын, да прыкладу, у Японіі і Скандынаўскіх краінах складае 75—76 гадоў, жанчын — 81—82 гады. У нас жа адпаведна — 63 і 74 гады.

Сапраўдным бедствам для рэспублікі ў маральным і эканамічным плане з'яўляецца велізарны (каля 10 гадоў) разрыў у працягласці жыцця мужчын і жанчын, велізарнае перавышэнне смяротнасці мужчын над смяротнасцю жанчын у маладым і сярэднім узростах.

Пад сур'ёзнай пагрозай апынулася здароўе народа і яго генафонд. Кумулятыўнае ўздзеянне нягодаў сацыяльна-эканамічнага жыцця, неспрыяльнага вытворчага і прыроднага асяроддзя, наступствы чарнобыльскай катастрофы павялічылі захворваемасць насельніцтва, колькасць псіхічных расстройстваў, забойстваў і самазабойстваў, колькасць наркаманаў і алкаголікаў, колькасць дзяцей з фізічнымі і разумовымі адхіленнямі, што зніжае якасць працоўнага і інтэлектуальнага патэнцыялу рэспублікі, прыводзіць да грамадскай дэградацыі, падрываючы тым самым сацыяльныя і эканамічныя асновы жыццядзейнасці рэспублікі.

Няшчасцем для жанчын рэспублікі з'яўляюцца аборты, якія ў шмат разоў перавышаюць іх колькасць у развітых краінах. Яшчэ вельмі высокая ў нас перынатальная смяротнасць і смяротнасць дзяцей да года, мацярынская смяротнасць пры родах (у некаторых краінах яна практычна адсутнічае) і г.д.

Найвастрэйшы крызіс перажывае сям'я. Крызіс сям'і праяўляецца перш за ўсё ў празмернай колькасці і ўзроўні разводаў, велізарным росце ўнутрысямейных канфліктаў, у немагчымасці мець жаданую колькасць дзяцей з-за матэрыяльнай і жыллёвай незабяспечанасці, у празмерным узроўні дзіцячай злачыннасці. Так, у 1980 г. на кожныя 10 шлюбаў прыпадала 3,2 развода, у 1990 г. іх стала ўжо 3,5, а ў 1992 г. — 5,0, у 1994 г. — 5,9. З ліку разведзеных толькі палавіна ўступае ў паўторны шлюб. Значыць, маштабы адзіноты другой паловы ўвесь час пашыраюцца. Павялічваецца колькасць дзяцей, якія засталіся без аднаго з бацькоў, галоўным чынам бацькі. Бязбацькаўшчына ўсё больш робіцца "нормай" нашага жыцця, як рэкет, карупцыя, СНІД, парнаграфія і г.д. Усё ў большай ступені дзеці і моладзь аказваюцца ў зоне негатыўнага ўплыву і негатыўных арыенціраў і каштоўнасцей. У катастрафічным становішчы апынуліся цэлыя пласты пажылых людзей. У грамадстве ўзрастае разрыў паміж пакаленнямі, які ствараецца нярэдка штучна.

Істотна дэфармавана полаўзроставая структура насельніцтва рэспублікі ў тэрытарыяльным разрэзе: у сельскай мясцовасці ўзнік істотны дэфіцыт жаночага насельніцтва ў маладым працаздольным і рэпрадуктыўным узросце, у гарадах, наадварот, іх лішак; непрапарцыянальная вялікая на сяле ўдзельная вага асоб пенсійнага ўзросту.

З ГОРНУТА ранейшая рассяленская і ўнутраная міграцыйная палітыка і не створана пакуль устойлівая новая. Негатыўныя вынікі ранейшай міграцыйнай эканамічнай палітыкі прывялі да істотных дыспрапорцый у рассяленні насельніцтва. Многія сельскія раёны фактычна бязлюдныя і не ў стане арганізаваць нармальную дзейнасць. У сваю чаргу, узнікшыя ў апошнія гады новыя міграцыйныя плыні і працэсы, будучы часта непрадказальнымі, ускладняюць праблемы жылля і працаўладкавання, уносяць дэструкцыю ў жыццё асобных супольнасцей, выклікаюць сацыяльныя і эканамічныя канфлікты. Хаатычны, некіруемы і дэструктыўны ў многіх выпадках характар набыла міграцыя, асабліва міжнародная.

Часткова зламана ранейшая сістэма занятасці і аплаты працы, сацыяльнай абароны. Новыя сістэмы занятасці і аплаты працы першапачаткова ўзніклі і развіваюцца ў дэфармаваных формах і маюць квазіняўстойлівы характар забеспячэння.

З-за адсутнасці матэрыяльна-тэхнічнага і інфармацыйнага забеспячэння, у выніку парушэння сістэмнасці, пераемнасці, змястоўнасці культура, навука і адукацыя ўсё больш адстаюць ад сусветнага ўзроўню. Пашыраецца прастора іх дэградацыі. Тым самым страчваюцца сацыяльна-духоўныя характарыстыкі, якія забяспечваюць узнаўленне чалавечай папуляцыі ўсё больш высокай якасці.

Па сутнасці сёння можна канстатаваць разбурэнне старой парадыгмы дэмузнаўлення і палітыкі пры адсутнасці новай.

Як ужо было згадана, рэальнай і патэнцыяльнай пагрозай дэмаграфічнай бяспекі Беларусі з'яўляецца абвал нараджальнасці, які адбыўся за апошнія чатыры гады і мае ярка выяўленую тэндэнцыю да далейшага скарачэння. Ён сведчыць, што пераход да аднаго дзіцяці на жанчыну з'яўляецца зусім верагоднай перспектывай. Ужо ў бліжэйшым будучым гэта пагражае велізарнай дэфармацыяй узроставай структуры, што будзе мець цяжкія сацыяльныя і эканамічныя наступствы для развіцця рэспублікі, можа стаць цяжка пераадольнай перашкодай для выхаду не толькі з дэмаграфічнага крызісу.

Сярэдняя колькасць народжаных у разліку на адну жанчыну ў цяперашні час складае 1,3 дзіцяці. Пры ўзроўні, які складае 1,5 дзіцяці на адну жанчыну нават пры захаванні сучаснага ўзроўню смяротнасці (а ён, на жаль, расце), колькасць насельніцтва скарачаецца ўдвая за 53 гады, а пры адным дзіцяці — за 24 гады. Разлікі, выкананыя ў ВЦ Інстытута эканомікі Міністэрства эканомікі РБ, сведчаць, што да 2016 года насельніцтва Беларусі можа скараціцца (пры захаванні сучаснага рэжыму дэмузнаўлення) да 9,2млн. чалавек.

У канцы 80-х гадоў, зыходзячы з існаваўшага ў той час рэжыму ўзнаўлення, прагнозная колькасць насельніцтва павінна была скласці 10,8 млн. чалавек. Значыць, мінус 1,6 млн. чалавек за няпоўныя два дзесяцігоддзі — такі кошт дэмаграфічнага і сацыяльна-эканамічнага крызісу. Да сярэдзіны XXI ст. колькасць насельніцтва пры захаванні наяўных тэндэнцый паменшыцца да 4—4,5 млн.

(Працяг на стар. 12)

НЕ ЗАГАСНУЦЬ ЗОРКІ Ў НЕБЕ...

7—8 кастрычніка гэтага года ў Літаратурным музеі Янкі Купалы адбыліся міжнародныя купалаўскія чытанні "Янка Купала" і "Наша Ніва", праведзеныя намаганнямі Міжнароднага фонду Янкі Купалы і калектыву музея.

На гэты раз чытанні былі прысвечаны 90-годдзю славутай грамадска-палітычнай і культурна-асветніцкай газеты "Наша Ніва". У ёй, як вядома, зрабілі свае першыя творчыя крокі і стала супрацоўнічалі многія беларускія літаратары і публіцысты. На працягу свайго існавання "Наша Ніва" была цэнтрам культурнага руху на Беларусі, яна адыграла выключна вялікую ролю ў жыцці і творчасці Янкі Купалы.

У рэдакцыі газеты працавалі Аляксандр Уласаў, браты Антон і Іван Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Ядзігін Ш., Янка Купала, Сяргей Палуян, Змітрок Бядуля... Нашаніўскія адраджэнскія традыцыі аказаліся надзвычай жыццястойкімі ў беларускай літаратуры. Яны ахопліваюць не толькі сферу культуры і мастацтва, але і маралі, духоўнасці ў цэлым, усяго жыццёва-філасофскага комплексу чалавечай свядомасці і дзейнасці.

Пра гэта ішла гаворка на міжнародных купалаўскіх чытаннях — навуковай канферэнцыі, прысвечанай тэме "Янка Купала і "Наша Ніва". Канферэнцыя пачалася ўступным словам дырэктара Літаратурнага музея Жаны Дапкюнас, якая звярнула ўвагу на тое, што ў апошні час купалазнаўства ўсё больш сцвярджае сябе як міжнародная галіна літаратуразнаўча-гуманітарнай навукі.

У Купалаўскіх чытаннях прынялі ўдзел навукоўцы з Інстытута філалогіі АН: Віктар Каваленка, Уладзімір Гніламёдаў, Міхась Мушынскі, Арсень Ліс; даследчыкі з замежжа: Янка Запруднік (ЗША), Мечыслаў Яцкевіч (Польшча), Аляксандр Баршчэўскі (Польшча), выкладчыкі БДУ: Вячаслаў Рагойша, Усевалад Рагойша, Павел Навойчык; паэт Анатоль Вярцінскі і іншыя даследчыкі. Матэрыялы іх выступленняў будуць выдадзены асобным зборнікам.

Да канферэнцыі была падрыхтавана выстава "Не загаснуць зоркі ў небе", назву якой даў верш Янкі Купалы, прысвечаны пятым угодкам газеты "Наша Ніва". Прадстаўлены на выставе экспанаты — своеасаблівы летапіс жыцця газеты "Наша Ніва". Унікальная яна тым, што складзена з арыгіналаў, якім больш за 80 гадоў. Да іх дакраналася рука выдатных дзеячаў нашай культуры — братоў Луцкевічаў, Аляксандра Уласава, Янкі Купалы. Цікавыя і паштоўкі людзей — беларусаў з усіх куткоў Беларусі і замежжа, якія выпісвалі "Нашу Ніву" і супрацоўнічалі з ёю.

Выстава была выдатным візуальным дапаўненнем да дакладаў, якія прагучалі на канферэнцыі. Даследчыкі ўвачавідкі ўбачылі тое, што даследавалі, пра што пісалі.

Матэрыялы для выставы прадастаўлены фондам музея Янкі Купалы і архівам — музеям літаратуры і мастацтва. Некаторыя з іх навукоўцы ўбачылі ўпершыню.

Вызначана тэма чытанняў наступнага года — "Публіцыстыка Янкі Купалы".

Удзельнікамі канферэнцыі былі пасаджаны дрэвы — явар і каліна — як сімвал вечнага прыцягнення да Айчыны, як паяднанасць выгнаннікаў бацькаўшчыны з роднай зямлёю.

Вольга ГНІЛАМЁДАВА

На здымках: удзельнікі канферэнцыі А. Баршчэўскі, Я. Запруднік, М. Мацюх, А. Ліс, А. Карповіч; хай растуць явар з калінаю.

100 ПЫТАННЯЎ І НАДЗЕЙ

Выйшаў у свет 100-ы нумар "Бібліятэкі часопіса "Маладосць". Многія маладыя пісьменнікі могуць сёння сказаць "дзякуй" гэтаму выданню за атрыманую "пуцёўку" ў вялікую літаратуру, за унікальную магчымасць выйсці "на людзі" са сваёй першай кніжкай, не чакаючы гады і гады, пакуль страціцца само права на статус маладога пісьменніка.

У свой час і я з хваляваннем трымала ў руках уласную першую кніжку, пазначаную надпісам "Бібліятэка часопіса "Маладосць". Здаецца, і не так даўно гэта было, але пасля маёй кніжкі, 21-й па нумары, выйшла ўжо 79... Сапраўдная бібліятэка! Але, на жаль, не скажаш, што тоненькія брашуры "Бібліятэкі" вельмі прывабліваюць увагу мастацкай крытыкі. Хаця яе прамы абавязак — аналізаваць стан сучаснай літаратуры ў развіцці, а маладосцеўская "Бібліятэка" дае для гэтага найлепшую магчымасць, прадстаўляючы літаратурныя пошукі маладых у розных жанрах.

Кожная кніжка "Бібліятэкі" вартая ўвагі. І, безумоўна, вартая ўвагі і пашаны дзейнасць тых, дзякуючы каму выходзіць такая серыя. Прапаную чытачам "ЛіМа" сваю гутарку з галоўным рэдактарам часопіса "Маладосць" Генрыхам ДАЛІДОВІЧАМ.

Рэдактар аддзела крытыкі Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

— У кастрычніку гэтага года выйшаў 100-ы нумар "Бібліятэкі часопіса "Маладосць". Узгадайце, Генрых Вацлававіч, гісторыю яе ўзнікнення. Каму належала ідэя такога выдання?

— Гісторыя "Бібліятэкі часопіса "Маладосць" зусім няпростая. Сёння, бадай, толькі самае старэйшае пакаленне нашых літаратараў помніць: некалі пры "Маладосці" выходзіла ўклейка "А гармонік грае, грае...", адрасаваная мастацкай самадзейнасці. Пасля, калі ў нас, у Беларусі, паслужлівa пачала набіраць крамлёўская канцэпцыя "зліцця моў і культур", гэтая ўклейка знікла, нібы непатрэбшчына. Пазней гэтак жа мог знікнуць і сам часопіс "Маладосць": у Цэнтры рашылі, што на Саюз патрэбен адзін цэнтралізаваны маладзёжны часопіс — маскоўская "Юность". Неяк абышлося без лакейскага ахвяравання для "вышэйшай", г.зн. інтэрнацыяналістычнай ідэі (цяпер новыя нашы ідэолагі тую ідэю перааформілі ў агульнаславянскую — абы мы не дбалі пра сваё!). Карацей, у 70—80-ыя гады, калі наш пісьменніцкі саюз значна пабольшаў і ў літаратуру напорыста адна за адной паімкнулася новая плынь, само жыццё запатрабавала: ужо мала "Полымя" і "Маладосці", патрэбен новы "тоўсты" літаратурны часопіс. Ды гады не так проста было адкрыць новае выданне, тым больш беларускамоўнае. Пісьменніцкія сходы, з'езды шумелі (калі няма рубля на новы часопіс, дык знайдзіце хоць капейку на літдадатак да "Маладосці"), але доўга да гэтага быў нуль увагі, а то нам зверху напаміналі пра беларускую сціпласць, папікалі не браць прыклад з прыбалтаў-нацыяналістаў, якія, маўляў, дбаюць найперш пра сябе!

Ды наспела перабудова. Наша перадавая інтэлігенцыя, бачачы, што антынацыянальнае кіраўніцтва рэспублікі ў гэты час не толькі не спрыяе беларускасці, а нават заядла глушыць яе, звярнулася да ініцыятара перабудовы: шаноўны Міхаіл Сяргеевіч, гіне беларуская мова і культура, а з імі і наша нацыя! Спачатку сытыя візіцёры і манкурты з нашага Белага дома ўгаворвалі, а то і выкручвалі рукі падпісантам ліста, каб яны адмовіліся ад сваёй пазіцыі. Улямалі не

ўсіх, дык сакратарыят ЦК КПСС рашыў тое-сёе падправіць. У ліку адчэпнага было і рашэнне пачаць выдаваць пры часопісе "Маладосць" літдадатак па ўзоры такога выдання пры часопісе "Молодая гвардия", але значна меншым аб'ёмам і са значна меншым ганарарам: Мінск — усё ж правінцыя! Тут жа кожны талент ніжэй за вялікасталічнага графамана, бо той піша не на "мове", а на "языке"! Але мы, маладосцеўцы, хоць нам і не прадугледжвалася павышэнне зарплаты за большы аб'ём працы, з радасцю ўзяліся рыхтаваць рукапісы да выдання іх кніжкамі. Як помніце, першая з іх у серыі "Бібліятэка часопіса "Маладосць" пабачыла свет у ліпені 1988 года. Гэта была паэзія гурту "Тутэйшых", што тады ўзбудзілі ўсю рэспубліку. Яны, "Тутэйшыя", сфармавалі і другую калектыўную кнігу — ужо ў прозе. Такім чынам, ім, "младобелорусам", была магчымасць не толькі крычаць адно аднаму пра тое, што "старэйшыя — прыкарытнікі, а мы — новае слова", але і абнародаваць сваю творчасць (дарэчы, самыя крыклівыя так нічога вартага і не стварылі да сённяшняга дня, хоць, можа, сваю работу па ганьбаванні лепшых сіл сучаснай беларускай літаратуры выканалі).

— Па якім прынцыпе адбіраюцца рукапісы для "Бібліятэкі"? Ці здараюцца адступленні ад тых прынцыпаў?

— Рэдакцыя, рэдкалегія тады вырашылі выпускаць кнігі як пачаткоўцаў, якія, праўда, ужо раз-другі хораша заявілі пра сябе творамі ў часопісе "Маладосць" ці ў іншым выданні, так і тых, хто нядаўна стаў членам Саюза пісьменнікаў, г.зн. была арыентацыя на маладых людзей да 35 гадоў. Ды гэтага прынцыпу не вытрымалі. Па-першае, гады тры таму пачалі браць рукапісы толькі ад пачаткоўцаў, бо цяпер, пры "незалежнасці" Беларусі, многім з іх проста немагчыма выдацца. Адпаведна, клопат пра нашу творчую змену набывае першаступеннае значэнне. У выніку з першай кнігай зноў, як і некалі ў асобных выпадках, пачалі заяўляцца зусім маладыя (яшчэ студэнтамі, да слова, сталі аўтарамі зборнікаў маладосцеўскай серыі браты Дзбішы, С. Адамовіч, М. Скобла, В. Угрыновіч, Н. Загарэўская). Па-другое, зрушылі і ўзроставы цэнз. Няўжо разумней упарціцца, не даваць шляху чалавеку толькі за тое, што яму ўжо не 35, а 36 ці крыху болей?! Між іншым, адзін наш пісьменнік, які ў свой час быў членам камітэта па камсамольскіх прэміях, у помсце за мае заўвагі да яго рамана пазбавіў мяне той прэміі імення "па прынцыпе": ды яму ўжо не 35, а 36! А да гэтага давалі камсамольскія прэміі і тым, каму было за 50!

Зразумела, перспектыўнай, калі новае папаўненне маладое і здольнае, але ў рэшце рэшт усё вырашаюць талент і ўзровень здзейсненага. Бывае, што той-сёй так і не падымаецца вышэй сваёй першай кнігі, а вось той-сёй ужо ў сталыя гады раптам хораша раскрываецца. Кажучы вядомым выслоўем, літаратура — справа тонкая! Значыць, і тым, хто вырашае лёс рукапіса і яго аўтара, трэба быць удумлівым і звышасцярожным!

— Першая кніжка "Бібліятэкі" была калектыўным зборнікам. Як вы ставіцеся да падобных выданняў, ці не плануюцца такія зноў у "Бібліятэцы"?

— Канечне, кожны аўтар хоча мець сваю ўласную кнігу, як кожныя бацькі жадаюць

Часопісы

У ДЗЁН ІМКЛІВАЙ ХАДЗЕ

Нават тое, што адразу прызнаецца як вартае ўвагі, куды большую важкасць набірае на адлегласці. Пацвярджэннем таму, як вядома, і творчасць У. Караткевіча. Вядома, калі адкінуць асобныя моманты ў яго жыцці, звязаныя з тым, што Уладзіміру Сямёнавічу, у рэшце рэшт, як многім іншым пісьменнікам, даводзілася адстойваць права на ўласны голас, гаварыць тое, што хочацца, а не прамаўляць тое, чаго патрабуюць, не сказаць, каб ён быў абыдзены і чытацкай увагай, і стаўленнем да сябе крытыкі. Тым не менш па-сапраўднаму феномен У. Караткевіча раскрыўся толькі пасля яго смерці, а словы, вынесеныя ў загалоўе апошняй паэтычнай кнігі, сталі, без перабольшання, крылатымі — "Быў. Ёсць. Буду". І цяпер вельмі важна найхутчэй, не адкладаючы на пасля, сабраць як мага больш звестак, што тычацца жыцця і творчасці слыннага майстра.

Балазе, робіцца тут нямала. Ужо выйшлі пра У. Караткевіча кнігі А. Мальдзіса, А. Вераб'я, А. Русецкага... На падыходзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" — чарговае даследаванне А. Вераб'я "Абуджаная памяць". Думаецца, з'явіцца і зборнік успамінаў пра яго. Апошнім часам часта гучаць па радыё перадачы, прысвечаныя Уладзіміру Сямёнавічу. Асабліва шмат у гэтым кірунку робіць журналістка Г. Шаблінская.

Вучні (гэтыя матэрыялы ідуць у праграме для старшакласнікаў "Крылы") маглі пазнаёміцца з яе гутаркамі з сястрой У. Караткевіча Н. Кучкоўскай, з пісьменнікамі, якія сябравалі з ім, і наогул з людзьмі, якія добра ведалі яго. У гэтым шэрагу былі размовы з аднакурснікамі Уладзіміра Сямёнавіча, з тымі, хто, як і ён, у свой час вучыліся ў Кіеўскім дзяржаўным універсітэце імя Т. Р. Шаўчэнкі — цяпер прафесарам Варшаўскага універсітэта Ф. Няўважным і галоўным бібліятэкарам Нацыянальнай парламенцкай бібліятэкі Украіны М. Сняжко (Залеўскай).

Гутаркі мелі шырокі рэзананс, удзячная аўдыторыя ахвотна адгукнулася на іх, падзялілася сваімі ўражаннямі і меркаваннямі. З той перадачы мінулася пяць гадоў, адбылася чарговая сустрэча Г. Шаблінскай з гэтымі аўтарытэтнымі субяседнікамі. А тэма гаворкі была ранейшая — У. Караткевіч і час, У. Караткевіч і літаратура. Але яшчэ больш уважны позірк скіроўваўся і ў гады студэнцкай маладосці Уладзіміра Сямёнавіча...

Цяпер з гэтымі матэрыяламі можна пазнаёміцца ў дзесятым нумары "Нёмана" — "Благаславёна юнацтва маё...". Як відаць з невялікага ўступу, Г. Шаблінскую цікавіла: "Чым было напоўнена жыццё класіка нашай літаратуры ў 50—60-ыя гады? Як потым складваліся яго адносіны са сваімі студэнцкімі сябрамі? Што вяло іх разам па жыцці?.."

Здавалася б, і Ф. Няўважны, і М. Сняжко нічога незвычайнага не адкрываюць. Перад чытачамі паўстае студэнцкі быт ужо даўняй пары, згадваюцца асобныя стасункі, прыгадваюцца больш ці менш значныя выпадкі. Але наколькі гаворка менавіта пра У. Караткевіча, дробязяў тут няма і быць не можа. Усё, што прамаўляецца пра майстра, — варта ўвагі. Бо дазваляе лепш адчуць свет, у якім адбывалася фарміраванне яго характару. Бо дапамагае акунуцца ў стыхію, з якой і пачынаўся самастойны шлях У. Караткевіча-чалавека і У. Караткевіча-пісьменніка. Бо дае магчымасць зірнуць на напісанае ім праз успрыманне тых, хто, па праве сяброўства, ставіўся да ўсяго надзвычай уважліва, але, магчыма, у нечым і прыдзірліва...

Тут, канечне ж, важная пазіцыя таго, хто выклікае субяседніка на споведзь, тактоўна скіроўвае гаворку ў належнае русла. Г. Шаблінская, як відаць з публікацыі, валодае гэтым па-майстэрску. Яна не проста задае пытанні, з веданнем справы разважае пра творчасць У. Караткевіча, выяўляючы пры гэтым добрае разуменне яе сутнасці. Немалаважна і тое, што яна па-сапраўднаму ўлюбёная ў напісанае Уладзімірам Сямёнавічам. Таму гаворка і адбываецца на роўных. І падчас гэтага асэнсавання з'яўляюцца часта характарыстыкі, якія не заўсёды прачытаеш у літаратурна-крытычных і даследчыцкіх артыкулах, у якіх аналізуецца мастацкая спадчына У. Караткевіча.

Прынамсі, заслугоўваюць увагі разважанні Ф. Няўважнага пра мастакоўскую індывідуальнасць пісьменніка: "Я мяркую,

мець сваё кроўнае чада. Але ёсць выпадкі, калі і калектыўны зборнік — не загана і не ганьба. Прывяду такі прыклад з нашай практыкі. У 1990 г. вакол "Маладосці" аформіўся гурт маладых празаікаў, якія пачалі захоплена пісаць пра тое, што дасюль чамусьці мала ў нас развівалася, — г.зн. спрабавалі свае сілы ў фантастыцы, містыцы, дэтэктывах, гістарычных паданнях, але не кожны з іх яшчэ меў твораў на кнігу. Каб прыцягнуць да іх увагу, а гэта значыць і да пэўнай тэндэнцыі ў маладой прозе, мы ў снежні таго года выдалі іхнія ўжо наяўныя творы ў калектыўнай кнізе "Пад знакам Стральца". Пазней большасці тых аўтараў — У. Клімовічу, У. Міхно, В. Праўдзіну, І. Масляніцынай — гэта зусім не было замінкай выдаць сваю ўласную кнігу ў серыі маладосцеўскай "Бібліятэкі".

— Без перабольшвання "Бібліятэка часопіса "Маладосць" адыгрывае вялікую ролю ў фармаванні нашага літаратурнага працэсу. Як бы вы акрэслілі гэтую ролю і якія перспектывы бачыце ці хацелі б бачыць для гэтага выдання ў далейшым?

— 100 ёсць 100! Не меней 30 аўтараў з гэтага ліку ўжо члены Саюза пісьменнікаў, не менш 20-ці — на падыходзе да гэтага. А. Наварыч, А. Федарэнка, А. Казлоў, А. Бельскі (Ветах), Г. Багданава (Сачанка), Б. Пятровіч (Сачанка), А. Глобус, А. Гара (Аляшкевіч), А. Сыс, Л. Рублеўская, К. Мяшкова, Г. Варатынская, Э. Акулін, Я. Янушкевіч, Т. Мушынская, А. Карлюкевіч і іншыя, прымерыўшы шынель "Бібліятэкі часопіса "Маладосць", дружна ўліліся ў нашу літаратуру, культуру і робяць там добрую справу. Зрэшты, калі з гэтых ста (і, дай Бог, яшчэ з большага ліку) аўтараў геніяльнымі стануць толькі адзін паэт, адзін празаік альбо крытык, мы, маладосцеўцы, ад машыністкі да галоўнага рэдактара, будзем усцешаныя: не марна не адзін і не два разы над адным і тым жа рукапісам сляпілі вочы, трацілі сваю энергію на рэдактарскую і выдавецкую справу, давалі ўзлёт неаперанаму птаху! Геніі проста так не заяўляюцца! Для іх патрэбен не толькі час, але і грунт!

Што да шчаслівага юбілейнай, сотай, кнігі, то гэта — С. Галоўка, малады журналіст, краязнаўца, які напісаў кнігу пра родны, стаўбцоўскі, край. Чытач можа паспяшацца і палічыць: ага, гэта пра славутага земляка, Якуба Коласа. Не толькі. Дапытлівы даследчык здолеў ярка паказаць, што, на шчасце, і да Коласа, і пасля яго там не была пустыня: было, ёсць нямала тых, хто беларускім, а хто рускім і польскім словам рабіў і робіць высакародную справу духоўнасці. Так што некаторых чытачоў будуць чакаць прыемныя адкрыцці, тым больш, што тыя дзеячы мінулага і гэтага стагоддзяў працавалі не толькі для рэгіёна, а для агульнай справы.

— У маладосцеўскай "Бібліятэцы" выходзяць кніжкі паэзіі, прозы, літаратурнай крытыкі, сатыры і гумару... Ці існуе нейкая колькасная суадноснасць такіх кніжак па жанрах і якія жанры, акрамя мною пералічаных, адлюстроўваюцца ці будуць адлюстроўвацца ў "Бібліятэцы"?

— З самага пачатку было вырашана, што 12 кніжак у год трэба размеркаваць так: па 5 — паэзіі і прозы, па адной крытыкі і публіцыстыкі. Калі бываюць асобныя выпадкі зрушэнняў, то яны — з улікам таго, што цяпер просіцца ў свет. А як інакш, калі не даваць шлях найперш таленавітаму?

— Вы вядомы празаік, вопытны рэдактар. Як вы ацэньваеце стан маладой беларускай прозы, зыходзячы з рукапісаў, якія вам прыходзіцца чытаць? Ці не падаецца вам, што маладыя літаратары часцяком "аддаюцца плыні традыцыі" і не спрабуюць выйсці за рамкі адпрацаваных ужо ў беларускай прозе тэм і літаратурных прыёмаў і тым самым дэманструюць тэндэнцыі, якія прыпісваюцца "малым" літаратурам са "штучнай" выдавецкай прасторай: завышаная доля апісальнасці і наяўнасць "прахадных" тэм?

— Як галоўны рэдактар я не магу не цікавіцца новым у рэдакцыйных партфелях, а з тым-сім знаёмлюся папярэдне, а пасля ўважліва чытаю ўсё, што прапаноўваюць аддзелы. Адпаведна, магу смела сцвярджаць: адчуваю пульс развіцця нашай маладой прозы, паэзіі, публіцыстыкі і крытыкі. Скажу шчыра, перажываю, што нашы сталыя крытыкі не толькі мала пішуць пра творчасць малодшага пакалення (а ёсць пра што пісаць), але некаторыя з іх, як самі прызнаюцца, нават гадамі нічога не чытаюць новага. Называеш ім удалы твор маладога аўтара, а той-сёй з крытыкаў пацiскае плячыма, "А што — ёсць такі і, кажаш, добра напісаў?" У сувязі з гэтым не можа не выклікаць павагу нястомны Алесь Марціновіч, які пастаянна ўсё чытае і пра ўсё пастаянна інфармуе лімаўскага чытача.

На маю думку, у творчасці сённяшніх маладых ёсць многае: веданне жыцця, літаратуры і павярхоўнасць, шчырасць і поза, а то часамі і пошласць, плённыя традыцыі, наватарства і літаратуршчына, добрая мастацкая беларуская мова і жахлівы набор штампаў і калек і г.д. Маладыя пішуць няшмат, цяпер некаторыя, здаецца, прыціхлі, паапускалі насы ці той-сёй кінуўся ў камерцыю, у п'янства і хуліганства, але ўсё ж яны справядліва бунтавалі супраць пэўнай коснасці, штосьці рассунулі, захацелі ўбачыць і паказаць іншае, і некаторыя ў лепшых сваіх рэчах з усяго таго, што называлася крыху вышэй, спалучылі ўсё здаровае і зрабілі яго на прыстойным мастацкім узроўні. Бясспрэчна, просіцца ўжо два томікі анталогіі — маладой паэзіі і прозы. Можа, нават і тры — яшчэ драматургіі, крытыкі і публіцыстыкі. Калі гэта не па сіле ажыццявіць "Юнацтву" альбо "Мастацкай літаратуры", дык трэба шукаць спонсараў. Іх мала, але яны ўсё ж ёсць і, на жаль, часамі трацяць свае сродкі на "цагліны" найбольш прабіўных, якія пішуць незлічона, але прымітыўна. Яны звычайна не могуць узяць бар'еру ні ў часопісах, ні ў выдавецтве, але тым не менш маюць свае фаліянты.

— Што, па-вашаму, Генрых Вацлававіч, эксперымент, авангард у сучаснай беларускай прозе, ці ёсць ён у рукапісах маладых? Вашы адносіны да гэтага?

— На гэты конт скажу тое, што гаварылі, гавораць і мне: пішы пра ўсё, як хочаш і можаш, але каб гэта было на высокім мастацкім узроўні і не антычалавечае. Значыць, не магу, не маю права як той, хто бласлаўляе ці бракуе рукапісы, указваць, пра што і як пісаць, меркаваць пра ўсё па сваім гусце. Ды не буду таіцца: я, чалавек больш-менш ураўнаважаны, не змрочны і не зайздросны, тым не менш мушу праяўляць цвёрдасць, калі бачу, што і здольны хлапчына, здольная дзяўчына зусім не намагаюцца прасейваць і прамываць свой слоўны пясок, каб знайсці залацінкі, а то свядома пашляць, сцвярджаючы, што гэта цяпер модна, разаўе нашу "сціплую, а то і запечную" літаратуру, ці, скажам, пачынаюць вышукваць у чалавеку толькі цёмнае, брудное... Калі не саступлю, той-сёй абзывае мяне кансерватарам і дэспатам, пагражае, што ён больш ні нагой у "Маладосць". Безумоўна, перажываю, але з цягам часу, калі ўсё ж чытаю новыя рукапіс гэтага здольнага аўтара ці ўбачу, што ён, праявіўшы да сябе значна большую патрабавальнасць, трапіў пасля "Маладосці" і на старонкі "Полымя", радуюся. Значыць, не дарма траціў свае нервы на спрэчку, перакананні і доказы — адным словам, каб настроіць здольнага чалавека не марнаваць, а належна развіваць свой дар. Рэдактарскія насілле і творчая дапамога — гэта розныя рэчы. Гэта трэба добра разумець як рэдактару, так і аўтару. А што да эксперыментаў, дык хіба без іх можна абысціся? Няхай будзе і густоўны, здаровы авангард, што прынёс бы залатаносных здабытак! А што гэта ўвогуле такое — эксперымент альбо авангард, то кожны павінен усё добра вызначыць сам. Як і жыць, спаўняць тое, што ў табе закладзена. Зразумела, без вучобы немагчыма. І не толькі на сваіх памылках.

— Ці адчуваеце розніцу ў ролях рэдактара часопіса і выдаўца?

— Рэдактар-выдавец часопіса альбо газеты — даволі новы для нас, літаратараў, занятак. Вось "Маладосць" з першага нумара гэтага года сама набірае і вярстае на камп'ютэрнай тэхніцы" Бібліятэку", з чацвёртага — і часопіс (тэхніку за выйграны намі творчы конкурс даў фонд Сораса і, паверце, не патрабуе за гэта нейкіх анты... акцый!). Рэдакцыйная камп'ютэрызацыя, адпаведна, патрабуе новых падыходаў у рабоце. Прыйшлося запрасіць на працу прафесіяналаў, а таго-сяго з нашых супрацоўнікаў падвучыць на курсах (цяпер у нас толькі паўстаўкі машыністкі). Цалкам пераводзіць ілюстраваныя выданні на самастойнасць пакуль што асцерагаемся. Боязна дапусціць, каб часопіс скараціўся, а яго "Бібліятэку" увогуле страціць. Што да "Бібліятэкі", то кожнаму яе будучаму аўтару, чый рукапіс рыхтуецца да друку, вымушаны настойліва даводзіць: па-першае, шукай спонсараў, каб твой рукапіс перадрукаваць, каб кніга была лепш аформлена і каб па ёй можна было правесці прэзентацыю і г.д., а па-другое, сам, дарагі, забяспечвай прыстойную падпіску на той нумар, калі будуць выходзіць твае творы. Што ж, новыя ўмовы, патрабаванні час дыктуе і аўтарам! Трэба варушыцца і бегаць! І яшчэ, як у тым жарце з рубрыкі "Усмешкі маладосці": давайце, сябры, моцна разам трымацца, як тыя жалуды на дубе: ападзём — свіння знямае!

— Што ў "выдавецкім партфелі" "Маладосці"?

— Дзякуй Богу, партфелі і для часопіса, і для "Бібліятэкі" запоўненыя, бо, які ні цяжкі час, але не пераваліся таленты на Беларусі, якая была, ёсць, як пісаў Пімен Панчанка, "краем паэтаў". У прыватнасці, у першыя нумары 1997 года рыхтуем паэтычныя зборнікі петрыкаўская журналіста А. Лісіцкага і мінскага студэнта А. Дуброўскага, прозу брэсцкага настаўніка М. Сянкевіча, як помніце, нядаўна хораша ацэненага Янкам Брылём. Як і раней, творы будуць самых розных жанраў і тэм, як кажуць, на ўсе густы. Аматары рэалістычнага, фантастычнага і містычнага, дэтэктыўнага і прыгодніцкага, сучаснага і гістарычнага, традыцыйнага і мадэрнісцкага — кожны, спадзяёмся, знойдзе любімае як у часопісе "Маладосць", так і ў яго "Бібліятэцы".

— 100 кніжак — гэта ўжо сапраўдная бібліятэка. У якой ёсць кніжкі любімыя, напісаныя майстрамі і "падмайстрамі"... Зрабіце кароткі "агляд" сваёй бібліятэкі...

— Бадай, на гэтае пытанне я паспрабаваў ужо адказаць. Нічога дзіўнага, што сярод гэтых 100 кніг ёсць больш ці менш мастацкія, яркія, а то і слабаватыя: іх жа ў асноўным, паўторым, пісалі маладыя людзі. Ёсць і тыя, каму доўга на розных прычынах не было падтрымкі. Карацей, літаратурны працэс ёсць працэс, мы непахісна верым, што ў многіх аўтараў усё яшчэ наперадзе, яны проста не могуць не парадаваць нас усіх новымі творамі, што абагацяць нашу, што ні кажы, усё ж развітую літаратуру.

Вяртацца да болей падрабязнага агляду "Бібліятэкі", мусіць, не варта. Калектыў часопіса "Маладосць" сваё ўжо зрабіў — выбраў сярод гор папак самыя лепшыя рукапісы, апрацаваў іх разам з аўтарамі і даверў да асобных кніг. Ляціце, птушкі! А які іх палёт, нам, як і аўтарам, добра было б пачуць пра гэта слова ад нашых чытачоў, калег па творчасці, крытыкаў.

— Дзякую за гутарку, Генрых Вацлававіч. Жадаю "Бібліятэцы часопіса "Маладосць" доўгіх-доўгіх гадоў існавання, а вам, як галоўнаму рэдактару, каб пабольш у рэдакцыю прыносілі таленавітых рукапісаў.

што ўсё-такі ёсць адзін — паэт Караткевіч. Хоць я і аддаю перавагу яго прозе". Інакш кажучы, Ф. Няўважны У. Караткевіча-паэта бачыць і ва У. Караткевічу-празаіку. У згадках жа М. Сняжко на першы план, бадай, выступае тое, што тычыцца характару пісьменніка, які, стаўшы і знакамітым, параненейшаму заставаўся ва ўзаемаадносінах з сябрамі надзвычай сціплым. Гэта засведчыла і сустрэча аднакурснікаў, што адбывалася ў Кіеве незадоўга да яго заўчаснай і гэткай нечаканай смерці... Думаецца, што згаданыя матэрыялы будуць не лішнімі і ў будучай кнізе ўспамінаў пра У. Караткевіча.

У "Нёмане" шэраг і іншых публікацый, што выклічуць заканамерную цікавасць. У перакладзе на рускую мову змешчаны вершы А. Вялюгіна, М. Дуксы, апавесць А. Федарэнкі "Вёска", апавяданне У. Арлова "Рэквіем для бензапілы". І, несумненна, варты ўвагі "Нарысы следчага ізалятара" Г. Ганчарова. Апошнім часам шмат гаворыцца пра тое, што раней замоўчвалася. Усё менее "белых плям" і ў паказе работы праваахоўных органаў, і дзейнасці згаданай сістэмы ўвогуле. Але расказанае Г. Ганчаровым па сваім змесце — унікальнае.

Як сведчыць у невялікім уступе А. Кудравец, "такім рэчам можна ці верыць, ці не верыць. "Верыць" — так, гэта мы, гэта наша жыццё, гэтая выбухованебяспечная слаёная каша, у якой боўтаецца наша грамадства. "Не верыць" — такога не было, няма і не можа быць! Не можа быць... Але... Аўтар сапраўды пабываў ТАМ — дзе "тварам да сценкі", "рукі за спіну" і "неба ў клетачку". І не проста пабываў: "прыйшоў, убачыў, перамог". Яго "прыйшлі". Яго прымусілі гэта ўбачыць. І, на яго шчасце, яму ўдалося перамагчы — сябе, усіх іх (выдзелена А. Кудраўцом. — **А. М.**) і ўсё тое, што сціраe чалавека ў парашок".

А артыкул У. Сакалоўскага "Папялушка Еўропы?" дазваляе даведацца, як выглядае беларуская культура ў Аўстрыі і Швейцарыі. Пагадзіцеся, пра гэта так падрабязна згадваецца, бадай, упершыню.

"Полымя" — гэта найперш новыя вершы Р. Барадуліна (чарговай нізкай ён прадстаўлены таксама і ў часопісе "Беларусь"). Прыемная мажлівасць для аматараў і знаўцаў паэзіі далучыцца да таго сапраўднага, першароднага, нерушавага, што сведчыць аб плённасці далейшых мастакоўскіх пошукаў майстра, аб жыццядайнасці і непаўторнасці яго таленту. Дастатковa верша "Вугор", каб упэўніцца: Барадулін ёсць Барадулін, майстэрства яму не займаць. Вобразы да таго насычаныя, што метафарычная напоўненасць не проста лашчыць вока, а запрашае да роздуму, каб уважаць у сябе ўсю гэтую напоўненасць:

Вусаты вугор
У зябкім цяньку,
Як шкарпэтка вывернутая,
Пагойдваецца ціха.
Гэта шкарпэтку звязала вадзяніку
З ціны цёмнае
Загаданая вадзянічыха...

Лірычны герой Р. Барадуліна ў роздуме аб дні сённяшнім, але адначасова ён і азіраецца на пройдзены шлях. Гэта роздум і з доляй пэўнага смутку, над якім, праўда, бярэ верх тое духоўнае ачышчэнне і душэўнае прасвятленне, калі, нягледзячы ні на што, хочацца радавацца жыццю, п'ючы яго чашу да той часіны, пакуль не стане яна пустой:

Я — пасівелы бацька дзён маіх,
Дзён маладых,
Што ў свеце разбрыліся.
Чакаю іх,
Гукаю марна ўсіх —
Пры поўнай місе.

Стан — зразумелы, і тая скрушлівасць, што напаткоўвае лірычнага героя, — таксама:

З душы не выгнаць,
Што збыло з вачэй.
Былая баравіна ные пнямі.
Трасуся пад сваімі, як кашчэй,
Астатнімі распешчанымі днямі.

"Жыццё пражыць..." — аўтабіяграфічныя нататкі Л. Шпакоўскага-Случаніна, пісаныя ў лютым 1993 года. Як падагульненне пройдзеных шляхоў-дарог, як споведзь пра тое, што было пражыта і перажыта. А перажыта шмат, бо лёс да Л. Шпакоўскага-Случаніна не літасціві̇ўся: "Ёсць што ўспомніць добрым словам, а ў два разы больш — кепскім. Але ж, падумаўшы, і на кепскае крыўдзіцца да некаторай ступені нельга. Гэта ж два бакі аднаго медаля, супрацьлегласці, якія ўласцівы свету і сусвету. Каб не было горкага, не было б салодкага і наадварот! Пaнявoлi ўсклікнеш: відаць, такая наша доля! Дапамаглі мне ў жыцці радавацца добраму і перамагаць кепскае Паэзія і палымяная любоў да радзімы Беларусь, якая ніколі не патухала, а ўвесь час разгаралася".

Публікуючы падобныя матэрыялы, "Полымя" робіць добрую справу, паколькі, як вядома, выпуск аўтабіяграфій беларускіх пісьменнікаў спыніўся на трох кнігах "Пяцьдзесят чатыры дарогі", "Пра час і пра сябе", "Вытокі песні". Задуманая, чацвёртая, пакуль яшчэ так і не стала завершаным рукапісам. А ці трэба падкрэсліваць, наколькі падобныя матэрыялы важныя для масавага чытача і, ці не ў першую чаргу — для вучняў, студэнтаў?! Яны ж дапамагаюць лепш палюбіць літаратуру, разабрацца ў сакрэтах мастакоўскай творчасці, заглыбіцца ў творчую лабараторыю канкрэтных літаратараў.

І іншыя палымянскія публікацыі літаратуразнаўчага, даследчыцкага характару падначалены гэтай мэце. Для прыкладу, Г. Кісялёў ("Слядамі "Энеіды") працягвае заглыбляцца ў тыя пласты гісторыі нацыянальнай літаратуры, якія патрабуюць далейшага вывучэння. Ён знаёміць з успамінамі К. Равінскага "Жыццё, як яно пражыта", а ён, як вядома, унук В. Равінскага, "таленавітага паэта-сатырыка, якога мы лічым аўтарам нашай паэмы". Маецца на ўвазе "Энеіда навыварат". Прапануецца працяг "Дзённікаў" М. Танка, змешчаны рэцэнзіі В. Макарэвіча на кнігі паэзіі С. Шах "Пад высокай лагодай нябёс", А. Карлюкевіча — на краязнаўчыя нарысы У. Кісялёва "Пуцявінамі Наднямоння", М. Аляшкевіч — на калектыўны зборнік п'ес "Сінязорка"...

Сярод матэрыялаў "Беларусі" позірк запыняецца на апавяданні А. Капусціна "Ваўкалак". Гэта не проста чарговы твор вядомага пісьменніка, а ўжо і свайго роду яго голас з небыцця. Месяц з лішнім мінуўся, як Аляксандра Пятровіча не стала, не паспеў пабачыць, патрымаць у руках нумар са сваёй чарговай публікацыяй, што стала апошняй прыжыццёвай...

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

У ГОНАР ПЕСНЯРА

Заключным мерапрыемствам па святкаванні 90-годдзя пачатку літаратурнай дзейнасці Якуба Коласа стала вечарына, што нядаўна прайшла ў Доме літаратара. Напачатку артыстка Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Г. Бальчэўская прачытала верш-юбіляр "Наш родны край", а затым — "Родныя вобразы". Народны артыст Г. Аўсянікаў па-майстэрску прачытаў верш "Асадзі назад!".

Затым выступілі самыя маленькія чытальнікі твораў песняра — выхаванцы дзіцячага садка МАЗа Мішаева Жэня і Канстанцінаў Паўлік. Свае ўменне паказалі навучэнцы педвучылішча А. Дрыгін і С. Хмілеўская, бард Валерый Пазнякевіч.

Пацешыў публіку інжынер Мінскага аўтазавода Г. Гарэцкі, выдатна прачытаўшы ўрывак з "Дзядзькі-кухара". У выкананні народнай артысткі Беларусі Л. Давідовіч прагучалі вершы Коласа "Голас зямлі" і "Зварот".

На вечарыне выступіў сын народнага паэта Міхась Міцкевіч, расказаўшы пра малавядомыя факты з творчага жыцця бацькі.

Удзельнікі вечарыны пагледзелі дакументальны фільм "Такім мы помнім Коласа".

У канцэрце ўдзел узялі самадзейныя артысты са Стаўбцоўшчыны — народны фальклорны хор Навасвержанскага лесазавода, аркестр народных інструментаў "Славяначкі" і Народны вакальны ансамбль "Святлана".

Гожа вёў вечарыну народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч.

С. ІВАНЧЫК

БЕЛАРУСЬ ФАНТАСТЫЧНАЯ

Услед за рэгіянальнай навуковай канферэнцыяй "Пісьменства і друк на Віцебшчыне: гісторыя і сучаснасць" (15—16 кастрычніка 1996 г.) Віцебскі дзяржаўны універсітэт разам з Расонскім раённым выканаўчым камітэтам і Віцебскім абласным краязнаўчым музеем правёў першыя чытанні, прысвечаныя творчасці Яна Баршчэўскага (1794—1851). У апошні дзень Дзядоў Гарбачэўская сярэдняя школа каля возера Нешчарда на Расоншчыне прымала гасцей з Польшчы (А. Баршчэўскі, М. Яцкевіч), з Мінска (У. Мархель, М. Хаустовіч), з Віцебска (В. Бароўка, В. Тaранеўскі, А. Канапелька і інш.). З дакладамі і паведамленнямі выступілі першы прарэктар Віцебскага дзяржаўнага універсітэта, прафесар А. Дарафееў — ініцыятар мемарыялізацыі сядзібы шляхціца Завальні ў Мурагах, Н. Сулецкая — супрацоўніца таварыства па ахове помнікаў Віцебскай вобласці, настаўнікі і вучні Гарбачэўскай школы Г. Быхавец, Т. Берымец і інш.

Адбылася прэзентацыя кнігі Я. Баршчэўскага "Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях", выдадзенай "Юнацтвам" у серыі "Школьная бібліятэка" (пераклад, пасляслоўе і каментарыі М. Хаустовіча). На Кургане памяці ў Мурагах былі запалены свечкі: сёлета споўнілася 145 гадоў, як не стала рамантыка Яна Баршчэўскага, аднаго з пачынальнікаў беларускай літаратуры. Як і 10 гадоў назад, калі мы з Адамам Мальдзісам упершыню наведалі бераг Нешчарды, каля падараных плугамі падмуркаў дома шляхціца Завальні дзічэлі галінкі панскага бэзу і шыпшыны. Агеньчыкі свечак нагадвалі прыблукаўшым людзям: калісьці шыпшына была прыгожаю ружаю. Як і раней: наўкола смірэла фантастычная Беларусь Яна Баршчэўскага.

Сяргей ПАНІЗНІК

У ГАНЦАВІЧАХ — НАВАСЕЛЛЕ

Супрацоўнікі і чытачы Ганцавіцкай раённай дзіцячай бібліятэкі атрымалі цудоўны падарунак — новае памяшканне з утульнай чытальнай залай, прасторнай залай для гульняў і масавых мерапрыемстваў. На наваселлі прысутнічаў і былы супрацоўнік бібліятэкі паэт Уладзімір Марук. Ён перадаў землякам бібліятэчку кніг, выпушчаных выдавецтвам "Юнацтва". Сярод іх — дзіцячыя кнігі з аўтографамі аўтараў, супрацоўнікаў выдавецтва Міхася Зарэмбы, Уладзіміра Карызны, Валянціна Лукшы, Уладзіміра Мазго, Міхася Пазнякова.

У Ганцавічах сёлета гэта не першае падобнае свята. Дзякуючы клопату і дапамозе старшыні райвыканкама Міхаіла Фёдаравіча Гулюка справілі наваселле раённая "дарослая" бібліятэка, музычная школа, а ў вёсцы Ганцавічы пачала працаваць школа народнай творчасці.

У. МУРОГ

Мая ЛЬВОВІЧ

ЗГУКІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

ЖЫВАЯ

I

Ці самой сабе шапчу я,
Ці складаю вас моўчкі,
Радочкі, радочкі...
Хто пачуе?
Не чакайце дарэмна,
Бо той — іншае мовы,
А той іншае крокі...
Каму трэба?
Той не згледзіць,
А той затопча.
Той за кроў,
Той за мову чужую.
Радочкі, радочкі...
Хто пачуе?..

II

Жыве ў далечы,
Жыве кастраваны, легчаны
Гук.
Легчаны і калечаны,
Гвалтаваны і бэшчаны,
Жыве гэты цуд.
Знявечаны і адпрэчаны,
Непатрэбны і недарэчны
"Колхозный язык".
І шкодны, і небяспечны,
І вінаваты нечым.
Ці не тым, што ён хоча жыць?
Злачынцам абвешчаны,
Чынны толькі ў бежанстве...
Берагуць,
Хаваюць мае вершы
Бацькаўшчыны адвечны
Гук.

III

Ужо было калісь. І зноў.
Ужо было. На глум, на злом.
Ужо было. Ужо бывала.
Але нязводная, жывая.
Аднак жывая толькі ў нас яна.
Мы мусім жыць, каб не пагасла,
Перадаючы з губ да губ
Ледзь чутны гук.

IV

Калі цкуюць, безабаронную,
Цябе на тваёй зямлі,
Дай быць мне з табою, —
Вазьмі.
Калі ўжо кладуць у яму
Цябе на тваім двары,
Легчы з табою дай мне, —
Забяры.
Калі ўзыдзеш травою
І пачуе цябе твой край,
З табою ўзысці мне дай,
З роднаю.

V

І навокал ніхто:
— Ратуйце! —
не крычыць,
Быццам гаворка ідзе
не аб тым —
жыць ці не жыць.
І навокал як не маўчанне,
дык балбатня
ды мычанне.
Беларусь, матуля мая...

БЕЛАЯ САРОКА

Вешчуны вы былі,
Былі вы пракокі.
Сцерагчыся казалі бяды —
Белае Птушкі Сарокі.
Хай яна толькі пані змроку,
Хай Сарочая ўлада яе
Толькі ўночы, а дзень настае —
І змывае Птушку Сароку,
Пер'е белае, чорнае вока...
Хай і так, ды спярша...
Згіне ўдзень Птушка Сарока.
Ці ж да дня дажыве душа?

•

Гэты чэрвень. Нядзеля.
Толькі ўчора няйначай.
А ўжо срэбнае наша
Надыходзіць вяселле.
Нас венчали не в церкви.
Не в венцах, не с свечами...
Нас з табою вянчала
Лесавое цяпельца.
Застаецца са мною
Не пярсцёнак той шлюбны,
Застаецца мне, любы,
Па табе твая мова.
Не на нейкай паперы,
І не ў пашпарце роспіс,
А твой дар найдарожшы,
Гук твой родны —
цяпельца.

•

Ці чакаць? Ці чакаць —
Нельга?
Прыйдзе хіба адказ —
З неба.
Прыйдзе не ў лісце
З маркаю.
Прыйдзе толькі у сне
Мараю.
Дзень прыходзіць,
Калі нам ліст
Не прыходзіць.
Жыць пачынай. Сніць —
Годзе.

•

Аб таленце не пытай.
Ведае толькі Бог,
Колькі табе даў.
Бог, і ніхто больш.
Аб розуме не пытай.
Ведае толькі Бог,
Колькі табе даў.
Бог, і ніхто больш.
Але відаць і нам,
І нам, грэшным, святая
Твая дабрыня —
Найвышэйшыя розум і талент.

МАМЕ

Суботні стол застаноўлены
Успамінамі аб Гомелі.
Аб Гомелі ў Беларусі,
Дзе ў суботу, бывала, збяруцца
Татэ Айзік і мамэ Бэйлэ,
Дзеці Сорэ і Бэрэлэ,
І Тайбл, і Гірш, і Мэйшэ,
Пакаштуюць і эсік-флэйша,
І гегактэ-эер, і чолнту...
Ўжо нікога й нічога.
Тых у Архангельск выслалі,
Тыя ў Адэсу "выехалі".
З дзевяцьсот дваццаць дзевятага
Ні роднае хаты,
Ні радзіны, ані радзімы.
Застаноўлены стол успамінамі.

Масей СЯДНЁЎ

ІСЦАЛІ ЦІ ПАКАРАЙ

Не дай Ты, Божа, нам паддацца
мане, хлусні, што верх ўзялі.
Сваёю міласцю і благадаццю
ад скверны гэткай ісцалі!

Бядотаў нашых ані змерыць,
яны Чарнобылем душу сцялі.
Ад маладушнасці й зняверу,
нясмелых, нас Ты ісцалі!

Забыліся ўжо мы як быццам,
што пагарджалі намі і гнялі.
Дай, Божа,
розуму і волі прабудзіцца,
ад сну і немачы нас ісцалі!

Дай Духу нашаму
агнём заняцца.
А не — змяці нас, пакарай!
Падданым вечна заставацца
не можа ж наш гаротны край!

СЛАЎСЯ, ПРАЧЫСТАЯ БАГАРОДЗІЦА

Слаўся, Прачыстая Багародзіца!
Гарматы страляюць — плуг арэ.
Нехта заўсёды народзіцца.
Нехта заўсёды памрэ.

Слаўся, Прачыстая Багародзіца!
Чалавеча, не падай душой!
Так на свеце ўжо водзіцца:
прыйшоў — і адышоў.

Слаўся, Прачыстая Багародзіца!
Знікае святло —
наступае сцень.
Дзень і ноч
між сабою сходзяцца,
але ўсё ж надыходзіць дзень.

Слаўся, Прачыстая Багародзіца!
О, які наш зайздросны лёс!
Смерць — не смерць:
жыццё адродзіцца —
смерцю смерць перамог Хрыстос!

МАЛІТВА

Не маю ў душы замірэння,
квялю, распінаю сябе.
Ласку знаходжу і суцяшэнне,
Госпадзі, толькі ў Цябе.

Штодзень і вайна і згрызоты,
штодзень існаванне ў журбе.
Дзе ратунак
ад гэтай бядоты? —
Госпадзі, толькі ў Цябе.

Грэшны, сябе ачышчаю
ночнай малітвай ў цішы.
Госпадзі, ад адчаю
душу маю зберажы.

Адольвае скруха ў знямозе,
крок няпэўны ў хадзьбе.
Супачыць на Святым парозе —
Ты дазволь — у Цябе.

Сцяпан СЯРГЕЙ

ПОЛЕ ЖУРБЫ

Я жыву — прывыкаю да болю,
Прытушыў дождж
рабінавы жар,
І бяздомную зведаўшы волю
Плача вецер — самотны гусляр.

Звыкся з восенню я,
з непагодай.
Зноў у выраі ляцяць жураўлі.
Назаву адзіноту — свабодай,
Поле восені — полем журбы.

Над Радзімай —
над Белаю Руссю
Столькі болю і столькі тугі.
Я на поле тваё памалюся,
Хай адпусціць мне восень грахі.

Мабыць, толькі я сам вінаваты,
Што так многа ў жыцці я не змог.
За нясмеласць, няўдачы і страты
Хай даруюць мне людзі і Бог.

Хутка зноў маразы залютуюць
Над трывожнай дарогай жыцця.
Ні Радзіма, ні Бог не даруюць
Грэх бязвер'я і грэх забыцця.

БЕЛАРУСІ

Краю мой родны, як выкляты Богам...
М. БАГДАНОВІЧ

Хатынь,
Чарнобыль,
Курапаты...

Нешта ўспомніць дачка Бэйліна —
І быццам бы паабедала.

•

Ой, не ўсё роўна тое мне.
Праспалі край мой.
Ён у здранцвенні,
Ён у сне,
Ён абакрадзены.
Мой край праспаў душу сваю,
Душа дзесь бродзіць.
Не ўпершыню, не ўпершыню
Душа выходзіць.
Ды застаецца ува мне
Зямля і мова.
Дык хто душу, душу ўвалье?
Ой, не ўсё роўна мне.

БАЛАГОЛА

Балагола, пане возу,
Ты бааль, калі папросту,
Пан — бааль, а воз — агола,
Пане возу, балагола.
Едзеш позна, едзеш рана,
Едзеш лугамі і барамі,
Каля поля, каля лесу
І спяваеш па-габрэйску,
Па-ўкраінску й беларуску.
На тры мовы азавуцца,
Адгукуцца на тры песні
Тут, удома, на Палессі.
Я таксама еду, еду,
Ды твайго няма ўжо свету.
Ані поля, ані лесу,
Ані слова па-габрэйску,
Па-ўкраінску й беларуску.
Не гукай — не азавуцца.
Еду светам, еду белым,
Ні канца, ні краю бедам.
Злева — гора, справа — гора.
Пасярodку — балагола.
Я між бедамі-агнямі,
Я не ведаю, што з намі
І да чога воз-агола
Прыйдзе ўжо без балагола.
Ды між глуму, ды між здзеку
Не была б я зроду-веку,
Не была б я возу пані,
Калі б струны не спявалі,
Злева — гора, справа — гора,
Пасярodку — балагола.
Балагола пасярodку.
Балагола, мой ты продку...

Як бы адзін кашмарны сон.
О Беларусь!
Мой край закляты,
Як знясць
з цябе ліхі праклён?

Як адмаліць грахі нам,
Божа?
За што такі пакутны лёс —
На берагах Дняпра
і Сожа —
Атрута
У слязінках рос.

Малітвы намі
ўсе забыты
І безгалоснасць у званіц.
Зноў п'е народ
мой працавіты
Ваду з атручаных крыніц.

Няўжо забудзецца,
сатрэцца
Твая мяжа,
Твае імя,
Па кроплі боль
твой разальецца,
Застудзіць душы зноў зіма.

І нам,
прывыклым да няволі,
За ўсе адплаціцца грахі —
І згіне ў свеце
Наша доля,
Як белы бусел
са страхі.

г. Мінск

Проза

Мар'ян ВІЖ

ХОД КАНЁМ

АПАВЯДАННЕ

Прафесар Жвір ведаў, што ад наступнага дня чакаць трэба шмат, бо заўтра якраз вырашалася: прызначаць яго начальнікам Галоўнага ўпраўлення стратэгічных даследаванняў, скарочана — Галустрада, ці не. Зрэшты, Антон Антонавіч мог па-ранейшаму спакойна выкладаць у ВНУ, працягваючы друкаваць свае бліскучыя артыкулы ў спецыяльных выданнях, да чаго вельмі ўважліва ставіліся ў многіх краінах. Жвір мог, нарэшце, паехаць на семестр-другі чытаць лекцыі за мяжу, куды яго настойліва запрашалі славутыя навуковыя цэнтры, гарантуючы салідныя ганарары.

Неаслабная цікавасць замежжа да Жвіра — не выпадковасць. Ён належаў да рэдкіх цяпер практыкаў-навукоўцаў, якія, значна апярэджваючы час, працавалі на сумежжы роднасных накірункаў фізікі, хіміі і малекулярнай механікі, абапіраючыся на прынцыпова новыя, імі знойдзеныя, унікальныя тэхналогіі эксперыментаў і доследаў. Вядома, сур'ёзных адкрыццяў гэта не абяцала, не давала адразу і практычнай карысці. Але часта па-наватарску ўвасаблялася ў вытворчасці, непазбежна выклікала ланцуговую рэакцыю, здольную неўзабаве пераманіць аблічча цэлых прамысловых галін.

Залішне гаварыць, мабыць, што на радзіме навуковая дзейнасць Жвіра ні прызнання, ні асцярожнага разумення не сустракала. Найперш таму, што ляжала яна ў вымярэннях, недаступных нават самым дасведчаным кансультантам начальства. Але Антон Антонавіч — чалавек разумны і сціплы — лічыў гэта з'явай нармальнай і ні на кога не крыўдзіўся.

Праўда, раней мелі месца асобныя выпадкі, калі высокае кіраўніцтва ўсе-ткі ўспамінала пра Жвіра. Так, у сярэдзіне сямідзесятых яно тройчы выклікала Антона Антонавіча, свежаспечанага трыццацігадовага доктара тэхнічных навук, каб той тэрмінова давёў да ладу заходнія кандыцыянеры "Марскі клімат". Прафесар нечакана тады аказаўся ў пікантным становішчы: знаёмства з дакументацыяй выявіла, што ў аснове імпартнай устаноўкі — яго ўласныя ідэі і вынаходствы, апублікаваныя летась у акадэмічным часопісе, на якія аўтар паспеў атрымаць дзяржаўны патэнт. Жвір, зразумела, высновамі з начальствам не падзяліўся. Але на добрай англійскай мове ён далікатна выказаў замежным вытворцам сваё фармальнае абурэнне. Праз месяц з Масквы прыляцеў прадстаўнік вядомай нямецкай кампаніі, прапанаваў Антону Антонавічу ўступіць фірме аўтарскія правы за значную суму ў цвёрдай валюце. Без асаблівых ваганняў прафесар згадзіўся, бо спадзявацца ўбачыць дома плён сваёй працы яму не выпадала зусім. На развітанне фірмач пажадаў поспехаў, абяцаў іх кантакты пакінуць у поўным сакрэце, запэўніў, што неўзабаве паведаміць нумар рахунка прафесара ў надзейным банку і банкаўскі код.

Дарэчы, замежныя накапленні Жвір збіраўся скарыстаць цалкам на сваю зорную мэту — глабальны тэхналагічны праект, які дасць цэлае мора амаль бясплатнай электрычнай энергіі. Але не выклікала сумнення: яго — смелага правінцыйнага вынаходніка без квяцістага тытула — літаральна ператвораць у пыл магутныя босы з усесаюзных энергаканцэрнаў разам з дырэктарскай рацццю сабе падуладных галіновых навук. Да і ўвогуле ягоны праект — надзіва арыгінальны і просты, як усё сапраўды геніяльнае, — падыходзіў найлепш для кампактнага эканамічнага рэгіёна на заходніх абсягах СССР... Два словы пра сутнасць ідэі. Жвір, відаць, першым у свеце даўмеўся, што на магістральных газаправодах, дзе ўнутраны ціск звычайна перавышае пяцьдзесят атмасфер, штохвілінна губляецца безліч дынамічнай энергіі. Таму мэтазгодна праз пэўныя інтэрвалы ўрэзаць у сталёвыя трубы газавыя турбіны, з'яднаныя з генератарамі, якія бесперапынна пачнуць выпрацоўваць ток. Без спальвання нафты, мазуту і вугалю, без пачварных АЭС! Увесь працэс Жвір цыклічна пралічыў па вытворчых вузлах, падрыхтаваў рабочыя чарцяжы.

Калі Саюз развалiўся і кошт чужых энерганосьбітаў рэзка падскочыў, у Жвіра, як быццам, стварыліся ўмовы для ўвасаблення сваёй галоўнай задумы. Але прафесар упарта маўчаў, прадчуваючы, што ў барацьбе з невуцтвам, з раўнадушшам чыноўнікаў, з бясконцымі бюракратычнымі перашкодамі яму для выканання намечанага не раз давядзецца рабіць, як кажуць, хады канём. Уплывовая ж роля начальніка Галустрада, безумоўна, наблізіла б Антона Антонавіча да мары жыцця.

...Назаўтра, ідучы на прызначаную сустрэчу, Жвір разумеў: з усіх прэтэндэнтаў выбар спынілі, здаецца, менавіта на ім. Але каб тут стаяла ўжо завяршальная кропка, яго нікуды не выклікалі б... Хуткасны ліфт бясшумна даставіў прафесара на дзесяты паверх. Жвір апынуўся ў строгай прыёмнай, абсталяванай функцыянальнай офіснай мэбляй, на цёмным фоне якой свяціўся экран камп'ютэра апошняй мадэлі. Гаспадар кабінета — высокі, відны мужчына ў акулярах, відаць, аднагодак прафесара, — ветліва прывітаў, клапатліва ўсадзіў госця ў крэсла. Сам звыкла пакалдаваў над клавіятурай працэсара, павярнуў дысплей да сябе, каб яшчэ раз азнаёміцца з назапашанай інфармацыяй.

— Так, так, — падсумаваў ён услых вынікі і рашуча сказаў: — Мы не супраць бачыць вас кіраўніком Галустрада, рэпутацыя ў вас бездакорная. Хоць, заўважу, ёсць акалічнасці, якія нас насцярожваюць. Дамовімся: я пастаўлю вам зараз шэраг пытанняў. Калі адказы нас задаволяць, калі я вам паверу, то націсну на гэтую вось кантрольную клавішу, у памяць машыны імгненна ўвядзецца адзнака, што кандыдатура зацверджана. Затым я вас павіншую, а ў прыёмнай адразу атрымаеце ксеракс-загад аб сваім прызначэнні, які рэферэнт засведчыць пячаткай. Як бачыце, усё звышсучасна, аператыўна, адкрыта... Але, падкрэслю, гаварыць вы абавязаны чыстую праўду, як на споведзі...

Па-першае, чаму вы ўпарта не хочаце чытаць за мяжой валютныя лекцыі? Чаму вы, па-другое, двойчы адмаўляліся перайсці працаваць у прэзідыум акадэміі, хоць ведалі, што пасада вам гарантуе лаўрэацкае званне? Чаму вы замест зайздроснай акадэмічнай кар'еры раптам пачалі выкладаць у ВНУ? І апошняе. Мы з вамі, здаецца, ужо сустракаліся, ды ніяк не згадаю: дзе і калі. Зрэшты, гэта асаблівага значэнне не мае. Я вас не прыспешваю, добра падумайце. Становішча зараз у вас — што ў турнірнага шахматыста, якому трэба зрабіць сур'ёзны, адказны ход...

Запрошаны паспеў занатаваць у блакноце пытанні і цяпер ручкай вадзіў пад радкамі, прыкідваючы, як тут лепш падступіцца. За лічаныя хвіліны яму было неабходна знайсці нетрафарэтнае, нечаканае нават для самога сябе тое адзінае-выйгрышнае рашэнне, якое ў побыце называецца "ход канём".

"Пачнём, як у анекдоце, з канца, — разважаў Жвір, — зараз на вяршыні ўлады — новыя людзі. Але пры найлепшых намерах і мэтах наўрад ці яны абыходзяцца без чыноўніцтва застойных часоў, бо служба ў апаратных структурах вымагае шматгадовай селекцыі. І гэты, верагодна, начальнік — з былых: у кабінеце трымаецца, як рыбка ў вадзе. З колішнім кіраўніцтвам я кантактаваў непасрэдна толькі ў сярэдзіне сямідзесятых, ажыўляючы свой "Марскі клімат"...

Прафесар дапытліва ўзняў вочы, спрабуючы скінуць з аблічча гаспадара кабінета прыкладна столькі гадкоў. І дзіва: у чалавеку насупраць ён беспамылкова пазнаў падгалістага, рухавага загадчыка сектара ўстановы, якая аплачвала прафесару наладку машын. Антон Антонавіч нават успомніў, што чалавек гэты тады асабіста прымаў работу ў новым цэнтры для моладзі. Такім чынам Жвір высветліў, з кім мае справу. Таму варта неабачліва тут заікнуцца: маўляў, я адмовіўся ад акадэмічнай пасады, бо марыў стварыць уласную навуковую школу, куды адбяру сваіх самых здольных студэнтаў, то і кропелькі разумення ў кабінеце ён не знойдзе ані. А каб прафесар рызыкнуў сёе-тое паведаміць пра свой энергетычны праект, то, бясспрэчна, начальнік яго палічыў бы за пустазвоннага, невылечнага пражэкцёра. "Значыць, выйсце — трымацца так, каб мае ўчынкі тут падаліся поўнасцю зразумелымі. Начальнік па кадрах — з былых. Гэтым сказана ўсё. Не ўвядуць мяне ў зман электронныя дэкарацыі, — вырашыў Жвір, — эх, была-не была!"

— Мы з вамі знаёмы дваццаць гадоў, — кінуўся ў наступ прафесар. — Вы падпісвалі акт прыёмкі "Марскога клімату" ў будынку міжнароднага маладзёжнага цэнтра, дзе я выпраўляў нязначныя недаробкі мантажнікаў...

— Паз-на-ю, паз-на-ю! — Расцягваючы словы, узрадаваўся гаспадар кабінета. Прыжмурыўшы вочы, ён з асалодай сказаў: — Якія былі гады: дзівосная казка! Успомню нашы былыя застоллі, кампаніі, вірліва-дурманнае донжуанства — аж млосна робіцца. Ды і вы, прафесар, былі, памятаю, не промах. Дарэчы, яшчэ не забыў, як вы зніклі з банкета, прысвечанага адкрыццю цэнтра, з адной фігурнай балгаркай, — злёгку паўшчуваў начальнік запрошанага і якраз гэтым міжвольна падказаў госцю акрэсленую лінію ягоных далейшых паводзін.

Да слова, Антон Антонавіч на згаданым банкеце адсутнічаў, гаспадар кабінета з некім банальна яго пераблытаў. Ды не праспаць жа шчаслівы выпадак, які сам ідзе ў рукі! Таму прафесар, як мог, напусціў на твар збянтэжаную вінаватасць. "Нічога, даражэнькі, нічога! Былі калісьці і мы рысакамі!" — азартна падбадзёрыў начальнік, але хутка авалодаў сабой і загадаў афіцыйна: "Ну а цяпер, шаноўны, выкладвайце самае-самае: прычыны сваіх больш чым дзіўных адмоў ад імклівай акадэмічнай кар'еры, ад замежных валютных лекцый і гэтак далей. Чакаю!"

— Тут — тонкая справа, нават інтымная, — даверлівым шэптам азваўся запрошаны. — Не ведаю, з чаго пачаць, як сутнасць далікатна і зграбна падаць...

— Рэж, калі ласка, праўду-матку ў лоб, я разбяруся, бо вопыт маю, — зноў ажывіўся начальнік, нервова паціраючы рукі ў прадчуванні, пэўна ж, смажаных фактаў і факцікаў, пакінутых, як цяпер кажуць, за кадрам.

— Пачну з найбольш простага, — гучна сказаў прафесар. — Гадоў пятнаццаць ужо я зусім нікуды не езджу. Нават сімпозіумы, навуковыя канферэнцыі ігнарую, пасылаючы туды толькі тэзісы выступленняў, бо, як вам сказаць, я не схільны... давяраць жонцы. Якія ўжо тут вандроўкі!

— Справа вядомая, — пагадзіўся начальнік, — так званы бальзакаўскі ўзрост. Павер, я сам часта шкадую, што жонцы маёй нядаўна стукнула сорак, а не пяцьдзесят з гакам... Калі ласка, далей, уважліва слухаю.

— Мушу таксама паведаміць, — натужна працягваў Жвір, — што прыкладна з той самай пары я ўвесь неяк раптоўна звяў, стаў увогуле губляць інтарэс да жанчын... Дактары мне параілі знайсці такое месца работы, дзе б вакол з дня на дзень таўкліся дзяўчаты, маладыя жанчыны. У акадэміі, самі ведаеце, адны лысыя, сівыя дзядкі, у любой ВНУ — зусім іншае...

— Дапамагло?! — зацікаўлена перабіў гаспадар кабінета, нецярпліва прыўзняўшыся ад хвалявання.

— Вынікі фантастычныя, пераплюнулі ўсе чаканні! — катэгарычна запэўніў прафесар. Для вернасці ён у дадатак саладжава прычмокнуў і патрос кулаком з узнятым вялікім пальцам.

— Бачу, ты, Антон, зух яшчэ той, чыстая Сіняя Барада. Але ж мы ўсе грэшныя. Мне казалі, што ў інстытутах цяпер студэнткі, лабаранткі і маладыя выкладчыцы складаюць сакрэтны гарэм прафесуры. А я, душа кабінетная, яшчэ чуткам не верыў. Дыму без агню не бывае, няма ўвогуле нічога таемнага, што б не стала, урэшце, явай!

Жвір тут не вытрымаў, ледзь не сарваўся, тузануўся, забыўшыся на сцэнарый, абурана запярэчыць. Але начальнік рашуча заматаў галавой: "Не, не! Не трэба нам падрабязнасцей: сыты па вушы эратычным смакоццем замежных фільмаў, запісаных на касеты... Віншую, паважаны таварыш, з заслужаным прызначэннем!".

Калі дзверы за прафесарам зачыніліся, начальнік па кадрах са злосцю рвануў штэпсель блока электроннага тэлефона, не без падстаў баючыся, што гэта элегантная штучка абсталявана жучкамі для падслухоўвання. Ён нават незадаволена фыркнуў, з варожасцю плюнуў на блок. Затым пасміхнуўся, загадкава падміргнуў сам сабе, дастаў з шуфляды апарат іншы — стары, абабіты, з патрэсканым нумарным дыскам, які ўжо доўга разам з гаспадаром падарожнічаў па кіруючых кабінетах і нават бездакорна служыў яму талісманам. Начальнік рашуча ўставіў вілку ў разетку, звыкла набраў па памяці нумар, зрабіў аператыўную справаздачу:

— Я зацвердзіў таварыша Жвіра, бо даўно асабіста ведаю прэтэндэнта... Так, так, яшчэ з добрай памяці былых нашых зорна-застойных часоў. Ён, адным словам, наш чалавек, амаль на ўсе сто. Зігзагі ж у анкеце прафесара тлумачацца тым, што ён, мякка кажучы, пamешаны на спадніцах, вар'яцее, калі хочаце, проста ад баб... Так, так, згодны, гэта не грэх, а бязвінная слабасць, якая, дарэчы, на ўсякі выпадак нам дазваляе лёгка назбіраць на яго гару скандальнага кампрамату. Таму знешняе назіранне за ім пэўны час няхай застаецца. Я з кім трэба сёння дамоўлюся. Жадаю вам поспехаў, чакаю, як звычайна, загадаў...

Антон Антонавіч, зразумела, тэлефоннай размовы не чуў. Неяк апатычна атрымаў у прыёмнай загад аб сваім прызначэнні і толькі ў ліфце ўздыхнуў, нарэшце, з палёгкай: першы "ход канём" ён, здаецца, зрабіў.

ЯК ВЫНІК ПЛЁННАГА СУПРАЦОЎНІЦТВА

З 28 кастрычніка па 4 лістапада ў Дольнай зале Чырвонага касцёла (г. Мінск) экспанавалася выстава пяці маладых мастачак — Алены Бараноўскай, Ксені Бяляевай, Марты Шматавай, Таццяны Герасімовіч і Алены Шлегель.

Былі прадстаўлены творы, якія адлюстроўваюць накірункі індывідуальнага пошуку аўтараў. Менавіта акцэнт на творчай адметнасці кожнага мастака стаў галоўным эстэтычным зместам экспазіцыі. Выстава была наладжана новай грамадскай арганізацыяй — творчым аб'яднаннем "Тэатральная ліга", якая была створана пры падтрымцы камерцыйных структур і грамадскіх арганізацый. Адна з задач "Тэатральнай лігі" — прапаганда і падтрымка мастацтва на розных узроўнях.

Падобная спроба кансалідацыі творчых сіл, бясспрэчна, заслугоўвае ўвагі. Ужо хаця б таму, што стварае аптымістычны прэцэдэнт плённага супрацоўніцтва.

"ЧЫРВОНАЯ ШАПАЧКА"... ДЛЯ ЛАБАРАТОРЫІ

"Беларускія лялечнікі — яднайцеся!" — дэвіз лабараторыі тэатральнага мастацтва, створанай на падставе Дзяржаўнага тэатра лялек і падтрыманай Міністэрствам культуры.

Адкрыў ды прадставіў лабараторыю спектакль-опера Магілёўскага абласнога тэатра лялек "Чырвоная шапачка" ў пастаноўцы А. Жугжды, які адбыўся 25 лістапада ў будынку Дзяржаўнага лялечнага тэатра.

Нетрадыцыйная форма пастаноўкі казкі Ш. Перо прадыктавана жаданнем рэжысёра пазнаёміць маленькага гледача з жанрам оперы (аўтар музыкі П. Кандрусевіч).

Пачарговая змена сцэн нагадвае традыцыйную катрынку. Але вулічнага апавядальніка з малпачкай замяняюць дзве пары канцэртных антрэпрэнёраў і антрэпрэнёрак — такім чынам у спектаклі з'яўляецца і пародыя на высокі оперны жанр.

Фінал казкі, паводле самога аўтара, атрымаўся сумным. Плачуць на авансцэне антрэпрэнёры, сумныя сядзяць гледачы. І акцёры, паводле рэжысёра, вырашылі паказаць шчаслівы фінал. Бабулін сябра дрывасек выратоўвае гераінь, дзёрзка праглынутых ваўком, і жэніцца з бабуляй. Усе радасныя, усе святкуюць, а з залы чуюцца крыкі: "Брава! Біс!" Зусім як у сапраўдным оперным тэатры.

Лабараторыя працягне сваю работу і ў хуткім часе чакаецца прыезд гомельскіх лялечнікаў.

Святлана ПАЗНЯК

ВЫСТАВЫ Ў ПОЛАЦКУ

У кастрычніку ў Полацкім гісторыка-культурным запаведніку адчыніліся дзве мастацкія выставы.

Выставачная зала Музея беларускага кнігадрукавання прапанавала чарговую выставу шрыфту і каліграфіі — Літарт-96.

Яе ініцыятарам выступае прафесар Беларускай акадэміі мастацтваў Павел Афанасьевіч Семчанка, яго вучні і калегі.

На выставе прадстаўлены работы 29 мастакоў — вядучых майстроў беларускай графікі, такіх, як У. Басалыга, А. Кашкурэвіч, П. Семчанка, а таксама сённяшніх студэнтаў БелАМа Ю. Бокай, У. Кругліка і інш. Свае працы прадставілі не толькі мастакі, для якіх каліграфія і шрыфт з'яўляюцца асновай творчасці, але і мастакі станковага жывапісу — М. Будавей, У. Васюк, В. Паўлавец, С. Сялецкі.

Акрамя мінскіх майстроў каліграфіі, у выставе прынялі ўдзел і полацкія мастакі — М. Круглікава, С. Цімохаў, І. Куржалаў.

Працы, прадстаўленыя на выставе, разнастайныя: ад спрошчана-віртуознага шрыфту і росчырку да філіграннага каліграфічнага малюнка і сучаснай камп'ютэрнай графікі.

Невыпадкова гэтыя выставы сталі традыцыйнымі на зямлі Ф. Скарыны. Мастацтва літары — старажытнае мастацтва, і выява, змешчаная на плакаце — пёрка, якое прарастае ў папараць, з'яўляецца сімвалам непарыўнасці жыцця і традыцый.

У мастацкім салоне адчынена персанальная выстава батыка і габелена наваполацкай мастачкі Таццяны Козік.

На ёй мастачка прадставіла свае новыя творы, якія вельмі ўдала ілюструюць вершы Алеся Аркуша. І зноў розныя віды мастацтва выступаюць разам. Пранікнёныя, узнёслыя вершы вельмі стасуюцца з чароўнымі батыкамі і габеленамі.

Н. КАРЖЫЦКАЯ,
загадчык аддзела выяўленчага мастацтва ПГКЗ

НА ТВОРЧЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

Мінулым летам у Гродне меўся адбыцца міжнародны мастацкі плэнер, але так і не адбыўся. Здаецца, і сродкі былі ў Міністэрства культуры, і першы намеснік міністра культуры спадар У. Рылатка наведваў горад над Нёманам, сустракаўся з кіраўніцтвам, але мясцовай ініцыятывы яўна не хапіла. Гродзенскае аддзяленне Саюза мастакоў таксама не вельмі актыўнічала, каб неяк творча вызначыць сваё месца ў арганізацыі і падрыхтоўцы свята мастацтва. Аўтар гэтых радкоў (між іншым, быў сябрам аргкамітэта па сувязі са СМІ), нягледзячы на тое, што тэарэтычна прыгожая ідэя не рэалізавалася, рашаецца ўсё ж прааналізаваць сітуацыю на чыста тэарэтычным узроўні.

Назва імпрэзы была падабрана вельмі "гродзенская" — "Ля Каложы". Гэта азначала — на пагорку ля першага мураванага храма Панямоння, якому больш чым 700 гадоў. Ініцыятарамі мастацкай сустрэчы былі маладыя гродзенскія графікі, скульптары, жывапісцы. Але пленэр не прысвячаўся пошукам візантыйскай спадчыны, ён ахопліваў гісторыю і сучаснасць горада, які можа натхняць на самыя разнастайныя творчыя эксперыменты. Гродна нават правакуе на пошукі рознакірункавага характару, бо сам горад, яго прыроднае і гістарычнае асяроддзе вельмі неардынарныя. Архітэктура розных эпох і канфесій, пагоркавы ландшафт, безліч вузкіх вулак. Усё захавалася, у той час як у іншых мясцовасцях Беларусі часта зяе пустка замест былой каларытнасці архітэктурнага ландшафту. І верылася, што горад, які ляжыць на скрыжаванні розных традыцый, культур, мастацкіх стыляў, возьме рэванш за пэўную недасведчанасць і пасіўнасць адказных за справу гарадзенцаў. На жаль, не атрымалася.

Галерэя "У майстра". Адкрыццё выставы С. Асапрылкі. 1995.

Зрэшты, гродзенцы не такія ўжо і закаранелыя дамаседы. Каб пра іх не забывалі, яны вырашылі прадэманстраваць свае мастацкія здабыткі ў мінскай мастацкай галерэі Саюза мастакоў. Выязная выстава пад назовам "Мастакі Панямоння" поспеху асаблівага, аднак, не мела — па аб'ектыўных прычынах. Усё тая ж знаёмая непадрыхтаванасць для прадстаўнічай прэзентацыі. Нельга, напрыклад, фарміраваць аддзел дэкаратыўнага мастацтва, выстаўляючы толькі вырабы мастакоў бярозаўскага шклозавода "Нёман". Пры усёй павазе да старэйшых яго творцаў Г.Мягковай і У. Мурахвера, іх таленавітых калег, усё ж толькі адным відам мастацтва не прадставішся. Ёсць жа на Гродзеншчыне і майстры па метале, ёсць керамісты, тэкстыльшчыкі, пра якіх проста забыліся. А керамікай, дарэчы, выдатнейшым чынам займаецца адзін з вядомых гродзенскіх скульптараў У. Церабун, выстаўляючы яе перыядычна то ў Варшаве, то ў Ростаку. Мабыць, проста не зайшлі арганізатары выставы ў яго майстэрню, як і ў майстэрні многіх іншых мастакоў Панямоння, дзе творчы працэс не спыняецца.

Дарэчы, легендарны перыяд мінулых дзесяцігоддзяў, калі мастакі-гарадзенцы мелі непадалёк ад цэнтра горада вялікую камунальную жылплошчу — агульныя вытворчыя майстэрні, — скончыўся. Вялікі будынак былой сінагогі вярнулі вернікам, а творчыя майстэрні перабазіраваліся ў колішнія воданапорныя вежы. Там "шматгранных" пакоях (бо вежы — васьмікутныя) пачаўся новы перыяд мастацкага існавання, пераважна для маладзейшых, адносна нядаўніх выпускнікоў Беларускай акадэміі мастацтваў. Трэба спадзявацца, што іх будучыня — творчанапорная, свежаструменная — абудзіць Панямонне.

Але на памянёнай выставе пра такія прагнозы казаць было рана. Шмат выпадковых, нават кічавых прац ці проста салонных. Вельмі непераканаўча выглядаў і "польскі куток" экспазіцыі. У Гродне — неблагая па арганізацыі сядзіба Саюза палякаў Беларусі, ёсць і свае мастацкія кадры: С. Кічко, выпускнік Віцебскага мастацка-графічнага факультэта, В. Даноўскі, выпускнік Беларускай акадэміі мастацтваў і інш. Але нейкай прыкметнай асветніцкай, стылістычнай тэндэнцыі не склалася. Шкада, бо повязі Гродзешчыны з польскім мастацтвам маглі б даць вялікі плён.

Лідэры экспазіцыі — Юры Якавенка, Сяргей Грыневіч разам з Вольгай Загнетавай, не чакаючы кастрычніцкай выставы, ужо ў чэрвені гэтага года паказалі свае працы ў мінскай галерэі "Жылбел" пад прыгожым дэвізам "Інспірацыя". Там больш рэльефна абазначылася іх жаданне вынайсці незалежны творчы кірунак, каб сфармуляваць свае самабытныя аўтарскія адносіны і да метафарычнага зместу, і да неардынарнай выяўленчай формы. Тут жа ім не хапала падтрымкі аднадумцаў. Халодныя абстрактныя стылізацыі С. Асапрылкі, на жаль, не вабілі асаблівай навізной. А пачатак быў такі рашучы для 80-х гг.: развітацца з акадэмізмам і перайсці да жывапіснага мінімалізму, дзе толькі адзіны выяўленчы элемент — абстрагаваныя геаметрычныя плоскасці. Не хапае рашучасці пайсці далей дасягнутага ў пейзажных працах у М. Бандарчука. Пасля ўсходніх горных падарожжаў ён знайшоў мінімальныя сродкі для перадачы прасветленай нейкай "дыстыляванай" прасторы, але яе неабходна вобразна насычаць. Адчувалася адсутнасць на выставе і жывапісных метафар У. Голуба, аднаго з ініцыятараў першых пленэраў рэспубліканскага характару ў Гродні на пачатку 90-х гг. Яўна не даставала графічных, жывапісных вобразаў і самога Гродна з Нёманам, пра што так шмат можна выказаць у рознай алегарычнай і рэалістычнай форме. Так што цяжка рабіць нейкія падсумаванні і даваць настаўленні.

Аднак у Гродне не заціхае духоўнае жыццё, і на гэтым трэба акцэнтаваць зараз увагу. Склалася тонка-інтэлектуальнае асяроддзе,

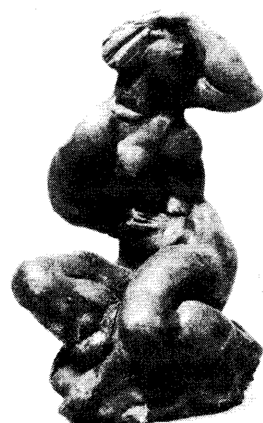

У. Церабун. З цыкла "Ракурс". 1993.

дзе сыходзяцца творчыя інтарэсы і незалежнай літаратуры, і свабоднага мастацтва. Вернікі розных канфесій, семінарысты гуртуюцца ў храмах, дзеячы культуры, не абмінаючы храмаў, цягнуцца ў майстэрні, у галерэі да сяброў-аднадумцаў. У. Церабун, адзін з лепшых арганізатараў самых розных гродзенскіх выстаў, прыступіў да працы над стварэннем самай буйной у горадзе галерэі, што мае быць цэнтрам для экспазіцый, сустрэч, семінараў. Ёсць сродкі на рэстаўрацыю і рамонт будынка, у дадатак яго "Артгалерэя" ладзіць выставы і продаж мастацкіх твораў. Утульны мастацкі куток у цэнтры старога горада ператварыла з былой крамы "Палітплакат" А. Пілічава. Зараз там месца для групавых і персанальных выстаў, хоць усё адбываецца на лічаных метрах плошчы. Ды яшчэ адбываюцца пры гэтым вечары музыкі і паэзіі. Зусім нядаўна адчыніла свае дзверы галерэя "У Тызенгаўза" — літаральна пад гістарычным будынкам, у сутарэнні (паўпадвальным памяшканні), дзе калісьці праводзілі свае рэпетыцыі акцёры першай балетнай трупы ў былой Рэчы Паспалітай. Антоні Тызенгаўз, каралеўскі функцыянер XVIII ст., марыў пераўтварыць горад у супер-асяродак прамысловасці і мастацкага рамяства.

На рамантычнай ноце можна і завяршыць гэты гарадзенскі агляд з мінскай адлегласці. У горадзе над Нёманам ёсць ужо ўласныя студэнты-мастакі, што вучацца ў Гродзенскім універсітэце. Больш юныя рыхтуюцца ў студыях Г. Мазурава і В. Волах, у школе мастацтваў. Неўзабаве новае пакаленне далучыцца да самастойнага мастацкага жыцця са сваімі ідэямі і праектамі. Дарэчы, як гродзенцы пачынаюць нешта новае рабіць, вакол адразу збіраюцца зацікаўленыя з далёкага і блізкага свету, нат нечакана для саміх сябе. Праўда, усё абыходзіцца без залішняй помпы, феерверкаў, але з вынікам, які застаецца ў памяці. Відаць, у Гродне так і не адбудзецца плэнера, а натуральным чынам народзіцца іншага роду падзея творчага жыцця, што надасць гораду даўно належны яму статус асяродка творчых кантактаў, сувязей і эксперыментаў.

Яўген ШУНЕЙКА

Вядомы акцёр Я. Леанідаў праездам з Нямеччыны ў Расію прыпыніўся ў Гродне на Дзень майстроў.

Уражанні

НЕАДМЕННАЯ РЭАЛЬНАСЦЬ

Сапраўды — ў жыцці кожнага з нас ёсць падабенства са шляхам Хрыста. Свой Юда, свой Пілат, свая Галгофа, свой Крыж.

Я слухаю голас, гляджу на экран...

Сапраўды... Але я дадумваю сваё: уваскрашэння не будзе. А Юда, зусім не паводле біблейскіх падзей, можа жыць, існаваць доўга і шчасліва. І пасля тваёй смерці — займець магчымасць наноў здрадзіць і яшчэ абылгаць, бо здараецца, што ён моцны, уладны, размножаны ў паплечніках і наступніках.

А смерць - натуральны канец усіх чалавекаў. І бессмяротнасць — калі б яна была — хутчэй пакаранне, як выгода. Урэшце, чалавечая думка мае на гэты конт розныя меркаванні. Валянцін Тарас, пачынаючы з намі размову ў фільме "Калі мяне не стане", адразу падкрэслівае, што ён згодны з Міхайлам Ламаносавым: "Я был, я есьмъ, мне вечности не надо".

А размову вядомы паэт, празаік, публіцыст пачынае сур'ёзную. На тэму вечную — жыццё і смерць. Жыццё і смерць як неад'емнае і неадменнае права сыноў і дачок чалавечых. І як кожны мае права на жыццё — годнае чалавека, так кожны мае права на годную смерць. Менавіта так. На бярозку і крыж ці помнік над магілай. І Валянцін Тарас згадвае — нездарма нацысты пазбаўлялі людзей гэтага права: рабілі поле капусты, угноенае чалавечым попелам...

Я ж згадваю — тых, хто загінуў і прапаў без вестак у Афганістане і Чачні, прыняўшы смерць гвалтоўную, часам страшную, увогуле тых маладых і здаровых, што яшчэ нават не паспелі зразумець канечнасць жыцця, што не прайшлі свой зямны шлях, а толькі зрабілі першыя крокі. "Улюбёнцы багоў паміраюць маладымі"? "Бог бярэ не старых, а спелых"? Чамусьці і мудрасць Плаўта, і нават народная мудрасць не здаюцца мне неаспрэчнымі. Згадваю я і тых немаладых людзей на самоце, пра якіх забыліся і людзі, і царква, і розныя неміласэрна міласэрныя фонды — і толькі вышукваюць-вынюхваюць старых груганы-"філантропы", што расклейваюць на слупах абвесткі-зашчымкі: дагледзім, суцешым, усё зробім, толькі вось трэба, каб жыллё нам хутчэй вызвалілі... Невялічкая дэталь...

Прыгадваецца і Моцартава агульная магіла для бедных... І зруйнаваныя могілкі ў Менску, дзе зараз зладавалі сквер і па ім жвава шпацыруюць менчукі... Думаецца і пра ўласнасць на зямлю, калі ўжо два метры апошняга прыстанку для многіх станецца незвычайнай раскошай...

...Валянцін Тарас пачынае свой маналог-роздум каля магілы бацькі. Але аўтабіяграфічных экскурсаў не будзе, ён адразу бярэ іншы накірунак гаворкі. Так бы мовіць, з пункту погляду вечнасці. Размова не канкрэтная, абстрагаваная, але строга выснаваная: ніякіх выштукаваных, неўдакладненых і невытлумачальных сэнсаў, ніякай сімволікі, што не паддаецца аналізу, ніякіх спарадычных інтэлектуальных уяўленняў, падзей-загадак. Фізічная рэальнасць увасабляецца ў чыста пейзажных кадрах, момантах паўсядзённага жыцця, выявах карцін. Зрокавы шэраг жорстка прадуманы, гэта не кадры-"затычкі", усё раскадроўваецца адпаведна сэнсаваму зместу фільма, сімвалічныя функцыі зрокавага шэрагу падтрымліваюць і пазначаюць сваёй сістэмай знакаў разумовую рэальнасць.

Валяніцін Тарас — аўтар сцэнарыя і ён жа вядзе свой маналог у кадры і за кадрам, падпарадкоўваючы сюжэт літаратурнай першаснове. А рэжысёры Валерый Жыгалка і Сямён Шчыглоў, аператар Віктар Гуровіч, рэдактар Леанід Ларуцін з разуменнем задумы судачыняюць інтэлектуальную і фізічную, зрокавую рэальнасць. Эстэтычная інтуіцыя аўтараў дапамагае стварыць патрэбную танальнасць фільма, яго не толькі інтэлектуальны ландшафт, але і адпаведны эквівалент таму, пра што вядзецца гаворка. Эквівалент — не ў прымітыўным, літаральным сэнсе, а ў той меры асацыятыўнага мыслення, што дае магчымасць супаставіць вобраз вобразаў. І гэта — зноў падкрэслю, не рэбусы, не закруты паняційнай рэальнасці, а факты: жыццё і мастацтва. А гукі Шапэна адпавядаюць мелодыі задумы, узвышаюць яе, здаецца, і сапраўды, паводле Барыса Пастэрнака, "фартэпіяннымі ўводзінамі да смерці", далучаюць да "будовы сусвету".

Аўтары фільма вядуць размову, знайшоўшы патрэбны рытм, вызначыўшы дакладна кантрапункты і прытрымліваючыся лагічнай повязі сюжэта.

Валянцін Тарас вядзе свой маналог, звяртаючыся да шырокай аўдыторыі. Да вернікаў і атэістаў. Да аптымістаў і скептыкаў. Да людзей адукаваных і не вельмі. Вядзе маналог... Пра меру самапавагі чалавека. Пра меру чалавечай адказнасці.

Пра памяць. Адыходзіць чалавек — і застаецца памяць. Яго спраў, яго асобы, яго ўчынкаў. І могілкі — не горад мёртвых, а "поле памяці, крэўная часцінка зямлі".

Валянцін Тарас гаворыць пра тое, што зразумела ўсім. І так, каб было зразумела ўсім. Ён не заглыбляецца ні ў філасофскія, ні ў тэалагічныя праблемы. І выходзіць з той пазіцыі стварэння дакументальнага кіно, якую разумна тлумачыць Артэга-і-Гасэт: наша здольнасць успрымання і асэнсавання падзеі ці з'явы выйграе ад асабістага эмацыянальнага ўдзелу — у процівагу таму пункту погляду, паводле якога ў дакументальных стужках патрэбная абыякавасць фатографа, калі камера адчужана "глядзіць у свет".

І гэта не проста кінематаграфічнае трактаванне вечнай, быційнай тэмы... Тут — і мастацкая логіка, і пэўны тып мастацкага зроку, і ясны спакой разумення канонаў прыроды і нашага абавязку перад жыццём і перад тымі законамі, згодна з якімі мы павінны існаваць: "Не забівай. Не крадзі. Не хлусі".

Жыццё — дарунак нябёс. Але і смерць — не трагедыя, а канец зямнога шляху, адыход, вяртанне да маці-зямлі. Асобны лёс мае пачатак і канец, але ёсць нешта ў жыцці, што не мае пачатку і канца. І жыццё, яго пачатак і канец, адухоўлена, асветлена, асвечана гэтым нечым. Вось гэтыя адухоўленасць, асветленасць, асвечанасць перадае фільм "Калі мяне не стане".

Так, ёсць векавая народная жыццёвая моц, ёсць першаснова жыцця — яна застаецца. У духоўнай рэальнасці свядомасці і падсвядомасці, думкі і эмоцый. У матэрыяльных сведчаннях: краявідах радзімы, роспісах бажніц, знакамітых помніках архітэктуры... У людзях, што прыходзяць на зямлю... У характве рэчаіснасці, у прыгажосці звычаяў... У красе "першай прыроды" (згадаем Гегеля) — таго, што ад першатворцы, у характве "другой прыроды" — таго, што зроблена чалавекам.

А ёсць і будзе на зямлі звычайная драма жыцця, якую перажывае чалавек тысячагодзі і якую яму наканавана перажываць. Умеючы годна дайсці да моманту, калі зачыніцца заслона зямнога існавання. Умеючы памерці, бывшы "насычаным днямі", з рахункам мудрасці зямной, што застаецца з тымі, што ёсць, і тымі, што былі. Ведаючы старадаўнюю мудрасць: Memento mori — памятай пра смерць. І Memento vivere — памятай пра жыццё.

Ала СЯМЁНАВА

Дыяспара

УПЛЯТАЮЦЦА БЕЛАРУСКІЯ КВЕТКІ Ў "ЛАТВІЙСКІ ВЯНОК"

У канцы 80-х і пачатку 90-х гадоў хваля латвійскага Адраджэння падняла нацыянальную самасвядомасць нацыянальных меншасцяў і этнічных груп Латвіі. Узніклі нацыянальныя культурна-асветныя таварыствы, мэтай якіх было адраджэнне нацыянальнай культуры, роднай мовы і асветы. Адкрываліся нядзельныя і нацыянальныя школы, мастацкія выставы, праводзіліся вечарыны, канцэрты і іншыя мерапрыемствы. З цягам часу, па прычыне розных палітычных, эканамічных і іншых абставін, гэтая актыўнасць пачала спадаць. Але вось прайшоў час, жыццё ў Латвіі пакрыху стабілізавалася і — зноў пачынаецца новая хваля ўздыму нацыянальных культур. У часы латвійскага Адраджэння актыўнасць нацыянальных культурных таварыстваў дапамагала латышам у адраджэнні сваёй незалежнай дзяржавы і абароны яе ад двухмоўя. Сённяшняя ж хваля павінна дапамагчы нацменшасцям і нацыянальным групам у справе інтэграцыі ў латвійскую культуру, у латвійскую незалежную дэмакратычную дзяржаву, якая становіцца паўнапраўным сябрам Еўрапейскага Савета.

Першай адзнакай гэтай новай хвалі стаў Фестываль нацыянальных культурных таварыстваў Латвіі "Латвійскі вянок", які праходзіў у Рызе сёлетняй восенню і які павінен стаць традыцыйным.

Сёння ў Латвіі дзейнічае каля ста нацыянальных і этнічных культурных таварыстваў, з іх дваццаць аб'яднаны ў Асацыяцыю нацыянальных культурных таварыстваў Латвіі. Яны і прынялі найбольш актыўны ўдзел у фестывалі. Цэлы тыдзень у вянок праграмы фестывалю ўпляталі свае кветкі харавыя, танцавальныя, фалькларныя і іншыя калектывы розных нацый, што жывуць у Латвіі. Беларусаў прадстаўляў Ансамбль беларускай песні "Надзея" пад кіраўніцтвам Зоі Кальвіш.

У праграме фестывалю адбыліся і мастацкія выставы. У фае канцэртнай залы "Авэ сол" падчас выступлення польскіх, украінскіх і беларускіх ансамбляў была адкрыта выстава народнай творчасці, на якой беларускае мастацтва прадстаўляла фларыстка Ганна Зашчырынская з Рыгі, а цікавыя сувеніры, жаночыя ўпрыгожванні і брылі з саломкі прывёз з Мінска майстра саломапляцення Алесь Грэсь.

Цікавай падзеяй фестывалю сталася мастацкая выстава ў Латвійскай акадэміі мастацтваў, у якой прынялі ўдзел 52 нацыянальныя мастакі 13 нацыянальнасцей — латвійскія немцы, расійцы, грузіны, узбекі, украінцы, габрэі, цыганы, летувісы, беларусы і інш. Латвійская акадэмія мастацтваў, якая за сваё 75-гадовае існаванне выхавала не толькі латышскіх, але і мастакоў іншых нацыянальнасцей, падчас фестывалю сабрала творы як былых сваіх выпускнікоў, так і мастакоў, каторыя атрымалі мастацкую адукацыю ў іншых дзяржавах, у тым ліку і ў Беларусі. У экспазіцыю было адабрана толькі па адной працы кожнага мастака. Творцы рознага ўзросту, розныя па сваім этнічным тэмпераменце, колернай гаме, з рознымі стылямі і мастацкімі накірункамі сабралі даволі багатую і цікавую калекцыю работ, што сталіся яркай шматнацыянальнай палітрай фестывалю "Латвійскі вянок".

Упісалася ў гэтую палітру і латвійская суполка мастакоў-беларусаў Балтыі "Маю гонар". У дынамічным палатне "Бераг" Мацея Чырыча, напісаным шырокімі мазкамі, добра перададзена напружанасць настрою падчас чакання шторму на апусцелым марскім беразе са старымі рыбацкімі чаўнамі, выкінутымі на белы пясок. Графічны "Нацюрморт" Кацярыны Вольскай зроблены тушшу пёркам у штрыхавой манеры, што надало працы жывапіснасць і адметнасць. Напісаны смелымі мазкамі нацюрморт "Хрызантэмы" Тамары Насенкі прывабліваў тых наведвальнікаў выставы, хто любіць прыроду, кветкі і лічыць, што менавіта такія творы павінны быць неад'емнай часткай іх хатняга і афіснага інтэр'еру. Запыняла наведвальнікаў жывапісная карціна з кінетычнымі элементамі "Прысвячэнне Сальвадору Далі" Міколы Гаўрыловіча. Філасофска-рэлігійная праца "І прыйшоў яго час" Васіля Малышчыца адлюстравала прышэсце на зямлю Хрыста. Ад маленькай цёмнай постаці Бога на далёкім гарызонце ў высокае светлае неба адыходзіла выпраменьванне ў выглядзе мноства белых крылаў. І гэта надавала постаці манументальнасць, велічнасць і адначасова загадкавасць, таямнічасць. У "Пейзажы з капіцай сена" аўтар гэтых радкоў хацеў прыўнесці лірычны настрой адыходзячага лета, а графічны планшэт з экслібрысам мусіў апавядаць пра іх уладальнікаў — дзеячаў беларускай і латышскай культуры.

Дарэчы, для мяне выстава ў Мастацкай Акадэміі мастацтваў была вялікай радасцю. Менавіта ў гэтай зале 21 год таму мною была абаронена дыпломная праца. Цяпер жа разам са сваімі сябрамі з беларускай суполкі давялося абараняць годнасць беларусаў Латвіі, іх мастацтва і культуру.

Сёлетняя выстава фестывалю стала першым крокам у далучэнні і рускамоўных мастакоў Латвіі да сваёй нацыянальнай культуры, да сваёй дыяспары. На жаль, некаторыя мастакі, асабліва старэйшага пакалення, не захацелі прыняць удзел у нацыянальнай выставе, хоць не было абмежаванай нацыянальнымі рамкамі тэматыкі. Прычына ў тым, што таталітарная сістэма за час свайго існавання выхавала ў многіх мастакоў касмапалітызм, ці так званы інтэрнацыяналізм, а з гэтым і варожасць да ўсяго нацыянальнага. Вось і засталіся яны сёння ўбаку ад сваёй дыяспары ў адзіноцтве, бо сёння многія рускамоўныя мастакі Латвіі не цураюцца нацыянальнага, знаходзячы ў нацыянальных культурных таварыствах маральную і нават матэрыяльную падтрымку ад сваіх суродзічаў. А гэта — і закупка прац у прыватныя зборы, і арганізацыя выставак з аплатай галерэі і выданнем каталогаў фундатарамі дыяспары.

Фестываль быў арганізаваны не на сродкі дзяржавы, а на ініцыятыве нацыянальных культурных таварыстваў. Ён засведчыў, што падобныя фестывалі неабходны нацыянальным меншасцям і этнічным групам, асабліва артыстам і мастакам. Зацікаўленасць да яго з'явілася і ў дзяржавы, бо падобныя мерапрыемствы вельмі кансалідуюць і збліжаюць жыхароў Латвіі. Аб гэтай зацікаўленасці сведчыла прысутнасць на фестывалі прэзідэнта рэспублікі Гунтыса Улманіса, міністра культуры Рыхарда Піка, прэзідэнта Латвійскага фонду культуры Рамоны Умблія і іншых прадстаўнікоў дзяржавы.

З мэтай працягваць у будучым традыцыю падобных фестываляў ужо створаны пастаянна дзеючы аргкамітэт і кансультатыўны савет пры Латвійскім фондзе культуры, у які ад беларусаў уваходзіць аўтар гэтых радкоў.

Чакаецца, што ў наступныя фестывалі "Латвійскі вянок", якія ўжо будуць фінансавацца дзяржавай, будзе ўплецена яшчэ больш нацыянальных кветак, у тым ліку і беларускай дыяспары Латвіі.

Вячка ЦЕЛЕШ

г. Рыга

На здымку: латвійская суполка Аб'яднання мастакоў-беларусаў Балтыі "Маю гонар" на адкрыцці выставы "Латвійскі вянок" у Рызе.

ГРАМАДСКАЕ ЎШАНАВАННЕ МІХАСЯ ЧАРОТА

Не часта апошнім часам праходзяць пры паўнютнай зале вечары ў сталічным Доме літаратара. Але ж ушанаваць 100-годдзе з дня нараджэння Міхася Чарота прайшла якраз поўная зала. “Чырванакрылы вяшчун” сабраў не толькі пісьменнікаў, не толькі артыстаў. Чарот прыцягнуў да сябе моладзь, сабраў разам землякоў.

Вёў вечар намеснік старшыні рады пісьменніцкай арганізацыі краіны У. Паўлаў. Сваімі ўспамінамі пра Чарота падзяліўся С. Грахоўскі. Пра повязь М. Чарота з беларускім кінематографам гаварыў на вечары намеснік міністра культуры Рэспублікі Беларусь Ю. Цвяткоў. Вершы Чарота чытаў акцёр і пісьменнік Ан. Жук.

Адметнымі ў шэрагу іншых выступленняў былі літаратуразнаўчыя, гісторыка-літаратурныя доследы. З імі выступілі крытык, кандыдат філалагічных навук І. Багдановіч і празаік, гісторык М. Віж. Яны акцэнтавалі ўвагу на неабходнасці разгледзець новага Чарота, часам зусім адрознага ад паэта, што ўслаўляў рэвалюцыю, адрознага ад песняра-рамантыка, чый вобраз ужо трывала ўсталяваўся ў свядомасці некалькіх пакаленняў беларускага чытача. Праўда, калі гаварыць пра сучаснага чытача, то для яго Чарот, паэзія, драматургія, проза “чырванакрылага вешчуна” — нейкі невядомы мацярык. Цяжка ўжо згадаць, калі апошні раз выдаваліся творы аднаго з пачынальнікаў беларускай літаратуры савецкага перыяду.

Выступіў на вечары з вершамі, прысвечанымі памяці Чарота, і паэт А. Пісарык. Ён, між іншым, і зямляк славутага песняра.

Шкада, што 100-гадовы юбілей М. Чарота не стаў падзеяй, вартай увагі дзяржавы ў асобе высокіх яе чыноўнікаў. Не чутно было на вечары і цёплага слова ў адрас Чарота і з боку калектыву рэдакцыі газеты “Советская Белоруссия” (Чарот у свой час быў галоўным рэдактарам “Савецкай Беларусі”).

Узрадавала і іншае. З радзімы, з пухавіцкай старонкі вітаць пісьменнікаў, ушанаваць памяць свайго земляка прыехалі і самадзейныя артысты, і старшыня Пухавіцкага райвыканкама Ф. Супрун, і загадчык аддзела культуры райвыканама Я. Сушко. Наперадзе ў пухаўчан, у 1997 годзе, і іншыя літаратурныя юбілеі. Будзем спадзявацца, што не абмінуць яны ўвагай і іншых сваіх землякоў, ушануюць памяць і С. Хурсіка, і В. Мысліўца...

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

АЛЕГ ЯНЧАНКА Ў МІНСКУ

Падчас Міжнароднага фестывалю мастацтваў “Беларуская музычная восень” у Вялікай зале філармоніі адбыўся адметны канцэрт. Цэнтральнай фігурай у ім быў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, прафесар, кампазітар, дырыжор, арганіст, прэзідэнт расійскай асацыяцыі арганістаў Алег Янчанка.

Імя гэтага таленавітага музыканта добра вядома ў Беларусі, бо з 1963 па 1971 г. ён быў салістам Беларускай філармоніі, выкладчыкам спецыяльнага фартэпіяна Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, дырыжорам і мастацкім кіраўніком Мінскага камернага аркестра.

Гэты універсальны ў музычнай галіне мастак выступіў на канцэрце ў філармоніі як арганіст і кампазітар. У якасці арганіста ён выканаў творы І. С. Баха: Фантазію і фугу соль мінор, шэсць шублераўскіх харалаў, Пасакалію і фугу до мінор. Гэтыя творы прагучалі велічна, мужна, стрымана, без надуманага лірызму. Адчувалася, што з арганам А. Янчанка даўно на “ты” і ведае яго дасканала.

Як кампазітар А. Янчанка прадставіў на суд слухачоў твор “Музычнае прынашэнне” для аргана, віяланчэлі і дзіцячага хору (з выкарыстаннем званоў і трубы). Выканаўцы — аўтар (арган), лаўрэат Міжнароднага конкурсу А. Алоўнікаў (віяланчэль; разам з ім А. Янчанка выканаў і шублераўскія харалы), узорны дзіцячы хор ліцэя N 130 “Журавінка” (мастацкі кіраўнік і дырыжор А. Еўсюкоў), А. Новікаў (званы) і Я. Лятэ (труба). Твор прысвечаны сябру кампазітара, арганнаму майстру Герд Майеру. І таму невыпадкова ў ім “праслаўляецца” сам арган, паказваюцца яго магчымасці. Але галоўнае — твор нясе нейкае святло міру, цеплыню, дабро, радасць, што адчуваецца і дзякуючы захопленаму, узнёсламу фіналу, дзе выкарыстана мелодыя пратэстанскага гімна “Госпад, цвярдыня наша”.

Увогуле, “Музычнае прынашэнне” дзівосным чынам гарманіравала з музыкай Баха, па духу з’явілася як бы яе працягам. У слухачоў жа, а іх было нямала, ад канцэрта засталіся самыя добрыя ўражанні.

Наталля КСЁНЦ

Пераклады

ЛЕГЕНДЫ І ПАДАННІ ЗЯМЛІ В’ЕТ

Легенды і паданні пра зямлю В’ет сведчаць, што старажытныя продкі в’етнамцаў — лакв’еты — яшчэ ў першым тысячагоддзі да нашай эры занялі той паўвостраў, дзе сёння размешчаны культурныя і палітычныя цэнтры — Ханой, Гюэ, Сайгон. А са старонак кніг можна дазнацца, што першая в’етнамская дзяржава ўтварылася ў 2879 годзе да нашай эры. У крывавых вяках гісторыі народы Індакітая часта аб’ядноўвалі свае сілы, каб супрацьстаяць агрэсарам. Так, у XV стагоддзі в’етнамцы і лаосцы разам бараніліся ад мінскіх заваёўнікаў. На працягу XVII—XVIII стст. і на пачатку XIX ст. народы В’етнама, Лаоса і Кампучыі стрымлівалі напады тайскіх феадалаў.

Здзіўляюць парадоксы гісторыі гэтага надзвычай вынослівага ў нягодах народа. Падумаць толькі: праходзіць 4854 гады з часоў утварэння дзяржавы, і толькі ў 1975 в’етнамцы (думаецца, назаўжды) дамагаюцца незалежнасці і тэрытарыяльнай цэласнасці. А перад гэтым трэба было перамагчы ў вайне з французскімі каланізатарамі (1946—1954), выйграць супрацьстаянне з найсучаснейшай армадай ЗША: у канцы 1975 года закончылася 30-гадовая вайна В’етнама з Амерыкай.

Ад Жнівеньскай рэвалюцыі 1945 года в’етнамцы лічылі гады Новай Эры. Разам з перабудовай у Савецкім Саюзе яны жылі паводле календара Абнаўлення. Сёння ж, як і мы, яны жывуць па сваім, уласным летазлічэнні. І мы так мала ведаем пра людзей, якіх яшчэ нядаўна паважна і шчыра называлі сваімі сябрамі, аднадумцамі, бо ў в’етнамцаў і беларусаў столькі многа агульнага ў лёсе.

У гады найшырэйшага эканамічнага супрацоўніцтва БССР і СРВ в’етнамцы атрымлівалі ад нас трактары “Беларусь”, аўтасамазвалы БелАЗ. І гэта было такой значнай дапамогай, што выявы нашых трактароў, самазвалаў паявіліся на в’етнамскіх грашовых купюрах (у адрозненне ад аўтамата Калашнікава на адным з дзяржаўных сцягоў у Афрыцы). Культурнае супрацоўніцтва гнездавалася перш за ўсё у гарадах Ханой і Гюэ. Асабліва ў Гюэ, сталіцы правінцыі Бінь Чы Тхіен (перакладаецца як “стойкая, адважная ў наступленні”). З 1988 года гэтая правінцыя займела новую назву — Тхуа Тхіен. Часопіс “Нёман” супрацоўнічаў з тамтэйшай рэдакцыяй часопіса “Сонг хуонг” (“Водарная рака”). А выдавецтва — “Тхуан Хоа” сябравала з нашым “Юнацтвам”. У горадзе Гюэ мелі сваіх спадкаемцаў артысты Віцебскага акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа, вучні сярэдняй школы N 4 горада Мінска... Пазней гэтая правінцыя была парадпёна з Магілёўскай вобласцю, дзе працавала многа в’етнамскіх рабочых.

У выдавецтве горада Гюэ былі ў свой час выдадзены кнігі В. Быкава, У. Караткевіча, І. Шамякіна, У. Машкова, І. Скарынкіна, трыма масавымі выданнямі “Беларускія народныя казкі”.

І яшчэ мне хочацца дадаць, што ў Гюэ 25 чэрвеня 1983 года нарадзілася ў сям’і Нгуен Дзін Нго дзяўчынка, якую назвалі імем нашае дзяржавы — Белая Русь. Па-в’етнамску імя гучыць так: Баць Нга. Нгуен Дзін Нго, калі вучыўся ў Ленінградзе, даведаўся пра гераічную, шматпакутную Беларусь, знайшоў многа паралеляў на гістарычных шляхах абодвух народаў.

Падборка перакладаў вершаў Ле Чонг Шама, паэта з горада Гюэ, — яшчэ адна згадка аб дружбе, добрыя дзеі якой нельга забыць, перакрэсліць. Ле Чонг Шам наведаў Беларусь у 1989 годзе, але і да гэтага часу захоўвае светлыя згадкі пра нашых людзей. Хай жа лагодным рэхам прагучаць яго паэтычныя рытмы суродзічам Караткевіча, нашчадкам легендарнае славы зямлі, імя якой гучыць па-в’етнамску Баць Нга — Белая Русь.

Сяргей ПАНІЗНІК

Ле Чонг ШАМ

ПРЭМ’ЕРА ІМПРЭСІЙ

УРАЖАННІ

Дружбак мой, прашу: паясні мне найперш,
Чаму для мяне тут — прыўкрасна?
Ці, можа, таму, што з табою я разам,
Ці, можа, вясна спараджае мой верш?

ЛЯСЫ

Куды ні кінеш вокам — лес і лес.
Святло і зелень. Дома мне прысніцца
Узлескаў беластволых калясніца,
Камля — стары, мо партызанскі — зрэз.

РЭКІ

Цякуць-плывуць глыбокіх руслаў ношы.
Вясёлкі лічаць і злучаюць іх.
Як многа, дружа, бачыў рэк тваіх,
Нібыта рук, якімі працу множыш.

ЛЮДЗІ

Усмешкі і прыязныя пагляды...
Мне рады тут. А я табе, друг, рады.
Як людзі, перажыўшы ліхалецце,
Мы — ўсмешкамі — радня на гэтым свеце.

ПАРОЛЬ ЗАМІЛАВАННЯ

З пашанотай уваходзім
Пад густыя кроны парка.
Тут алеі — нібы гроты:
І праменьчык не праб’ецца.

Побач сонца маладое
Саграває лікі з бронзы.
Хай жа памяць не астыне,
Патрывожыць нашы сэрцы.

У лагодзе і прыволлі
Выгібаецца рачулка.
Пазнаю ў яе цячэнні
Чорных косаў пералівы.

І глядзяцца ў рэчку гмахі
То музея, то тэатра..
Як Рамэа і Джульета, —
Так і кожны з нас шчаслівы.

Многа чырвані у Мінску
На праспекце, на фасадах.
Пралілася кроў людская...
У камлях — сінеча суму.

Гэта ведае й Купала:
Сняцца сны яму пра волю
І пра волатаў-герояў...
Мудрую нясе ён думу.

Каб жа толькі хто дазволіў
Стаць мне паркам задумёным,
Гэтай мройнаю рачулкай, —
Са сваёй зямлі няблізкай

Я вярнуўся б зноў як сябра
Да змагарнай Беларусі:
Пакланіцца, парадніцца
З гэтай велічнасцю мінскай.

МАІМ СЯБРАМ

Заручаны дарогай і дыханнем,
Мы злучаны і лёсам і каханнем:
Ты — да В’етнама, я — да Беларусі.
Стамлюся — на цябе я абапруся.
Баць Нга глядзіць на нас і разумее:
Ў Гюэ дзянніца Мінска палымнее.

Мы сёння — разам. А што заўтра будзе?
Каля Кургана кветкі — у пагруддзе.
Што ж добра святкаваць нам дзень сустрэчы.
На даляглядзе — развітальны вечар.
Зноў думае Рамэа пра нягоды.
Жылі б у згодзе людзі і народы!

А мы — паладзім!
Для Гюэ і Мінска
Баць Нга расце. Наш свет — яе калыска.

І будзе шлях для дружбы
Вельмі просты:
Нулі — скасуем і — спрасуем вёрсты![1]

АБЛІЧЧА. СЛОВА. СЭРЦА.

Прысвячаецца Б. САЧАНКУ

Захавала аблічча трывожныя ўсплесы —
Бураломнае рэха “Вялікага Лесу”,
бо ад кожнай бяды пралягла баразна.
Веру: выпіта горкая чаша — да дна.

Спасцігаю высновы спакойнай прамовы
(Нам не трэба узнёсла-пампезныя словы).
У сугуччы быў дзень: хоць з сабою бяры.
Жыццядайнае сэрца тваё, не замры!

КАЛЯ МАГІЛЫ

КАРАТКЕВІЧУ — беларускаму народнаму паэту

На гэтай нязрушнай зямлі
Надгробак вось тут узвялі:
Два рысавыя каласочкі,
Цюльпаны нібы каралі.

І мне Вы паспелі зрабіць
Такое, што змог палюбіць
Крутыя аблокі над Мінскам,
Журботную выраю ніць.

З В’етнама паклікалі Вы
І нас да сваёй муравы.
Узносіцца з ветрам журботным
Ваш дух да святой сінявы.

Народнае — што? Для красы
Два рысавыя каласы?[2]
Радкі — у паэта — зярняты.
Набраклі яны... Ад расы...

---

[1]Паміж Гюэ і Мінскам больш як 10000 кіламетраў.
[2]Пшанічныя каласы на надгробку У. Караткевіча ўяўляюцца аўтару як рысавыя.

Заўвагі перакладчыка. Вершы “Прэм’ера імпрэсій”, “Пароль замілавання”, “Аблічча. Слова. Сэрца” сам паэт Ле Чонг Шам пераклаў на французскую мову. А падрадкоўнікі на беларускую мову выканаў Ігар Лапцёнак.

З астатніх вершаў падрадкоўнікі — на расійскую мову прыслаў з Гюэ сам Ле Чонг Шам.

КОЛЬКІ НАС І ШТО НАС ЧАКАЕ?

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Будзем спадзявацца, што гэтага не адбудзецца. Але ведаць, да чаго могуць прывесці ўзнікшыя тэндэнцыі, трэба.

Не ўдаючыся ў паніку, не трэба, аднак, і змяншаць небяспеку развіцця магчымай сітуацыі. Наўрад ці сусветная супольнасць і суседнія дзяржавы будуць спакойна назіраць за абязлюджваннем велізарнай тэрыторыі ў геаграфічным цэнтры Еўропы. Гэта, па-першае. Па-другое, дэпапуляцыя можа стварыць псіхалагічны сіндром комплексу этна-дэмаграфічнай непаўнацэннасці ў соцыуме, які можа стаць непераадольным бар’ерам аднаўлення дэмаграфічнай нармалізацыі. Па-трэцяе, доўгачасовае знаходжанне ў стане аднадзетнай сям’і ў соцыуме, які прытрымліваўся іншых дэмаграфічных установак і каштоўнасцей, можа абярнуцца маральна-духоўнымі дэфармацыямі, вынікі якіх непрадказальныя.

У галіне здароўя насельніцтва — нарастанне негатыўных тэндэнцый павелічэння захворванняў, псіхічных расстройстваў, забойстваў, самазабойстваў, нараджэння дзяцей з фізічнымі і разумовымі недахопамі, рост мацярынскай смяротнасці, спыненне кармлення маладой маці дзіцяці на ранняй стадыі, нарастанне алкагалізму і наркаманіі, падзенне працягласці жыцця... Усё гэта, будучы вынікам сацыяльна-эканамічнага крызісу, у сваю чаргу, будзе каталізаваць яго.

Міграцыя насельніцтва, якая набыла непрадказальны характар, наплыў бежанцаў з краін СНД і Балтыі ўскладнілі праблемы жылля, працаўладкавання, у многіх выпадках (асабліва ў сувязі з чарнобыльскай аварыяй) паралізуюць вытворчую дзейнасць, ставяць пад пагрозу функцыянаванне цэлых сістэм рассялення і г.д.

У галіне адукацыйнага і духоўнага развіцця ўзнікае рэальная пагроза для соцыуму апынуцца па-за сусветным цывілізаваным полем.

Фактычна ў краіне назіраецца ў цяперашні час “праяданне” дэмаграфічнага капіталу, назапашанага папярэднімі пакаленнямі, прычым у больш вострай форме гэты працэс працякае ў беларускім этнасе, што дае падставу кваліфікаваць дэмаграфічны крызіс на Беларусі як крызіс нацыянальны.

Выйсце з гэтага становішча — у агульным аздараўленні эканомікі і павышэнні дабрабыту і якасці жыцця пераважнай большасці насельніцтва, паколькі эканамічныя карані зніжэння нараджальнасці ў Беларусі крыюцца ў дэфармацыі грамадскага арганізму і перш за ўсё ў парушэнні прынцыпаў аплаты працы.

З гэтага вынікае, што імкненне актуалізаваць усялякі працэс, які неспрыяльна развіваецца без тэарэтычнага асэнсавання, або выдаць кан’юнктурнае рашэнне тактычнай задачы за стратэгічны вектар сацыяльнага развіцця асуджаны на няўдачу і толькі пагаршае становішча, паколькі скажае правільнае бачанне гістарычнай перспектывы і іерархію мэт, што стаяць перад грамадствам.

У рамках азначанага метадалагічнага падыходу неэфектыўнай і нерацыянальнай выглядае палітыка ў галіне працы, што фарміруецца ў рэспубліцы, пачынаючы з першых дзён абвяшчэння суверэннай дзяржавы Беларусь. Замест ліквідацыі дэфармацый і памылак у галіне аплаты працы, якія існавалі ў былым Саюзе, асабліва ў апошнія дзесяцігоддзі, да іх дадаюцца новыя. Палітыка недаплаты кваліфікаванай фізічнай і разумовай працы ў вырашальных галінах і сферах набыла за апошнія гады гібельныя для соцыуму формы.

Усё згаданае сведчыць аб існуючай недаацэнцы дэмаграфічнага спектра развіцця ўладнымі структурамі. Таму зусім неадкладнай з’яўляецца распрацоўка нацыянальнай канцэпцыі і праграмы дзеянняў у галіне народанасельніцтва, якая адпавядала б сучаснаму стану навукі і адлюстроўвала цяперашнія рэаліі рэспублікі і магчымыя перспектывы.

Дэмаграфічны маніторынг павінен стаць пастаянна дзеючым кампанентам ва ўсіх узроўнях улады па вертыкалі і гарызанталі, а дэмаграфічная экспертыза — абавязковай для ўсіх без выключэння буйнамаштабных сацыяльна-эканамічных праграм і праектаў.

Андрэй РАКАЎ,
доктар, эканамічных навук, прафесар,
віцэ-прэзідэнт Беларускай акадэміі сацыяльных навук

НАРАДЗІЎСЯ ў 1925 годзе ў мястэчку Пухавічы Мінскай вобласці, у сялянскай сям'і. У 1941-ым скончыў 8 класаў. І ліпеня 1941 года Пухавічы занялі немцы і прабылі тут роўна тры гады, да І ліпеня 1944-га. Прыкладна з 1943 года ў Пухавічах дзейнічаў нямецкі аэрадром цяжкіх бамбардзіроўшчыкаў. Мой настаўнік Леў Іванавіч Пілатовіч, вызваліўшыся з нямецкага палону, наладзіў сувязь з партызанскім атрадам імя Будзённага брыгады імя Кірава. Ён прыцягнуў мяне і майго равесніка Мікалая Рамановіча для работы ў якасці партызанскага сувязнога. Мы распаўсюджвалі ў гарнізоне партызанскія газеты і лістоўкі, перадавалі партызанам звесткі пра гарнізон, планы размяшчэння зенітных батарэй і бомбавых складаў на аэрадроме, закідвалі ў кузавы аўтамашын міны замаруджанага дзеяння.

7 ліпеня 1944 года, пасля вызвалення Пухавіч, неўзабаве я быў мабілізаваны ў армію і 27 кастрычніка трапіў на фронт — ужо ў Польшчы, на Нараўскі плацдарм. 28 кастрычніка ў час наступлення быў кантужаны, праляжаў у армейскім шпіталі аж да 25 студзеня 1945 года. Пасля зноў трапіў на фронт — ва Усходнюю Прусію, там і праваяваў да канца вайны.

Пасля дэмабілізацыі ў 1946 годзе працаваў кладаўшчыком у гармоннай арцелі, рабочым у лясгасе, пасля скончыў Гродзенскае музычна-педагагічнае вучылішча і амаль 20 гадоў працаваў настаўнікам музыкі і спеваў у Пухавіцкай СШ. У 1980 годзе пайшоў на пенсію па стане здароўя — як інвалід вайны, у 55 гадоў.

Займаўся літаратурнай працай. Пісаў пераважна гумарыстычныя апавяданні. Каля 30 з іх былі надрукаваны ў "Вожыку", "Маладосці", "Беларусі". Пісаў і вершы, яны друкаваліся ў раённай газеце.

Перажытае ў гады акупацыі і на фронце пакінула незабыўныя ўражанні. Пасля выхаду на пенсію я пачаў працаваць над раманам на вайсковую тэму. Першую частку яго перадаў у рэдакцыю часопіса "Маладосць".

Але хацелася расказаць пра вайну без "дадумвання". Вось і ўзяўся за цыкл нарысаў. У іх няма нічога выдуманага. Адно толькі крыху зменены прозвішчы жыхароў вёскі Пухавічы, бо, можа, некаторым родзічам будзе не зусім прыемна ўведаць пра сваяка нейкую падрабязнасць. Імёны ж "няпухавіцкія" пакінуты без змяненняў.

Пра вайну напісана шмат. Я маю на ўвазе не мастацкую літаратуру, якая часта адлюстроўвае фантазію і ўяўленне аб вайне аўтара, а мемуары і ўспаміны ўдзельнікаў вайны. Гэтую літаратуру стварылі, у асноўным, начальнікі. Няма, пэўна, такога камандуючага арміяй, а то і дывізіяй, камандзіра партызанскай брыгады, ці нават атрада, які б не надрукаваў сваіх мемуараў. Усе гэтыя творы зроблены на адзін капыл. Кожны расказвае, як удала і таленавіта выконваў пастаўленыя задачы, якія страты наносіла яго часць ворагу. І хоць бы адзін сказаў, колькі ў яго часці палягло ўласных салдатаў. Нават свае пралікі і памылкі выдаюцца за поспехі і ўдачы. Напрыклад, Генеральны штаб не сумеў да пачатку вайны перакінуць да граніцы дадатковыя часці. Але гэта і добра, сцвярджае ў сваіх успамінах начальнік гэтага штаба маршал Жукаў, а то б іх разграмілі, як і тыя часці, што там былі. Выходзіць, лепш было б наогул адвесці ўсе войскі ў тыл.

Адзін знакаміты чалавек сказаў, што ўсю праўду аб вайне ведае толькі народ. Ён заклікаў удзельнікаў вайны напісаць свае праўдзівыя ўспаміны аб ёй. Але ж не кожны хоча, можа і ўмее гэта зрабіць. Ды ў часы панавання КПСС усю праўду аб вайне сказаць было немагчыма, а гаварыць няпраўду аб самым жудасным у жыцці чалавецтва — гэта злачынства.

Цяпер, здаецца, можна гаварыць праўду. Але многіх удзельнікаў вайны ўжо няма. Тым, хто яшчэ застаўся, адкладваць гэту справу надалей нельга. Простыя салдаты ведаюць пра вайну такое, што і не снілася пісьменнікам. Вайна — гэта не толькі страляніна, бамбёжкі, атакі, але яшчэ здзек і насілле над чалавекам, над яго воляй, талентам, пачуццём з боку жорсткіх, бяздушных людзей, а то і сапраўдных злачынцаў. Не ведаю, ці хопіць у мяне часу і здароўя, каб расказаць пра тое, што перажыў і бачыў у час вайны. Але пачнём, благаславіўшыся.

АЎТАР

Іван ПАДБЯРЭЖСКІ

АСОБНАЯ МОТАМЫЛІЧНАЯ

Спрэку-веку наша мястэчка называлася Пухо́вічы. Немцы ў вайну перахрысцілі яго на Пу́хавічы, ды неяк так яно і засталося. Пухавіцкім мужчынам у вайну пашчасціла. У армію іх не забралі. У ваенкамат, праўда, выклікалі, арганізавалі калону і накіравалі ў Мінск. Ля Дукоры, гэта на паўдарозе, вайскоўцы, што адступалі, спынілі яе.

— Вы куды, малахольныя? У Мінску ўжо немцы!

Вярнуліся назад. У ваенкамаце параілі прабірацца, як хто можа, на Магілёў. А як? Цягнікі не ходзяць. Пехатой ісці на свой страх і рызыку невядома куды ахвотнікаў не знайшлося. І заламалі нашы мужчыны дадому. На фронт у пачатку вайны з пухавіцкіх мужчын трапіў той, хто праходзіў тады абавязковую вайсковую службу. Астатнія прасядзелі дома ўсе тры гады акупацыі. Праўда, у сорак другім, сорак трэцім чалавек дзесяць пайшлі ў партызаны, прыкладна столькі — у паліцыю. А большасць проста працавала на зямлі. Навокал у лясной партызанскай зоне немцы палілі вёскі, забівалі людзей, а ў Пухавічах трываў нейкі парадак і адносны спакой. Толькі аднойчы ноччу некалькі атрадаў партызан спрабавалі ўварвацца ў мястэчка. Паліцыя адбівалася да раніцы, аж пакуль з Мар'інай Горкі не падаспелі ёй на дапамогу немцы. Партызанам давялося адступіць. Болей яны мястэчка не трывожылі.

Калі панавалі доўгія асеннія ды зімовыя вечары і камендацкая гадзіна, людзі знаходзілі спосабы пазабаўляцца. Хлопцы збіраліся ў вялікай хаце, прыводзілі туды гарманіста ды дзяўчат, завешвалі наглуха вокны ды наладжвалі вечарынкі. Мужчыны сыходзіліся ў невялікія кампаніі, пілі самагонку ды рэзаліся на грошы ў "ачко" і ў "рамса". Балазе, грошай хапала і савецкіх, і нямецкіх, бо яны амаль нічога не каштавалі. За пуд мукі, напрыклад, плацілі тысячу рублёў, альбо сто нямецкіх марак, ды і то яе мала хто прадаваў. У мястэчку працаваў толькі адзін невялікі ларок, у ім можна было купіць толькі газу ды соль, але і то не заўсёды. Таму банкі і стаўкі ў карцёжнікаў памерамі мала адрозніваліся ад Монтэ-карлінскіх.

Дзесьці ў сорак трэцім немцы ўзяліся абсталёўваць у Пухавічах былы савецкі аэрадром і лётчыцкі гарадок. Абавязалі з кожнай хаты ісці туды на працу кожны дзень па адным чалавеку. Гэта была ўжо лішняя турбота, аднак не зусім бескарысная. За гэта плацілі нейкія грошы, ды можна было ўкрасці якую дошку, ці жменю цвікоў, якіх не было дзе купіць.

Гэта лафа скончылася першага ліпеня 1944 года, цюцелька ў цюцельку праз тры гады нямецкай акупацыі. Прыйшло вызваленне. Першая ж вайсковая часць, што з'явілася ў Пухавічах, забрала сабе для папаўнення некалькі дзесяткаў мужчын. Без ніякіх праверак і аглядаў — хто трапіўся на вока. Дні праз тры вывесілі загад з'явіцца ў ваенкамат мужчынам ва ўзросце ад васемнаццаці да сарака гадоў. Прыбылі туды вельмі дружна. Нават тыя, хто мог свабодна застацца дома: сляпаватыя, глухія, крываногія, кілатыя, хворыя на язву, сухоты, "недапечаныя" і "недаробленыя". Справа ў тым, што ўсе адчувалі сябе вінаватымі. Чулі пра загад Сталіна знішчаць усе каштоўнасці на акупаванай тэрыторыі, паліць хлеб і лясы, ствараць партызанскія пешыя і конныя атрады, знішчаць немцаў і іх пасобнікаў на кожным кроку, дзе іх ні сустрэнеш. Замест гэтага працавалі на аэрадроме, кармілі ворагаў і тры гады жылі з імі ў добрай згодзе. Вось і з'явіліся ў ваенкамат усе як адзін, каб хоць неяк загладзіць сваю віну перад савецкай уладай.

Праўда, тыя, хто меў якія-небудзь хібы ў здароўі, спадзяваліся, што іх на законнай аснове вызваляць ад фронту. Аднак тыя, хто жыў у акупацыі, відаць, і сапраўды лічыліся вінаватымі. У раённы цэнтр сабралася мо тысячы тры з лішкам чалавек. Ды яшчэ жанчын, што праводзілі родных, амаль гэтульکі. Мар'іна Горка, мабыць, за ўсю сваю гісторыю не бачыла столькі народа на сваіх вуліцах. На шырокім двары былога Дома культуры за трыма сталамі сядзелі начальнікі-пісары. Ніякіх дактароў не было. Запісвалі прозвішча, імя і год нараджэння. Пашпарты, медыцынскія даведкі, атрыманыя да вайны ці пры немцах, ляцелі ў смецце. Дадому з тых, што з'явіліся ў ваенкамат, не вярнуўся ніхто. Да вечара ўсіх перапісалі, пашыхавалі ў калоны і, як сцямнела, доўгая стужка людзей рушыла ў дарогу. Не на захад, як чакалі, а кудысьці на поўдзень. Ішлі ўсю ноч, пяцьдзесят хвілін ходу, дзесяць — адпачынку. Без прывычкі было неймаверна цяжка. На хаду засыналі, стукаліся галовамі ў пярэдніх, валіліся пад ногі задніх. Хуткасць трымалі мо кіламетры два ў гадзіну.

Раніцай перайшлі раку Пціч ля вёскі Парэчча. На беразе адпачылі гадзіны тры, падмацаваліся ўзятымі з дому харчамі. Затым рушылі далей. Выйшлі на шашу Асіповічы — Шышчыцы — Бабоўня — Нясвіж — Сноў — Баранавічы. Цяпер ужо ішлі проста на захад. Хуткасць не задавальняла камандзіраў. Кантынгент падабраўся неверагодны, не было толькі бязногіх і бязрукіх. Многія адставалі ад калоны на вярсту і болей. Калона спынялася і чакала іх.

У лесе каля Бабоўні стаяў 146 АЗСП (армейскі запасны стралковы полк). Сюды прывялі таксама мабілізаваных з Асіповіцкага, Капыльскага, Старадарожскага раёнаў. У лесе ля кожнага дрэва сядзела па восем-дзесяць чалавек. Тут начальства рашыла вызваліцца ад хворых і нягеглых. Інакш немцаў, якія адступалі даволі хутка, і да зімы не дагоніш. Па лесе разнеслася каманда: "Хворым і аслабелым пастроіцца ля сухога рова на медыцынскі агляд!" Хоць указальнікаў да рова не было, яго адшукалі хутка. Хвілін праз дзесяць там выцягнуліся ў дзве крывыя шарэнгі чалавек пяцьсот. Гэта былі і сапраўды хворыя і нямоглыя, але нямала і такіх, што імкнуліся любым чынам выкруціцца ад фронту. У асноўным гэта бывалыя людзі, якія ведалі, па чым фунт ліха. Адзін пухавіцкі, з выгляду несамавіты, а на самай справе моцны і цягавіты мужык, увесь час прыкідваўся смяротна хворым. І ў Бабоўні, і ўсю дарогу да фронту ён трымаўся за жывот, качаўся па зямлі, прасіў, каб яго лепш прыстрэлілі, чым гэтак мучыцца. Ён ведаў, што дэталёва абследаваць яго, браць аналізы няма дзе і каму. Нарэшце ён так абрыдзеў начальству, што яму выдалі даведку аб хваробе і накіравалі ў свой ваенкамат. Ну, а там ён ужо знайшоў спосаб застацца дома аж да канца вайны. Толькі пасмейваўся з тых сумленных, што сапраўды ледзьве цягнулі ногі, але ішлі да фронту, каб злажыць там свае дурныя галовы.

Аднекуль прынеслі стол і табурэтку. З'явіўся шчуплы доктар-капітан, з выгляду яўрэй. Медагляд ён праводзіў у тэмпе, меў, як відаць, добрую практыку. Нават самы таленавіты сімулянт не мог яго ашукаць. Трубкамі і лыжачкамі ён не карыстаўся. Многіх нават не прымушаў здымаць кашулю. Акідваў поглядам хворага, загадваў павярнуцца, ступіць два-тры крокі. Альбо прысесьці, памахаць рукамі. "Прыгодны!" — чулася раз за разам. Некаторыя пярэчылі, даказвалі, што ўжо даўно безнадзейна хворыя. Называлі доктара, як прывыклі за тры гады, "господин начальник!" Але доктар толькі пасмейваўся, а вынік быў адзін. У некаторых ён пытаўся, як завуць, дыктаваў пісару за сталом: "Прыгодны да нестраявой службы, артыкул..." і называў лічбу. Праз нейкую гадзіну агляд закончыўся. Вызваленых ад службы "па чыстай" не аказалася. Усё ж гэтага натоўпу доктар прызнаў шэсцьдзесят чалавек прыгоднымі толькі да нестраявой службы. З Пухавіч у гэты лік патрапілі толькі тры чалавекі. Каб было зразумела, як у такога спеца-доктара яны не аказаліся страявымі, трэба хоць збольшага іх апісаць.

Васіль Калмач — высокі, але сагнуты ў дугу мужчына з белай, нібы памочанай у смятану галавой і барадой. На выгляд яму смела можна было даць семдзесят гадоў. І доктар, відаць, не паверыў, што яму толькі сорак. Мо ён рашыў, што Калмач хоча трапіць на фронт з нейкай патаемнай мэтай.

Міхась Кігрэт — таксама саракагадовы, але валасы меў рыжаватыя. З твару ён выглядаў такім худым, што доктар захацеў палюбавацца і яго целаскладам. Без кашулі Міхась аказаўся такім жа сытым, як і школьны вучэбны шкілет. Доктар яшчэ не ведаў, што Міхась быў крыху недапечаным, у мястэчку нават немаўляты звалі яго проста Мішам. На ўсе падзеі ў яго была запавоненая рэакцыя. Калі яму што-небудзь гаварылі, ён з усяе сілы стараўся гэта зразумець і глядзеў шырока адкрытымі блакітнымі вачыма. Аднак на гэта яму заўсёды не хапала часу. Калі гулялі ў "рамса", ён і з казырным тузам мог не ўзяць ніводнае біткі. Ён і яго старая маці займаліся галоўным чынам курэннем тытуню-самасаду. Без унушальнай самакруткі ўбачыць іх было немагчыма. І хата, і сенцы, і двор у іх былі нашпігаваны атрутным тытунёвым пахам. Відаць, пагэтаму Міша і выглядаў такім "тонкім, звонкім і празрыстым". Ды і пад такім сяброўскім, пранклівым позіркам доктар проста не мог сказаць: "Прыгодны да страявой!"

Яшчэ адзін пухавіцкі затрымаў увагу доктара. Пятрок Габуль з маленства рос не ўверх, а больш ушыркі. Усё ў яго раздавалася ўшырыню: твар, грудзі, а ногі, рукі, пальцы былі разы ў два таўсцейшыя, чым у звычайнага чалавека. Круглы твар, тоўстыя шчокі і вушы, нос, як здаравенная бульбіна, прыкоўвалі ўвагу нават тых, хто бачыў яго не ўпершыню. Крываватыя ногі глядзелі ступнямі ўнутр. Было дзіўна, як гэта яны не чапляюцца адна за адну, ды і рухаўся Пятрок даволі спрытна. Звалі яго ў мястэчку Пецька Дзіўны. Праўда, ва ўсім ён быў звычайным разумным чалавекам, калі не лічыць некаторых фізічных асаблівасцяў. Напрыклад, не ўмеў плаваць. Цяжкая камплекцыя не дазваляла яму трымацца на вадзе. Але ён нядрэнна адчуваў сябе і пад вадой. Апускаўся на дно і соваўся па ім, абапіраючыся рукамі і нагамі. Запас паветра ў яго магутных лёгкіх дазваляў сядзець пад вадой хвіліны дзве-тры. Дваццаціметровую рэчку Ціцяйку перад плацінай ля млына ён адольваў, не ўсплываючы, туды і назад. Толькі ля супрацьлеглага берага высоўваў з-пад вады руку ці нагу, каб паказаць, што ён там быў. Пецька і не пайшоў бы на медагляд, але яго падгаварылі аднавяскоўцы. Ён і пайшоў. Але доктар толькі крыху падумаў і адправіў Пецьку ў страявую. І не памыліўся. Пецька ваяваў і нават вярнуўся дадому з ордэнам Чырвонага Сцяга. А яго проста так не давалі. Праўда, незвычайна шкодны і здзеклівы Антось Варончык расказваў, што як немцы распачыналі ўраганны агонь, нашы пасылалі на бруствер Пецьку Дзіўнага. Агонь імгненна спыняўся. Немцы ў біноклі і стэрэатрубы разглядвалі незвычайнага салдата. За гэта, маўляў, яму і далі ордэн.

Трэцім пухавіцкім, які трапіў у нестраявыя, быў Шура Падгаецкі. Тут усё сыграў ролю выпадак. У доктара не было пісара. Відаць, на такую дробязную справу, як агляд хворых, не знайшлося больш людзей, акрамя капітана. Яму прыйшлося выбіраць сабе пісара з гэтых нябоездольных ваякаў. Шура Падгаецкі

(Працяг на стар. 14)

ШКОЛА ЮНЫХ МАСТАКОЎ

22 лістапада мастацкі ліцэй N 26 пры Беларускай Акадэміі мастацтваў адзначаў сваё 5-годдзе. Да гэтага ж дня было прымеркавана пасвячэнне ў юныя мастакі першакласнікаў і віншаванне юнакоў і дзяўчат, якія паступілі на першы курс непасрэдна ліцэя. Навучанне ў ліцэі складаецца з трох ступеняў, і на апошняй, ліцэйскай, вывучаюць толькі спецыяльныя прадметы і рыхтуюцца да паступлення на мастакоўскія спецыяльнасці ў ВНУ.

Урачыстая вечарына пачалася са старажытнага гімна студэнцтва "Гаўдэамус". Перад скульптурай Венеры Мілоскай, сімвалам мастацтва, гарэлі свечкі. Рытуал пасвячэння ў юныя мастакі выглядаў так: дзве асобы ў магістарскіх мантыях і шапках пазначалі фарбай нос і шчокі першакласнікаў, якія аднесліся да гэтай працэдуры з захапленнем. Пасля, пад гукі арганнай музыкі, на сцэну падняліся першакурснікі-ліцэісты са свечкамі, запаленымі ад "агменю мастацтва". Юнакі і дзяўчаты перад шматлюдная залай паўтаралі запаветы мастака: ён не можа жыць толькі для сябе, сэрца яго належыць людзям. Нельга зводзіць мастацтва да заробку і рамяства. Мастацтва павінна ўзвышаць людзей...

Пасведчанні ліцэістаў і самаробныя керамічныя медалі будучым мастакам уручалі прарэктар Беларускай акадэміі мастацтваў Леанід Дзягілеў, які апекаваўся ліцэем ад дня яго стварэння і спрычыніўся да самога стварэння, дырэктар ліцэя Зоя Паўлава, намеснік дырэктара па мастацкай часткі Яўген Саковіч і дацэнт кафедры дызайну Аляксандр Чарнышоў. З. Паўлава ў сваёй прамове абмалявала той плённы шлях, які прайшоў ліцэй за пяць год. За гэты час абсалютная большасць выпускнікоў ліцэя сталі студэнтамі Акадэміі мастацтваў, Інстытута культуры, аналагічных ВНУ іншых краін. Навучэнцы ліцэя ўдзельнічаюць у шматлікіх айчынных і міжнародных конкурсах дзіцячых малюнкаў, робяцца іх лаўрэатамі і пераможцамі. Дырэктар выказала падзяку Беларускай акадэміі мастацтваў і Міністэрству культуры, якія з'яўляюцца галоўнымі спонсарамі ліцэя, а таксама Савету школы, дзякуючы якому ў гэты ўрачысты дзень ліцэісты атрымалі падарункі.

Святкаванне працягнулі канцэрт мастацкай самадзейнасці ліцэя і дыскатэка. Для першакласнікаў намаганнямі бацькоў і настаўнікаў быў арганізаваны "салодкі стол" і гульнявая праграма.

Думаецца, што ўрачыстае свята назаўсёды застанецца ў памяці дзяцей, і прысяга на вернасць сапраўднаму мастацтву зробіцца дэвізам іх жыцця. Адно несумненна — няхай не ўсе, але некаторыя з тых прозвішчаў, што гучалі ў гэты дзень са сцэны — і першакласнікаў, і першакурснікаў — абавязкова яшчэ не раз прагучаць, як прозвішчы вядомых мастакоў, дзеячаў нацыянальнага мастацтва. І ў гэтым будзе немалая заслуга ліцэя N 26.

Н. К.

ДЫЯЛОГ З ЗАЛАЙ

У Рэспубліканскім палацы ветэранаў народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль сустрэўся з членамі Мінскай гарадской арганізацыі ветэранаў журналістыкі. Амаль тры гадзіны працягвалася гэтая цікавая сустрэча са слынным майстрам слова. Аб творчым шляху Івана Антонавіча расказала С. Кліменценка, а І. Федаровіч прачытала верш пра В. Дуніна-Марцінкевіча. Асноўны ж час заняў дыялог Я. Брыля з залай. Народны пісьменнік прыгадаў многія эпізоды з уласнага жыцця, расказаў аб сваёй журналісцкай рабоце, адказаў на шматлікія пытанні прысутных.

П. ГАРДЗІЕНКА

ЗНАЎЦА БЕЛАРУСІ Ў ІТАЛІІ

Споўнілася 70 гадоў італьянскаму паэту Альда Северыні, які двойчы наведваў Беларусь, праяўляе вялікую цікавасць да беларускай літаратуры. А. Северыні пераклаў на італьянскую мову асобныя творы Я. Купалы, М. Танка, Р. Барадуліна, М. Калачынскага... У сваю чаргу яго творчасць добра вядома чытачам нашай краіны. Дзякуючы М. Танку, Р. Барадуліну, Я. Семяжону, А. Шаўню асобныя творы А. Северыні на беларускай мове змяшчаліся ў перыядычы, прадстаўлены у анталогіі сучаснай італьянскай паэзіі "Ад вежаўФерары" (1974), увайшлі ў зборнік сучаснай італьянскай навелы "Золата Фарчэлы" (1968). Пабачыла свет і кніга А. Северыні "На арбіце зямлі" (1980).

АСОБНАЯ МОТАМЫЛІЧНАЯ

(Праця г. Пачатак на стар. 13)

насіў акуляры, таму капітан і спыніў на ім свой выбар.

— Пісаць умееш? — спытаў капітан.

— Ну, вядома!

— Ідзі за стол. Будзеш пісаць, што скажу!

Пісаць давялося не так і шмат. Прозвішча, імя, год нараджэння, артыкул нестраявой. Калі закончыўся медагляд, капітан падышоў да стала, прадыктаваў:

Дапішы: Капітан медыцынскай службы, пакінь месца для подпісу, і ў дужках — Сасноўскі.

— А як са мной? — запытаўся Шура.

— А ты што, таксама хворы?

— Ды не! У мяне слабыя акуляры. Я нашу іх з сёмага класа, і гэтыя ўжо не падыходзяць. Трэба ў два разы мацнейшыя. У гэтых я ўжо амаль нічога не бачу.

— Колькі табе гадоў?

— Дзевятнаццаць.

Капітан крыху падумаў.

— Пішы сябе ў спісак: прызнаць па артыкуле 98 "В" прыгодным да нестраявой пры нашэнні акуляраў.

— Ды я не хачу ў нестраявыя! Мне каб толькі акуляры!

— А дзе я табе іх вазьму! Гэта трэба ў шпіталь, а ён недзе ў далёкім тыле. Без акуляраў куды ж ты варты! Нават мушкі на стрэльбе не разгледзіш! Нічога, на перадок не спознішся, пабудзеш трохі ў нестраявой. Пішы сябе ў спіс. Гэта табе пашанцавала, я б пра акуляры не паверыў!

Як закончыўся агляд, з'явіўся падцягнуты вайсковец з жоўтай літарай "Т" на пагонах і ў афіцэрскай фуражцы. Звяртала на сябе ўвагу яго чорная пугачоўская барадка, што выглядала неяк сіратліва без вусоў. На спіне і грудзях яго крыжаваліся рамяні. Па баках віселі афіцэрская планшэтка і кірзавая сумка. Паясны рамень адцягвала кабура з наганам. Па ўсім выходзіла, што ён ваяка не з простых. Доктар адрэкамендаваў:

— Старшына Багданаў! Ваш непасрэдны начальнік! Слухаць яго, як бога!

Начальнік узняў руку.

— Одын татарын в две шарынгі станавысь! — падаў ён каманду. — Смірна! Вольна!

Ён праверыў наяўнасць людзей па спісе.

— Отвечать не "ёсць" или "тут", а по-солдатски! Понятно?

Ён засунуў спісак у планшэтку, прайшоў уздоўж строю. Нявесела агледзеў яго. З кійкамі ў руках і з мяшкамі за плячыма строй нагадваў калону жабракоў. Людзі кашлялі, пляваліся.

— Ну, что же, значит, повоюем! Отдельная мотокостыльная рота, слушать мою команду! Всем расположиться на этом месте и ожидать меня! Никуда не отлучаться, без меня ни шагу! Разойдись!

І Багданаў кудысьці прапаў.

Між тым папаўненне запаснога палка размеркавалі па батальёнах і ротах. Грымнуў духавы аркестр. Пад шчымлівыя гукі "Развітання славянкі" полк выцягнуўся з лесу на шашу. Пасля заціхла музыка і шоргат многіх тысяч ног, а Багданаў усё не з'яўляўся. У лес прыскакаў коннік дaведацца, чаму не рухаецца нестраявая рота. Ён гучна выказаў з дзесятак непрыемных слоў у адрас Багданава і паімчаўся назад. Гадзіны праз дзве з'явіўся і старшына. Ён быў прыкметна на падпітку. На даклад, што пра роту ўжо непакоіліся ў палку, ён спакойна заўважыў:

— Всё в порядке! Не к теще на блины идем, успеем! Становись!

"Асобная мотамылічная" рота выбралася на шашу. Асноўным кантынгентам у ёй былі пажылыя мужчыны, накшталт Калмача і Кігрэта. Маладых аказалася толькі двое: Шура Падгаецкі і Міша Смольскі з Капыльскага раёна. Гэта быў туберкулёзнік з жоўтым тварам. Ён часта кашляў і пляваўся нечым густым і зялёным. Багданаў спачатку крочыў наперадзе сваёй роты. Побач з ім асталяваўся яшчэ даволі ёмкі цыган. Твар у гэтага закрывала густое валоссе. Адкрытымі заставаліся толькі нос і вочы, хаця і на носе таксама раслі валасы. Цыган нёс багданаўскі шынель і, відаць, прыняў на сябе ролю ад'ютанта. Багданаў стараўся ісці як мага паволней, але калона ўвесь час расцягвалася. Некаторым даводзілася адпачываць праз кожныя некалькі дзесяткаў крокаў. Маладыя Шура і Міша Смольскі проста не прывыклі гэтак павольна рухацца і ўвесь час вырываліся наперад. Старшына вяртаў іх. Яму даводзілася часта спыняць калону і чакаць, каб падцягнуліся задніх. Нарэшце старшына знайшоў выхад. Ён выбраў самага несамавітага хадака. Ім аказаўся пухавіцкі Міша Кігрэт. Хадок ён быў незвычайны. Напэўна, з-за гэтага ў мястэчку яго яшчэ звалі Мішам Калюкіным. За секунду ён рабіў якраз адзін крок даўжынёй каля паўметра. Мароз, навальніца, пажар не маглі прымусіць Мішу паскорыць альбо запаволіць крок. Старшына ацаніў гэту яго ўласцівасць. Ён паставіў Мішу ў галаве калоны і загадаў пад страхам самай жорсткай кары не абганяць гэтага чалавека. Сам адышоўся на абочыну і назіраў за вынікам. Справа пайшла на лад. Калона зрабілася больш шчыльнай. Праўда, хуткасць яе цяпер была не вышэй за хуткасць гнаевіка, затое падганяць ці чакаць каго-небудзь не даводзілася. З'явіўся яшчэ нейкі лейтэнант на кані. Проста з сядла ён накінуўся на Багданава, што ён са сваёй ротай затрымлівае не толькі полк, але і ўсю армію, а то і фронт.

— Не шумі! — супакоіў яго Багданаў. — Ты посмотри, кто у меня в строю! Это же инвалиды первой мировой, а, может, еще и Крымской компании! Они и так молодцы! Смотри, какой отрезок за полдня одолели!

Лейтэнант плюнуў, завярнуў каня і рвануў назад. Старшына заняў месца ў галаве калоны, прыладзіўся да кроку Мішы Кігрэта і нават у такт зацягнуў:

— Ведет нас в бой казак донской Богданов!

Начаваць свае войска ён завёў у невялікую вёску побач з шашой. Спалі ў апусцелых пасля зімы гумнах. Усталі позна, гадзін у дзесяць, бо ўчора моцна змарыліся. Дя і старшына з ад'ютантам-цыганом доўга шукалі па вёсцы самагонкі. Калі рушылі ў дарогу, сонца ўжо моцна грэла. А шаша цягнулася па адкрытым тарфяным полі. Вёскі сустракаліся рэдка. Вады не было дзе набраць. Нават у маладых адымаліся ногі. Толькі Міша Кігрэт крочыў раўнамерна і ўпэўнена. На прывалах ён прыносіў ваду аслабелым.

К вечару прыдыбалі ў Нясвіж. Тут, казалі, павінны былі атрымаць сухі паёк, але полк яшчэ ўчора рушыў далей. Затое рота з выгодамі пераначавала ва ўнутраным двары Нясвіжскага замка. Там аказалася шмат мяккай саломы ад ранейшых начлежнікаў.

Высокія прыгожыя вежы, трохпавярховы палац, вадзяныя равы, парк замка ў іншы час захапілі б рамантычную натуру Шуры Падгаецкага. Цяпер жа толькі хацелася паваліцца на салому і заснуць. Нават пра ежу не думалася. Аднак назаўтра гэтую праблему давялося вырашаць. Некаторыя, асабліва гарадскія, ужо нават сухары паелі. Шашой за апошні час пракацілася такая лавіна народу, што ў прыдарожных вёсках нават бульбіны цяжка было дапрасіцца. Старшына і тут знайшоў выхад. Рота кінула шашу і рушыла прасёлкамі. Удзень спыніліся пасярод вёскі. Старшына аддаў гаспадыням загад: наварыць у вялікіх чыгунах бульбы і накарміць яго галоднае войска. Жанчыны, збянтэжаныя незвычайнай барадой старшыны і шчэццю на твары яго ад'ютанта, выканалі загад. Нават знайшлі да бульбы вядро кіслага малака.

Багданаў вёў цяпер сваю роту ад вёскі да вёскі. Іншы раз выцягваў з планшэткі карту, круціў яе так і гэтак, але трымаўся дарогі, як бы яна ні выгіналася. Ён справядліва лічыў, што ўсе дарогі ў вайну вядуць да фронту. Але шлях ад гэтага не рабіўся карацейшым. Людзі ўсё больш слабелі. Сярод іх аказаліся двое хворых на эпілепсію. Яны, то адзін, то другі, кідаліся на зямлю і сутаргава курчыліся, выгіналіся, перакочваліся. І з такой сілаю біліся аб дарогу, што вельмі проста маглі паразбіваць сабе галовы. Звычайна іх стрымлівалі чацвёра самых дужых прадстаўнікоў "мотамылічнай" роты. Гэта стрымлівала і без таго не вельмі імклівы рух падраздзялення. Ды яшчэ пасля кожнага прыступу хворыя некаторы час не маглі самастойна рухацца. Старшына і тут знайшоў выйсце. У бліжэйшай вёсцы ён рэквізаваў падводу, на якой цяпер везлі прыпадачных. Падводу і яе гаспадара старшына абяцаў вызваліць у наступнай вёсцы. Але як міналі дзве ці тры вёскі, гаспадар разумеў, што можа аўтаматычна ўвайсці ў склад роты. Ён кідаў каня з калясьмі і ўцякаў дадому. Тады ў бліжэйшай вёсцы старшына з ад'ютантам заганялі падводу за колькі літраў самагону, адпачывалі дні два, а затым мабілізоўвалі іншага гаспадара з яго канём. Пасля аперацыя паўтаралася. Асабісты склад роты хутка прызвычаіўся да такога распарадку. Пакуль старшына з ад'ютантам дапівалі чарговую партыю барышу, радавыя швэндаліся па вёсцы, выпрошвалі, а то і цягнулі штокольвек ядомае. Калі разжываліся бульбай, раскладвалі агонь, над ім мацавалі вядро і сядзелі наўкола. Пачыналіся розныя, нежаданыя для начальства размовы. Знаходзіліся законнікі, што лічылі паўмесячнае бадзянне роты злачынствам. Аднак большасць нямоглых ухвалялі гэтакі тэмп руху.

— Правільна старшына гаворыць, не да цешчы на бліны ідзём! — даводзілі адны.

— Сапраўды, чаго непакоіцца? — гаварылі другія. — Начальства ведае, што робіць. Кепскія песні лепш за добрыя слёзы!

Успаміналі пра дом, пра жонак. Каб разагнаць тугу, адзываліся пра іх наўмысна здзекліва.

— Мы з жонкай дзелім гора і радасць. Гора аддаю ёй, а радасць бяру сабе.

— Мужыкі ніколі не наламалі б гэтулькі дроў, каб жонкі іх не пілавалі.

Шура Падгаецкі і Міша Смольскі трымаліся ад гэтых старых асобна. Ім было аб чым пагаварыць. Дзяліліся сакрэтамі сваіх заляцанняў да дзяўчат. Шуру тым болей цікавілі размовы з Мішам, што хоць яны былі аднагодкамі, Міша ўжо ажаніўся. І ў мястэчку таксама, калі моладзь забіралі на працу ў Германію, тыя, што вельмі ўжо горача кахаліся, уступалі ў шлюб. Жанатых у Германію не бралі. Некаторыя жаніліся, каб толькі не ехаць з дому.

Шура з цікавасцю распытваў Мішу пра яго адносіны з маладой жонкай. Міша, аказваецца, быў яшчэ і выдатным гарманістам. Іграў на вечарынках, вяселлях. Запэўніваў, што можа ехаць на веласіпедзе і адначасова іграць на хромцы.

— Заўтра, — гаварыў Міша, — пойдзем тут у адну хату. Там ёсць гармонік. Я пакажу табе, як іграю. А можа і вечарынку наладзім. Старэйшых хлопцаў тут няма, у армію забралі, але падлеткаў назбіраецца. Ды дзяўчаты і адны могуць танцаваць!

— Дык заўтра, мабыць, зранку рушым!

— Ды не! Сутак двое тут пракантуемся. Старшына і цыган надыбалі сям'ю паліцая. Такі, ведаеш, непрыкметны паліцай. Сам ён уцёк, а жонка з дзецьмі засталася. А мо і сам дзе тут хаваецца. Дык вось яны з жонкі бяруць кантрыбуцыю гарэлкай і салам. Так што адсюль іх не хутка выкурыш!

Сапраўды, у гэтай вёсцы прастаялі яшчэ тры дні. Гаварылі, што паліцай не вытрываў, з'явіўся выручаць жонку, і яго цыган застрэліў з нагана старшыны.

Вечарынка таксама адбылася, і Шура ўпэўніўся ў майстэрстве свайго сябра-гарманіста. Ён, здаецца, усё б аддаў, каб навучыцца гэтак іграць.

З вечарынкі ішлі позна, гадзіны ў дзве ночы. Дзяўчаты праводзілі гарманіста. Зацягнулі песню "Спят курганы тёмные". Разбудзілі ў гумне ўсю "мотамылічную". Але ніхто не крыўдзіўся. Нават пахвалілі Мішу: "Ды ты сапраўдны артыст!"

Амаль праз месяц рота з прасёлкавых дарог выбілася на горку, дзе крыжаваліся і разбягаліся ў розных напрамках сталёвыя рэйкі. Аказалася, выйшлі ў раён Баранавіч, дзе якраз і знаходзіўся запасны полк. Старшына меў рацыю, нікуды гэты полк не падзеўся. Тут і знайшоў нарэшце роту конны пасланец, якую дарэмна шукаў амаль цэлы месяц. Яе прывялі ў размяшчэнне палка, выдалі харчы. Праўда, не за ўвесь месяц, аднак дастаткова, каб наесціся ўволю. І цукар, і сала-шпік, і амерыканскую свіную тушонку. Адзін салдат спыніўся, паглядзеў, як аплятаюць харч згаладалыя людзі, і заўважыў:

— Во ядуць, як у царніцу труць!

У гэты час і правялі старшыну Багданава пад канвоем аўтаматчыкаў. Не было ўжо на ім рамня з кабурой, планшэткі і старшынёўскіх пагонаў. Ён спыніўся, узяў пад казырок і бадзёра гукнуў:

— Привет, орлы! Обо мне не горюйте, не в первый раз! Думаю, еще увидимся! С земли не сгонят, дальше фронта не пошлют!

На гэта адзін з "мотамылічных" заўважыў:

— Стары конь ды жарабячы розум!

САПРАЎДНАЕ — АД БОГА

Мне пашанцавала: у Палац мастацтваў на выставу Аляксея Кузьміча я прыйшла адначасова з актывістамі таварыства "Русь", і сам мастак быў у іх за экскурсавода. Тут была размешчана пашыраная выстава яго твораў (150 работ), і мне важна было параўнаць уражанне: напярэдадні давялося пагледзець карціны моднага зараз жывапісца ў Дзяржаўным мастацкім музеі. Можа, я памылілася, паспяшалася з высновамі, і "Свет славянскіх мадоннаў" — не такое сумнае відовішча, як мне падалося?

Але перш пра саму экскурсію. А. Кузьміч выступаў на ёй не як жывапісец, а як актыўны прапагандыст жывучых славяна-імперскіх ідэй. Я даведалася, што яго продкі стваралі вялікую імперыю, што святая Русь гіне ў варожым атачэнні сусветнага капіталізму; што ніхто не ведае культуры і гісторыі свайго (?) народа; што найвялікшы геній свету — Ілля Глазуноў; што сам ён — "шалёны патрыёт славянскага свету", што Ефрасіння Полацкая — царская дачка; што ў 1970 годзе яго аголеную натуру знялі з выставы і 19 год яго туды блізка не падпускалі. (П. Сабіна ў альбоме Кузьміча, праўда, піша, што не выстаўляўся мастак 15 гадоў, але не будзем чапляцца да лічбаў).

Кожнай карціне адпавядаў чарговы палымяны "спіч" — пра Чачню, пра Ельцына, пра гвалтоўна разарваныя славянскія землі, пра райкомаўскіх пярэваратняў, пра нашага першага ўсенароднага абранага, якога яму чамусьці шкада, і пра многае іншае.

Было няясна: не то А. Кузьмічу так хацелася спадабацца "Русі", не то гэта яго звычайны публіцыстычны набор (пры адсутнасці іншага). Калі першае, то ён дарма стараўся: аўтара слухалі з лёгкім недаверам і без чаканага патрыятычнага экстазу. Усё тое самае мог сказаць, зрэшты, і старшыня культурнага таварыства Уласаў, які выступіў напрыканцы.

Што ж да самой выставы... Божа мой, гэта ж столькі блізнят напладзіць за няпоўны дзесятак год! Жанчыны аголеныя і апранутыя, з дзіцянятамі і без іх, журботныя і заспакоеныя, з анёламі і з пачварамі, у кветках і проста на невыразных, наспех выпісаных фонах, і пры гэтым амаль усе яны называюцца мадоннамі. Даходзіць да абсурду. Я, напрыклад, не зразумела, чаму адна з карцін мае назву "Мадонна Францішка Скарыны". Гэта хто — маці, жонка, муза? А чаму ў адной з мадоннаў анёльскія крылцы? Анёлы ж, здаецца, бясполыя істоты. А самае сумнае ў гэтым відовішчы — бязлікасць вобразаў, бясконцы самапаўтор у кампазіцыях і саладжавая пяшчотнасць, разлітая амаль па ўсіх работах. На адной з іх я налічыла па перыметры 25 анёлскіх ідэнтычных тварыкаў. "Мадонна ў тварыках" — так трэба было назваць карціну...

Справа, вядома ж, не ў назвах, не ў светапоглядная блытаніне самога мастака і не ў яго нацыянальнай неідэнтыфікаванасці. Можна што заўгодна несці ў вузкім коле (мастакам, як і паэтам, даравальна быць "глуповатыми"). Галоўнае — творчасць. Калі ты эксплуатуеш аднойчы знойдзены вобраз, а, можа, і спекулюеш на ім, калі паўтараешся, перабіраеш меру, проста плодзіш колькасць — то які ты ўрэшце творца? Столькі сама мастацтва было калісьці ў маляваных дыванах з лебедзямі. І то калі яны не належалі Алене Кіш ці Язэпу Драздовічу.

І не сказаць, каб быў абдзелены талентам. Ёсць пранізлівы трагізм у вачах В. Турава, ёсць праўда ў "Старасці", у "Натхненні", ёсць стрыманасць і павага да асобы ў партрэце С. Станюты. Але ўсё гэта палотны 80-х гадоў.

Наконт царкоўнага антуражу трэба сказаць асобна. Мяркуючы па яго ранніх "ню" і распрацоўках многіх мадоннаў, мастака не западозрыш у рэлігійным фанатызме. Мабыць, з праваслаўным клірам у яго складаныя адносіны, бо ўсе анёлы, цэрквы і крыжы — толькі аздабленне, толькі прыём, даніна модзе. Дарэчы, і з'явіліся яны ў работах Кузьміча адно ў канцы 80-х — тады, калі стала "можна". Нічога агульнага з хрысціянствам не маюць і такія дзіўнаватыя палотны, як "Троіца", "Благавешчанне" — на іх тыя самыя знаёмыя нам вывы.

Пры чым тут увогуле мадонна? — думаю я. Жанчынай можна захапляцца, можна любавацца, можна ўзвялічваць і абагаўляць як маці і ўвасабленне характва і без гэтага слоўнага клішэ. Маю смеласць выказаць апасенне, што гэтая "святая" галерэя можа загубіць Аляксея Кузьміча як творцу. Тым больш, што ніхто са спецыялістаў не спяшаецца выказаць у друку праўду пра яго мастацкія здабыткі. Наадварот: яго імя суправаджае гучная рэклама ў афіцыйных СМІ, на адкрыцці яго выставы прысутнічала першая асоба дзяржавы. І хоць мастак на словах адхрышчваецца ад палітыкі, але менавіта палітыка, самы сумніцельны і спецыфічны яе накірунак і ўзнёс мастака на грэбень славы. Заўважым, што на тым самым адкрыцці не прысутнічала ніводнага яго калегі, а гэта сімптаматычна.

Дарагой для сябе карцінай лічыць мастак "Мадонну з грэшнымі анёламі". Пры гэтым ён сам не ўпэўнены, анёлы на ёй намаляваны ці чэрці. А трэба было б вызначыцца і з дэфініцыямі, і сутнасна, бо толькі сапраўднае мастацтва — ад Бога.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

"Я ЖЫВУ ТЭАТРАМ І ТОЛЬКІ..."

(Праціяг. Пачатак на стар. 1)

— Вельмі люблю Гогаля за ягоны незвычайны, фантасмагарычны падыход да жыцця, да з'яў. У спектаклі паводле "Запісак вар'ята" я змяніў Андрэя Градабоева: на яго задумваўся спектакль, з ім ішлі рэпетыцыйныя пошукі... (А. Градабоеў пакінуў тэатр. — **Ж.Л.**) Але ж і я думаў над "Запіскамі..." даўно. Яны блізкія мне па душэўным стане. Спачатку спектакль больш нагадваў літаратурны тэатр. Мы з рэжысёрам знайшлі ўнутраныя канфлікты ды падзеі на мікраўзроўні, скажам, на такім — "яна не пазнала яго", — колькі пачуццяў ускалыхнулася ў героі з-за гэтага непазнавання!

— А ў чым літаратурным матэрыяле вы бачыце для сябе ролі?

— Люблю і хацеў бы сыграць Дастаеўскага. Даўняя і моцная мая любоў — Уладзімір Караткевіч. Зянон Пазняк з ім пазнаёміў — у лістападзе 66-га года, я быў яшчэ студэнтам. Да знаёмства патрапіў прачытаць "Дзікае паляванне...": так яно на мяне абрынулася, так узрушыла, што насіў твор аднакурснікам, прасіў, проста прасіў іх хоць прачытаць, страшэнна шчаслівы, што ў нас ёсць такая гісторыя. Бадай, як беларус я тады і нарадзіўся.

— Каму ў рабоце на сцэне вы больш давяраеце: сабе, рэжысёру, драматургу?

— Ёсць драматургі, якіх трэба пераадольваць, ёсць такія, да якіх трэба цягнуцца. Супольна з рэжысёрам Антонам Грышкевічам нараджалі "Цырк Шардам": рэпеціравалі, а як дайшлі да фіналу, я вазьмі ды папытай: маўляў, Антон, а п'есу ты чытаў? Бо... якая там, перапрашаю, п'еса?! Проста нумары для лялечнага тэатра! І вось тады пачалі думаць... пра Шэкспіра, пра мару вандроўнае трупы сыграць "Гамлета" замест штодзённых рамесных забавак, — тады і вынікнуў танец майго Дырэктара, які нібы ратуе сваю трупу ад раскідання, — танец як узор таго высокага, да чаго трэба акцёру імкнуцца... А гэта быў мой дыпломны танец з чацвёртага курса, толькі без прадугледжанай партнёркі...

— Значыць, на сцэне больш за каго іншага вы ўсё-такі спадзеяецеся на сябе?

— А як жа інакш акцёру? Мне пашчасціла на Антона Грышкевіча. Ён з фармацыі рэжысёраў нетрадыцыйнага мыслення. У нас тры сумесныя работы: "Пакрыўджаныя" Л. Родзевіча, а таксама памянёныя "Цырк Шардам" і "Нічога, нічога — маўчанне...". "Пакрыўджаныя", на жаль, вельмі нядоўга ішлі, іграць мусілі на сорак-пяцьдзесят чалавек у зале: глядач спектакль не ўпадабаў. Мо з яркай нацыянальнай ідэі? Неразумныя дзеці пасеклі скульптуру, каб спячы аладкі, — тою скульптураю талент мусіў выкупляцца з прыгону... Драматургія рыхлая, але спектакль атрымаўся! Дарэчы, я з Антонам няшмат рэпецірую, — "Запіскі..." ("Нічога, нічога..." — **Ж.Л.**) каля дзесяці разоў па пятнаццаць-дваццаць хвілін. Усё — паводле шэрагу падзей. На апошняй рэпетыцыі сабралі кавалкі ў спектакль: мой герой выйшаў з вар'ятні, шукае свайго дома, стукаецца ў дзверы, поркаецца па кішэнях, знаходзіць насоўку... І, высвятляецца, усё памятае!

— А на якія рэжысёравы прапановы вам найбольш шэнціць?

— Нам і на саміх рэжысёраў шэнціць мала. Майце на ўвазе, што ўсе акцёрскія знакамітасці проста купаліся ў талентах сваіх рэжысёраў. У нас (Віцебск!) выбару няма. Кола лепшых — вузкае. (З тых, на чыю прафесійнасць можна абаперціся, чыёй абазнанасці можна даверыцца.) Выпадала і самому сабе ставіць, — добра, што не развучыўся яшчэ крытычна пазіраць на сябе збоку. Паверце, рэжысёраў гарт перадусім залежыць ад... горада, дзе знаходзіцца тэатр. Някрошус проста не спраўдзіўся б у Віцебску (з ягонымі суцэльнымі метафарамі ды асацыяцыямі). Наша публіка заахвочвае павароткі сюжэту. Да тэатральных далікатцваў трэба прывучаць, выхоўваючы. Дарэчы, за сваю публіку я хацеў бы... заступіцца. Асабліва пасля гастроляў у Германіі, дзе сам факт з'яўлення чалавека на сцэне выгукае ў зале ўдзячнасць. Нашы — разборлівыя. Праўда, з майго пункту гледжання, лепшыя спектаклі сыходзілі са сцэны вельмі хутка: "Вежа", напрыклад (Дудараў-Някляеў, рэжысёр Мазынскі). А "Улада цемры"? "Клоп"? "Сымон-музыка"? "Сымона...", як ні дзіўна, больш падтрымала ды ўпадабала школьная публіка, бо ён, бачыце, у праграме школьнай...

— Я віншую вас з атрыманнем звання заслужанага артыста Беларусі і дзіўлюся вашай мастакоўскай трывушчасці...

— Я жыву тэатрам і толькі. Але так жыве шмат хто з акцёраў: прафесія вымагае. Засяроджанасць на сцэне вялікая, менш сталічнай місусні. Тэатр нібы ахоўвае нас. Ад усіх скрутаў, ад усіх недарэчнасцяў, ад усіх тэатралізацый нашага жыцця...

З Алесем ЛАБАНКОМ гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

Віцебск—Мінск

Фота Аляксея МАЦЮША

ПАВЕЛ САКОВІЧ

ЭПІГРАМЫ, ЯК РЭКЛАМЫ

ФЕСТЫВАЛЬ "СЛАВЯНСКІ БАЗАР"

Славяне — братнія народы —
Да рыначнай імкнуцца моды:
Свае рэсурсы падлічылі
І ў "складчыну" базар стварылі.
Базар той, кажуць, не звычайны,
А вельмі ўжо арыгінальны:
Замест кілбас і кумпякоў
Тут прапануюць... спевакоў.
Іх оптам нават прадаюць,
А людзі валам прупь і прупь,
Нібы на нейкую таўкучку,
Дзе маюць за рубель не "штучку" —
Магутную, лічыце, кучку...

Няўжо тавар такі некандыцыйны,
Ці мы прадзешавілі... традыцыйна?

НАЦЫЯНАЛЬНЫ БАНК

Пачаў разводзіць ён звяроў,
З пушніны каб займець прыбытак:
Зайцоў, баброў і нат зуброў —
Іх пералік заняў бы сшытак.

Лічы, амаль зверасаўгас...
Ды мы ў ім штось агаладалі.
Не ўратаваў "звярынец" нас,
Таму яго і разагналі!

Пакінулі адных зуброў.
Як з імі быць — параду дайце:
Яны накшталт святых кароў
Сярод будынкаў на асфальце.

А трэба мо рублю надаць
Усё ж чалавечае аблічча?
Зуброў навошта маляваць,
Лепш фота прэзідэнта даць —
І вырасце рубель, мы лічым!

Нацбанку гэту я прадам ідэю —
І капітал мо стартавы займею...

БЕЛАРУСКАЯ ЧЫГУНКА

Сто дваццаць пяць жалезнай нашай "лэдзі"!
Яна не гнецца і не горбіцца, аднак.
Яе так проста не абскачаш, не аб'едзеш,
Дзе сядзеш "зайцам" на яе, дык там і злезеш, —
З ёй справіцца, як бачыце, нялёгка так.

Яна вузлы свае там-сям "на памяць" вяжа,
Каб не заблытаўся нідзе сталёвы шлях,
Міргне агеньчыкам, старанна стрэлкі змажа...
Не верце тым, хто пра яе "старая!" скажа,
Хоць і трымаецца здаўна... на кастылях.

З чыгункай нашай мы надзей звязалі многа
І ўжо наўрад калі паўторым свой пралік:
Перакананы мы: зноў родная дарога
"Наш паравоз" не завядзе ў тупік!

ЛІНГВІСТЫЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

Тут "па-заморску" гаварыць навучаць —
Якую хочаш мову выбірай:
Французскую прыемна вельмі слухаць,
А на нямецкай — строга размаўляй.

Калі з прэстыжнай гэтай установы
Ты выйдзеш, як сапраўдны паліглот, —
Не будзе ўжо праблем "агульнай мовы",
Не лічачы... уласны свой народ.

Гатовы я у роспачы бязмежнай
Параду гэткую начальству даць:
Каб мове роднай неяк паспрыяць,
Мо варта б статус ёй замежны
У лінгвістычнай ВНУ надаць?

БЕЛАРУСКАЯ СЕЛЬГАСАКАДЭМІЯ

Даўно пара славутай акадэміі
Дзяржаўную — не менш — прысвоіць прэмію!
Калі спытаеце мяне: "Завошта?",
Я растлумачу гэта вельмі проста.
Не, тут калгасныя палеткі ні прычым,
Увага акадэмікаў — якраз не ім:
Разумную заўсёды прафесуру,
Магчыма, вабіць новая культура.
Дацэнты, дактары даволі часта
Праводзяць дні на вопытных участках:
Свяцілы-навукоўцы, нібы сонцы,
Абаграваюць іх сабой бясконца.
Ну, а саджаюць жа культуру гэту тым
Вядомым спосабам: квадратна-гнездавым.
Культура гэтая — вядомыя нам кадры.
Яны імкнуцца ўверх расці, ды так упарта!
У гарадскіх іх стрэнеш кабінетах
Куды часцей, чым на палетках гэтых.
Яны рэкордныя даюць "прывесы",
Нібы стараюцца якраз для прэсы.

Працуе ў Горках кузня кадраў без падману:
Усе тут добра для кар'еры падкаваны!

КІНАСТУДЫЯ "БЕЛАРУСЬФІЛЬМ"

Здымаць кіно цяпер —
няма ні сродкаў, ні ахвоты,
Таму вострасюжэтныя
здымаць мо лепей фота?
Няхай прыгожыя
актрысы паўнагрудыя
Глядзяць з вітрыны
не кіно-, а фотастудыі.
Тады ўсе пабягуць
трушком туды здымацца,
І будуць грошыкі
да грошыкаў збірацца...
Калі майстры кіно
у рынку прыжывуцца —
Глядзіш, і здымкі
новых фільмаў мо пачнуцца.

Вось план сцэнарыя
трагікамічнага кіно.
Адно пакуль не ведаю —
чым скончыцца яно.

АБ'ЯДНАННІ ВІНА-ГАРЭЛАЧНЫХ ЗАВОДАЎ

У іх няйнакш з урадам нашым здзелка,
Бо ўсім вядома гэта "навіна":
Чым горш жыццё, тым болей п'ем гарэлкі,
Таму й квітнее гэта галіна!

У баявым страі стаяць бутэлькі,
І непатрэбны тут спецназ, амон:
Нібы дубцом, б'е па мазгах гарэлка —
І людзі ўжо глядзяць "шчаслівы сон".

Начальству гэта — як бальзам на раны:
Цяпер яно спакойна пажыве,
І нат у падначаленых старанных, —
Што перакрылі па гарэлцы планы, —
Ад поспеху кружэнне ў галаве!

Напэўна, кожнаму, хто займаецца архіўнымі росшукамі, знаёмае пачуццё засмучэння, калі з-за вечнага цэйтноту і адсутнасці ў нашых архівах капіравальнай тэхнікі мусіш спешна прагортваць найцікавейшыя дакументы, не маючы магчымасці затрымаць на іх увагу — толькі таму, што сваім зместам яны выходзяць за межы тваёй непасрэднай тэмы. І ўсё ж было б недаравальнай абыякавасцю прайсці міма некалькіх аркушаў машынапіснага тэксту, на якія надарылася натрапіць у Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь, бо датычаць яны такой маштабнай і глыбіннай з'явы нашай гісторыі і культуры, як Максім Гарэцкі.

МАКСІМ ГАРЭЦКІ І ДАРАФЕЙ БОХАН

ДА ГІСТОРЫІ АДНОЙ ДЫСКУСІІ

Наколькі можна меркаваць паводле сумежных дакументаў справы, згаданыя аркушы адносяцца да папер Беларускага прэс-бюро ў Коўне (дзейнічала ў 1921—1924 гг. пры дыпламатычным прадстаўніцтве БНР у Літве) і ўяўляюць сабой копіі трох публікацый 1923 года ў віленскай рускамоўнай газеце "Виленское утро". Публікацыі з'явіліся неўзабаве пасля выхаду ў свет знакамітай "Хрэстаматыі беларускае літаратуры", укладзенай М. Гарэцкім, і прысвечаны яе аналізу. У архіўнай справе не ўказаны дакладныя даты публікацый, названы толькі нумары газеты — 470 і 477. На жаль, адшукаць гэтыя нумары ў сховішчах Мінска, Гродна і Вільні пакуль не ўдалося. Тым часам знойдзеныя машынапісныя копіі даволі недасканалыя, выкананы неакуратна, утрымліваюць пропускі і памылкі друку. Таму публікаваць іх сёння ў якасці дакументальных крыніц нельга. Але, улічваючы тое, што матэрыялы, на след якіх давялося натрапіць, даследчыкам жыцця і творчасці М. Гарэцкага невядомыя, дазволім сабе пераказаць іх асноўны змест. Будзем спадзявацца, што пададзеная інфармацыя зацікавіць спецыялістаў і дапаможа ім адшукаць аўтэнтычныя тэксты.

Такім чынам, адгукаючыся на выхад "Хрэстаматыі беларускае літаратуры", газета "Виленское утро" змяшчае ў 1923 годзе наступныя матэрыялы: рэцэнзію Д. Бохана "Максим Горецкий и его "Хрэстаматыя"; "Письмо в редакцию" М. Гарэцкага, напісанае ў адказ на выступленне рэцэнзента; рэпліку Д. Бохана пад назвай "Мой ответ г. Горецкому".

Аўтар водгукаў на "Хрэстаматыю" Дарафей Дарафеевіч Бохан (1878—?) — карэнны мінчук, сын адстаўнога генерала, мінскага домаўласніка — быў вядомы як рускамоўны літаратар ліберальна-дэмакратычных поглядаў. На пачатку XX стагоддзя ён актыўна супрацоўнічаў у перыядычным друку Мінска, пісаў апавяданні, вершы і гістарычныя паэмы, апублікаваў свой пераклад на сучасную рускую мову "Слова аб палку Ігаравым". Паводле нацыянальнай самаідэнтыфікацыі Д. Бохан схіляўся хутчэй да "заходнерусізму". Тым не менш у літаратурных і публіцыстычных артыкулах ён засведчыў сваю прыхільнасць нацыянальна-культурнаму адраджэнню беларусаў, у 1905 годзе нават збіраўся выдаваць у Мінску разам з К. Каганцом беларускі часопіс "Палессе". Пасля сацыяльна-палітычных катаклізмаў 1917—1920 гг. Д. Бохан жыў у Вільні.

Абмен думкамі паміж Д. Боханам і М. Гарэцкім на старонках "Виленского утра" цікавы найперш сваёй палемічнай вастрынёй. Пры гэтым закранаюцца важныя пытанні нацыянальнай атрыбуцыі старажытных помнікаў пісьменства, праблема спалучэння навуковай аб'ектыўнасці з актыўнай, высокапатрыятычнай грамадзянскай пазіцыяй даследчыка. Гэтыя развагі, у сваю чаргу, выводзяць на больш шырокі роздум пра меру і спосабы выкарыстання духоўнай спадчыны для абуджэння нацыянальнай годнасці народа, яго гістарычнага самасцвярджэння.

Д. Бохан у цэлым вітаў выхад у свет "Хрэстаматыі" М. Гарэцкага, адзначыў, што "праца яго, як і ўсе кнігі гэтага выдатнага работніка на культурнай беларускай ніве, вельмі цікавая, вельмі карысная як навучальны дапаможнік і заслугоўвае вялікай увагі". Тым не менш водгук рэцэнзента быў прасякнуты крытычным пафасам і ўтрымліваў два даволі сур'ёзныя папрокі: у далучэнні М. Гарэцкім да беларускай літаратуры не належачых ёй твораў і ў іх тэкстуальным скажэнні.

Перш за ўсё Д. Бохан давадзіў, што "нічога агульнага з беларусамі" не мае ўсходнеславянская літаратура X—XII стст. Поруч з тагачаснымі перакладнымі творамі ("Хронікай" Іаана Малалы, "Ізборнікам Святаслава", "Хранографам") ён выносіў за дужкі літаратурнага працэсу на нашых землях і арыгінальныя старажытнарускія помнікі — "Аповесць мінулых гадоў", "Хаджэнне" Ігумена Данііла і нават "Слова аб палку Ігаравым", якое, на думку рэцэнзента, "зусім дарэмна" трапіла ў гісторыю беларускай літаратуры.

Далей — болей. Паводле Д. Бохана, не мелі адносін да нашага пісьменства Стафан Зізаній, Мялецій Смятрыцкі, таксама як і Сімяон Полацкі, чые "рускія" вершы апынуліся ў беларускай хрэстаматыі, маўляў, толькі таму, што іх аўтар "геаграфічна звязаны з Полацкам".

Тут дарэчы будзе заўважыць, што крытычныя закіды Д. Бохана былі дыяметральна процілеглыя пазіцыі Р. Зямкевіча, які ў вядомым артыкуле "Гутаркі аб беларускай літаратуры" (віленская газета "Новае жыццё", 1923, N 1, 3 сакавіка) пры разборы "Хрэстаматыі" М. Гарэцкага адзначаў:

"Пішучы ці гісторыю літаратуры, ці гістарычную хрэстаматыю, а б с а л ю т н а н е м а г ч ы м а (выдзелена Р. Зямкевічам. — **С. Р.**) беларусу не зазірнуць у расейскія ці украінскія працы, бо адтуль трэба выцягнуць тое беларускае багацце, каторае гэтыя народы залічылі да сваёй культуры.

Украінцы ў стасунку да расейцаў ужо адабралі сваё багацце. Астаецца тое самае зрабіць і нам, беларусам".

Р. Зямкевіч лічыў, што М. Гарэцкі недастаткова рэалізаваў гэтую задачу, у прыватнасці, слаба прадставіў у "Хрэстаматыі" творчасць братоў Зізаніяў, М. Смятрыцкага і іншых пісьменнікаў XVI—XVII стст. Цалкам разыходзячыся з Д. Боханам, Р. Зямкевіч папракнуў укладальніка беларускай хрэстаматыі за тое, што ў ёй няма твораў тых беларусаў (за выключэннем Сімяона Полацкага), якія вымушаны былі працаваць у Расіі і на Украіне.

Вяртаючыся да поглядаў Д. Бохана, адзначым яшчэ, што ў палемічным запале ён адмовіўся прызнаць дачыненне да беларускай літаратуры нават Яна Чачота і Уладзіслава Сыракомлі, лічачы іх выключна польскімі пісьменнікамі.

Поруч з "прысваеннем" (тэрмін Д. Бохана) беларускай літаратуры не належачых ёй твораў, рэцэнзент "выявіў" у М. Гарэцкага яшчэ адзін "грэх" — свядомае скажэнне тэкстаў з мэтай надаць ім беларускі характар. Гэты свой тэзіс Д. Бохан спрабаваў аргументаваць параўнаннем арыгінала "Слова аб палку Ігаравым" з яго адаптаваным варыянтам у "Хрэстаматыі".

Кідаецца ў вочы, што ў абодвух сваіх газетных выступленнях, прысвечаных "Хрэстаматыі беларускае літаратуры", Д. Бохан настойліва праводзіць думку, быццам адзначаныя ім хібы дапушчаны ўкладальнікам свядома, з'яўляюцца праявамі пэўнай, загадзя абдуманай, прадузятай тэндэнцыі — тэндэнцыі ў імя беларускага патрыятызму. Такі ход разваг нават наводзіць Д. Бохана на асацыяцыю з шырока вядомымі ў славяназнаўстве літаратурнымі падробкамі XIX ст.: сфабрыкаванымі чэшскім славістам Вацлавам Ганкам т. зв. Краледворскім і Зеленагорскім рукапісамі (пры гэтым Д. Бохан адзначае іх станоўчую ролю ва ўмацаванні нацыянальнай свядомасці чэхаў), а таксама ажыццёўленай Стэфанам Веркавічам містыфікацыі псеўдастаражытнага балгарскага эпасу "Веда славена". Праўда, Д. Бохан далёкі ад абвінавачвання М. Гарэцкага ў падобных фальсіфікацыях. Аднак, запэўніўшы чытача ў сваёй прыхільнасці да беларускага культурнага адраджэння, ён абвясціў зусім лішнімі і нават шкоднымі "патугі падвесці пад новую беларускую літаратуру нейкае дзіўнае генеалагічнае дрэва".

Натуральна, укладальнік хрэстаматыі не мог прайсці міма такіх закідаў свайго крытыка. На жаль, "Письмо в редакцию" М. Гарэцкага, апублікаванае праз некалькі нумароў, з-за нейкіх, магчыма, пабочных прычын атрымалася даволі лаканічным і таму менш канкрэтным, чым выступленні Д. Бохана. М. Гарэцкі абмежаваўся агульнай заўвагай, што рэцэнзент не падмацаваў навуковымі аргументамі сваіх заяў аб неправамернасці ўключэння таго ці іншага твора ў хрэстаматыю, таму і навуковае абвяржэнне іх немагчымае. Такая канстатацыя, правільная па сутнасці і цалкам зразумелая з вышыні сённяшніх ведаў па гісторыі літаратуры, наўрад ці гучала пераканаўча ў кантэксце тагачасных уяўленняў, тым больш для чытача рускамоўнай газеты. Не на баку Гарэцкага, а на баку Бохана была сіла гістарыяграфічнай традыцыі, тых стэрэатыпаў, што з дзяцінства прышчапляліся чытаючай публіцы афіцыйнай навукай і школай. Менавіта за гэту акалічнасць і ўхапіўся няўрымслівы апанент М. Гарэцкага, адпарыраваўшы з выглядам пераможцы: навуковыя довады, маўляў, павінен прыводзіць той, хто прапануе новую канцэпцыю, якая разыходзіцца з агульнапрынятымі поглядамі.

Што да абвінавачвання ў скажэнні помнікаў, то М. Гарэцкі лічыў непазбежным і цалкам натуральным адыход ад аўтэнтычнай перадачы старажытных тэкстаў у навучальным дапаможніку. Без адаптацыі помнікаў да сучаснага пісьма (пры ўмове захавання іх фанетычных адметнасцей) яны засталіся б недаступнымі для беларускіх вучняў, асабліва выхадцаў з каталіцкіх сем'яў. А самае важнае, заўважаў М. Гарэцкі, што ў яго "Гісторыі беларускае літаратуры" змешчаны фотакопіі ўзораў старажытнага пісьма і друку, якія здымаюць усялякія падазрэнні ў "зламысным жаданні сказіць помнік у беларускі бок".

Такі, у сціслым пераказе, змест дыскусіі, што адбылася паміж М. Гарэцкім і яго ў цэлым усё ж добразычлівым крытыкам Д. Боханам пасля выхаду ў свет "Хрэстаматыі беларускае літаратуры". Уяўляецца, што матэрыялы гэтай дыскусіі могуць быць цікавымі ў некалькіх аспектах. Па-першае, да вядомых ужо рэцэнзій на "Хрэстаматыю", акрамя ўзгаданага вышэй артыкула Р. Зямкевіча, у біябібліяграфічным слоўніку "Беларускія пісьменнікі" зафіксаваны яшчэ два водгукі: у "Przegladzie Wilenskim" (1923, N 7), і ў "Полымі" (1923, N 3/4) далучаюцца артыкулы Д. Бохана; пры гэтым выяўляецца пэўная палярнасць ва ўспрыманні грамадскасцю працы М. Гарэцкага. Па-другое, адкрываецца шлях да пошуку невядомай раней публікацыі самога М. Гарэцкага — яго "Письма в редакцию". І, патрэцяе, разгледжаны эпізод дадае новы штрых у нашы ўяўленні пра эвалюцыю беларускай нацыянальнай ідэі, ролю ў яе выкрышталізацыі духоўна-мастацкай, гістарычнай спадчыны нашага народа.

Станіслаў РУДОВІЧ

Міхась СКОБЛА

АБОЕ РАБОЕ

Каханне наша — дым.
Агонь даўно патух.
Ты ў мне штоноч з другім —
выходзіць, любіш двух?
. . . . .
О, як была б ты рада
Іншага ў сне кахаць...

Э. Акулін

Стаў чуйным я, як мыш.
Мне аж займае дых:
ты па начах не спіш,
кахаючы другіх.

Ратуйце, свенты Рох
і ўсіх святых шыхты —
за ноч па двух, па трох
кахаць прывыкла ты!

Разгублена прашу:
а мо ўжо хопіць, до?
Калі ж я дапішу
газэлю і рандо?

Зноў, толькі сяду ў кут
да стансаў і актаў,
каханкі тут як тут —
от каб па мордзе даў!

Іх па зямлі качаў
твайго кахання хмель.
Я ж даўдна канчаў
канцону й рытурнэль.

З пярыны нашай пух
ляцеў, як першы снег.
Тэрцыну і туюг
дапісваў я наспех.

Ты рада і я рад.
Меў кожны, што хацеў.
Мой паэтычны сад
вунь як пабагацеў!

ПАЭТ-НЕБАРАК І ЗАМОРСКІ ФРАК

Як на баль, апрануся дыхтоўна,
У парык агарну сваю плеш...

Вось і я выбіраюся, толькі
Апрану свой караслівы фрак.

У. Марук

Чалавек я спакойны і просты,
Хоць і маю на макаўцы плеш.
Ды набраўся аднекуль кароcты —
Не ўплывае на талент, але ж...

Толькі сяду пакрэсліць папірус,
Каб на хлеб ды ваду зарабіць,
Як з-за пазухі выгляне вірус —
І адразу ўсё засвярбіць.

Мне сябры спачуваюць: — Бывае,
Ты б гарэлкай сябе пакрапіў...
Дзе ж яго я — у цесным трамваі,
Ці ў чарзе на Алімп падхапіў?

Раптам ліст мне прыйшоў —
са Стагкольму:
— Прыязджай,
Нобель прэмію дасць.
Ну і што, падкажыце, з таго мне?
Фрак прыслалі,
каб быў ім пад масць.

Доўга я танцаваў ля люстэрка.
Меркаваў, калі што — пасяку.
Гэта ж вам не сурдут, не бравэрка,
Не налезе й Дранько-Майсюку.

Вы даруйце, калегі-пісакі,
(Апранаў я, таму й гавару):
Тыя фракі на нашыя...
Як ні мерай, а ўсё не ў пару.

ТРАМВАЙНАЯ ПАЭЗІЯ

Разыдземся не караблямі,
а трамваямі,
Патарахцім у розныя бакі.

А. Тулупава

Ну як, скажы,
да гэтых пор трывалі мы?
Ты быў заўсёды нейкі не такі.

Мы тарахцім
па горадзе трамваямі,
Заўсёды, праўда, ў розныя бакі.

Паэтам што —
жывуць сабе на Лесбасе,
Адпачываюць летам у Ляўках.
Не ездзяць ні ў трамваі,
ні ў тралейбусе —
І застаюцца песняй у вяках!

А мы, нібы рамізнікі даўнейшыя,
Вязём рамесны і астані люд,
Што ў тарахценне
показкі дамешвае,
Бо што ні пасажыр,
то — словаблуд.

На канцавым прыпынку
станем поруч мы.
Ты толькі ўз'едзеш на мае пуці,
Як нейкі злыдзень таргане
за поручні —
Маўляў, давай, Анэля, тарахці.

Няхай жыве паэзія
трамвайная,
Што ўмее захаваць лірычны стыль!
Як два педалі,
простая і файная,
Надзейная, бы рэйкавы кастыль.

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фотакарэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-660

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4822
Нумар падпісаны 5.12.1996 г.
Заказ 7656/Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12